

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

Ἐκείνη ἡμερὰ παρατηρεῖται καὶ παρ' ἡμῶν γενναία ὁρμὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς Λαογραφίας τῶν διαφόρων ἐλληνικῶν χωρῶν. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὸ πλῆθος τῶν κατὰ τόπους ἐκδιδόμενων περιοδικῶν, τὰ ὅποια ὡς ἓνα τῶν κυρίων σκοπῶν τῆς ἰδρύσεώς των ἔταξαν τὴν λαογραφικὴν ἐξερεύνησιν τοῦ τόπου των. Τὸ αὐτὸ δεικνύει καὶ ἡ ἀθρόα συμμετοχὴ συλλογῶν εἰς τοὺς λαογραφικοὺς διαγωνισμοὺς, τοὺς προκηρυσσομένους κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, διὰ τῶν ὁποίων τὸ Ἄρχεῖόν μας ἐπλουτίσθη ἤδη μὲ ἀξιολόγους τινὰς συλλογὰς. Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειωθῆ, ὅτι τὴν προσοχὴν τῶν συλλογῶν εἴλκυσαν ἀνεκαθεν ὠρισμένα μόνον εἶδη τῆς δημώδους φιλολογίας, ἰδίᾳ τὰ τραγούδια, αἱ παροιμίαι καὶ αἱ παραδόσεις· τοῦναντίον αἱ λοιπαὶ ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ λαοῦ δὲν ἠρευνήθησαν μέχρι τοῦδε ἐπαρκῶς. Αἰτία τούτου εἶναι, ὅτι οἱ πλείστοι τῶν συλλογῶν, καὶ ὅταν τύχη νὰ γνωρίζουν τὰς ὁδοὺς τῆς λαογραφικῆς ἐρεῦνης, ἔχουν ὅμως ἑλλιπῆ γνώσιν τῆς εὐρύτητος τοῦ λαογραφικοῦ ἔργου καὶ ἐκ τούτου περιορίζονται εἰς ἑξωτερικὴν καὶ ἐπιπολαίαν παρατήρησιν τῶν φαινομένων τοῦ βίου τοῦ λαοῦ.

Πρὸς καθοδήγησιν τῶν ἐπιθυμούντων νὰ συμβάλουν εἰς τὸ ἔργον τῆς πλήρους καὶ ἀκριβοῦς λαογραφικῆς ἐξερευνήσεως τῆς χώρας ἐκρίθη σκόπιμον νὰ συνταχθοῦν ἐρωτηματολόγια, ἀναφερόμενα εἰς τὰς κατὰ παράδοσιν πράξεις καὶ ἐνεργείας τοῦ λαοῦ καὶ παρέχοντα σαφεῖς ὁπωσοῦν ὑποδείξεις τῶν θεμάτων, περὶ τὰ ὅποια στρέφεται ἡ λαογραφικὴ ἔρευνα. Ἐπειδὴ δ' ἡ σύνταξις τῶν ἐρωτηματολογίων τούτων γίνεται ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν κατάταξιν τῆς ἀποθησαυρισθείσης ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ ὕλης, διὰ τοῦτο ἡ ἐκδοσις αὐτῶν ἀκολουθεῖ τὰς ἀνάγκας τῆς κατατάξεως ταύτης καὶ οὐχὶ κατὰ πάντα τὴν ἐκ τῆς ἀλληλουχίας τῶν λαογραφικῶν φαινομένων ὑποδεικνυομένην σειρὰν¹.

¹) Τὰ ἐρωτηματολόγια ταῦτα ἐκδίδονται καὶ εἰς ἰδιαίτερα τεύχη. Τὰ δύο πρῶτα κεφάλαια ἐδημοσιεύθησαν ἤδη κατὰ μέγα μέρος ἐν τῇ Ἐπετηρίδι Ἑταιρ. Κρητικῶν σπουδῶν 1 (1938) 467 κέ.

Οἱ μέλλοντες νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ ἐρωτηματολόγια πρέπει νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ταῦτα δὲν ἐξαντλοῦν τὰ ἐξεταστά ζητήματα καὶ ὅτι ὁ ἐρευνῶν ἐπὶ τόπου τὰς συνηθείας τοῦ λαοῦ θὰ ἔχη ἴσως πολλὰ ἀκόμη νὰ παρατηρήσῃ καὶ σημειώσῃ· ἀντιθέτως δι' ἀρκετὰ ἐκ τῶν ζητημάτων, τῶν διαλαμβανομένων εἰς τὰ ἐρωτηματολόγια ἡμῶν, ἐνδέχεται νὰ μὴ δύναται νὰ δοθῇ ἐνιαχοῦ ἀπάντησις. Ἄλλ' ὅταν ἔχη τις νὰ διαπιστώσῃ τὴν ὑπαρξιν ἐθίμου τινός, δὲν πρέπει ν' ἀρκεῖται εἰς ξηρὰν ἀπάντησιν εἰς τὸ τιθέμενον ἐρώτημα, «ναί» ἢ «ὄχι», ἀλλὰ νὰ παρέχῃ σαφῆ καὶ ἀκριβῆ περιγραφὴν τῶν τελουμένων. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ὄξεϊα καὶ ἀσφαλὴς παρατήρησις, ἔκθεσις σαφῆς καὶ λεπτομερῆς· πολλάκις δ' ἡ φωτογραφία εἶναι σαφεστέρα καὶ διδασκικωτέρα καὶ τῆς ἀρίστης περιγραφῆς.

Ἄν πρέπει δὲ νὰ διστάζῃ κανεὶς ν' ἀσχοληθῇ μὲ θέμα τι λαογραφικὸν καὶ νὰ καταγράψῃ τὴν σχετικὴν ὕλην, καὶ ἂν ἀκόμη τὰ κατ' αὐτὸ εἶναι ἄλλοθεν γνωστὰ ἢ δημοσιευμένα. Ὅταν ἐργάζεται τις εὐσυνειδήτως, ὅταν παραλαμβάνῃ ἀμέσως παρὰ τοῦ λαοῦ, ἃς εἶναι βέβαιος, ὅτι πάντοτε συνεισφέρει κάτι νέον καὶ ἄξιον λόγου· πρῶτον, διότι τὰ γλωσσικὰ μνημεῖα καὶ αἱ συνήθειαι τοῦ λαοῦ παρουσιάζουν πάντοτε παραλλαγὰς καὶ δεύτερον, διότι τὴν λαογραφικὴν ἐρευναν ἐνδιαφέρει τὰ μέγιστα καὶ ἡ γεωγραφικὴ ἐξάπλωσις ἐνὸς φαινομένου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΦΟΡΩΝΤΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΙΝ

Α'. Γενικά.

α) Πῶς ἦτο ἄλλοτε ὠργανωμένη ἡ Κοινότης; Ὅργάνωσις τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς ἀμύνης τοῦ συνοικισμοῦ διὰ τὸν φόβον ἐπιδρομῆς ληστῶν, πειρατῶν ἢ ἀτάκτων ὀρδῶν (γενιτσάρων, ντελημπάσηδων, Ἀλβανῶν κλπ.).

1. — Συγκρότησις τοῦ συνοικισμοῦ: συστήματα κατοικιῶν· *καστρο*, *πόρτες*, *πολεμίστρες*, *θερμίστρες*· *πύργοι* (*κούλιες*), *μπούρτζια*, *καταφύγια*, *κρύπται* κλπ.

2. — Μέσα καὶ τρόποι ἀμύνης τοῦ συνοικισμοῦ ἢ τῶν ἐργαζομένων εἰς τοὺς ἀγρούς καὶ τὰς ἀμπέλους: *βίγλες*, *βάρδιες*, *φυλαχτάδες*· *μπαϊράκια*, *φωτιές* κλπ.

3. — Ἀρχηγία εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀμύνης κλπ.

β) Ὅργάνωσις τῆς Κοινότητος ἐν περιπτώσει ἐπιδημίας (χολέρας, πανούκλας, γρίπης, εὐλογίας) ἢ σιτοδείας. Τρόποι ἐπισιτισμοῦ, ἀπομόνωσις ἀσθενῶν, ταφὴ τῶν νεκρῶν κτλ.

γ) Συνέλευσις τοῦ κοινοῦ ἢ τῶν προεστῶν τῆς περιφερείας. (*Μάζωξη* ἢ *λότζα*). Τόπος καὶ χρόνος συνελεύσεως (μεσοχώρι, λιβάδι ἢ ὠρι-

σμένη ἐκκλησία). Δικαίωμα συμμετοχῆς. — Αἰτίαι συγκλήσεως καὶ θέματα συζητήσεως. — Ἀποφάσεις. Διατάξεις ἐξ ἀποφάσεως τῆς συνελεύσεως· π. χ. τὰ εἰσαγόμενα ἐμπορεύματα ν' ἀφήνωνται ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀγοράν, κατόπιν δ' ἐπιτρέπεται ἡ χονδρική πώλησις εἰς ἐμπόρους (*πατέντα Σύρου, Λήμνου κλπ.*). Ἔγγραφα σχετικά.

Β'. — Ἔθιμα σχετικά μὲ τὴν διοίκησιν τῆς Κοινότητος καὶ τὴν διαχειρίσιν τῆς κοινοτικῆς περιουσίας (Δημόσιον Δίκαιον).

α) Κοινοτικοὶ ἄρχοντες καὶ κοινοτικὰ συμβούλια (ἄλλοτε καὶ τώρα).

1. — Ὄνόματα αὐτῶν, ὡς *Γέροντες, Πρωτόγεροι, Προεστοί, Ἐμπροῖστοί, Ἐπίτροποι, Σύντρυχοι, Κοτζαμπάσηδες κλπ. Γεροντιό, Λωδεκάδα, Κλήρα κλπ.*

2. — Ἐκλογή ἀρχόντων. Τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλεξίμου καὶ τοῦ ἐκλογέως. (Εἰς τὰ Καρδάμυλα τῆς Χίου π. χ. τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχον μόνον οἱ λεγόμενοι *πάροικοι*, δηλ. οἱ πληρώνοντες κτηματικὸν φόρον, ὅχι καὶ οἱ ναυτικοί, ἐν δὲ τῇ πρωτευούσῃ τῆς νήσου οἱ δημογέροντες ὑπεδεικνύοντο μόνον ἀπὸ ὄρισμένα γένη, τὰ ὅποια ἐκαλοῦντο τῶν *Μισέδων*, δηλ. κυρίων). Τόπος καὶ χρόνος τῆς ἐκλογῆς. Κόμματα. Ἀναγγελία τοῦ ἀποτελέσματος ὑπὸ τοῦ κήρυκος. *Μπουγιουρδία* σχετικά μὲ τὴν ἐκλογὴν Ἐπιτρόπων. Ἔγγραφα διορισμοῦ, *πατέντες* κλπ. Χρόνος θητείας, περιπτώσεις παραιτήσεως ἢ καθαιρέσεως Ἐπιτρόπου ἢ ἄλλου ἀρχοντος.

3. — Ἐγκατάστασις τῶν νέων ἀρχόντων. Πότε καὶ κατὰ ποῖον τρόπον ἐγίνετο αὕτη; Ἀπονομή τιμητικοῦ μανδύου εἰς τὸν Κοτζάμπαση ὑπὸ τοῦ Ἀγᾶ (*μυνίσι, καρτάνι*). — Κατάργησις παλαιότερων διατάξεων καὶ διακήρυξις ἐτέρων ὑπὸ τῶν νεωστὶ ἐκλεγέντων ἀρχόντων.

4. — Ἔργα καὶ ἐξουσία δημογερόντων:

- 1) ἡ κατανομή τῶν φόρων μεταξὺ τῶν πολιτῶν καὶ ἡ εἴσπραξις αὐτῶν,
- 2) ἡ ἐνοικίαισις τῶν βουνῶν καὶ τῶν λιβαδίων τῆς Κοινότητος,
- 3) ἡ φύλαξις τοῦ τόπου ἀπὸ καταπατήσεως ξένων,
- 4) ἡ ἐκδίκασις τῶν ἀναφυομένων διαφορῶν κληρονομικοῦ δικαίου κλπ., (ἢ *Ἐσωτέρα*), ὁ κολασμὸς τῶν ἀτακτούντων (τὸ *ζάφτι στοὺς ἀτακτους*) κτλ.,
- 5) ἡ ἐκτίμησις τῶν ἀγοροζημιῶν καὶ ὁ καθορισμὸς προστίμων,
- 6) τ' ἀγορανομικὰ ἔργα (ἐπίβλεψις τῆς ἀκριβείας τῶν σταθμῶν, καθορισμὸς τῆς τιμῆς τοῦ κρέατος κλπ.),
- 7) ὁ καθορισμὸς τῆς ἐνάρξεως τῶν γεωργικῶν ἐργασιῶν (σπορᾶς, θερισμοῦ, τρυγητοῦ κλπ.),

8) ὁ διορισμὸς τῶν κατωτέρων ἀρχῶν, τῶν ἐπιτρόπων τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν ἐφόρων τῶν σχολείων κτλ.

5. — Αί ἀπολαβαὶ τῶν δημογερόντων, αἱ νόμιμοι (τὸ *γεροντιάτικο*) καὶ τὰ λεγόμενα *τυχερά* (πρὸβλ. *χαραιοφάδες*). Ὁ Ἐπίτροπος Σύρου λ. χ. ἐλάμβανεν ἑτησίως 60 γρόσια, ἀλλ' εἶχε καὶ ἐκτάκτους προσόδους (*ἰντζέριτα*).

6. — Ἔργα καὶ ἐξουσία ἄλλων εἰδικῶν ἀρχῶν, π. χ. τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς σχολικῆς Ἐφορείας κλπ.

7. — Λογοδοσία ἀρχόντων, παράδοσις λογαριασμῶν ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως τοῦ λαοῦ.

β) Ἑπάλληλοι καὶ ὑπηρέται τοῦ κοινοῦ.

1. — Ὁ *νοτάριος* ἢ *καντζιλλιέρης*, συμβολαιογράφος «βαλμένος ἀπὸ τὸ Κοινόν», οἱ *λογαριασιάδες*, διὰ τὰ καταστρώνουν τὰ «τεφτέρια», ὁ *ἐπιστάτης τοῦ γυαλοῦ* (ἐν Σύρῳ) διὰ τὸν ἔλεγχον τῶν εἰσαγομένων ἐμπορευμάτων καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῆς καθάρσεως (*καραντίνα*), ὁ *ἐπιστάτης τοῦ χωριοῦ* ἦτοι «ἀπάνω εἰς τὰς ζημιὰς» κτλ.

2. — *Κήρυκας*, *διαλαλητής* ἢ *διαναλητής*, *κεχαγιᾶς*, *ντελάλης*. *Κράχτης*, *σημαντηράδες* κλ. Τρόποι διαλαλήσεως, τυπικαὶ ἀρχαὶ καὶ κατακλειῖδες (π. χ. *Προσταγὴ ἀπὸ τὶς γέροντες καὶ ἀπὸ τὶς ἀντζάδες*... Ἄκοῦτεν, παροῖκοι ; Χίος).

3. — *Φύλακες*, *νυχτοφύλακες*, *πασβάντες*, *βιγλιάρηδες* (ἐν Σύμῳ), *πορτάρισσα* (ἐν Χίῳ), *φυλαχτάδες* (ἐν Θεσσαλίᾳ).

4. — *Δραγάτες*, *βαργιᾶνοι* (Ἰκαρία), *γλεπιοὶ* (Σύμη), *κρυσεντάρηδες* (Κυδωνία). Σήματα πρὸς δῆλωσιν τῆς περιφερείας, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἐπιτηρεῖ κλπ.

5. — Ἄγελάδης, *βουδοβοσκὸς* (Ἰκαρία), *κατσικάρης* κλπ.

6. — *Νεροκράτης*, *νεροφόρος*, ὁ κανονίζων τὴν διανομὴν τοῦ νεροῦ.

γ) Φόροι κοινοτικὸι καὶ τρόπος εἰσπράξεως αὐτῶν. Εἶδη φόρων: τὸ *βοϊδιάτικο*, τὸ *τουλουμάτικο*, τὸ *τοπιάτικο*, τὰ *ντασερικὰ* κτλ. *Μάννα*, τὸ μητροῦνον τῶν φορολογουμένων. Εἰσπράκτορες φόρων. Ἐγγραφα σχετικὰ μὲ τὴν κατανομὴν καὶ εἰσπραξίν τῶν φόρων ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

δ) Εἰσφοραὶ δι' εἰδικοὺς σκοπούς:

1) διὰ τὴν ἐκκλησίαν ἢ διὰ τὰ μοναστήρια καὶ τοὺς πτωχοὺς (*πανταχοῦσα*),

2) διὰ τὸν ἱερέα (τὰ *παπαδικὰ*, τὸ *δημοδιὸ* (Λῆμνος), ἢ *λειτουργιὰ* κτλ.),

3) διὰ τὸν ἀρχιερέα (τὸ *στεφανάτικο*, τὰ *φιλότιμα*, τὰ *μπατίκια* τῶν παπάδων),

4) διὰ τὸν διδάσκαλον τοῦ χωρίου, (τὸ *δευτεριάτικο* ἢ *σαββατιάτικο*),

5) διὰ τὸν ἀγροφύλακα, τὸν ἀγελάδην κτλ.,

6) διὰ τὸν σιδηρουργὸν (*γύφτον*),

7) διὰ κοινοτικὰ ἔργα κτλ.

Τρόπος καταβολῆς τῆς εἰσφορᾶς: εἰς εἶδος ἢ εἰς χρήματα, κατὰ περιτροπὴν ὑφ' ἑκάστου τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος κτλ.

ε) Νομή κοινοτικῶν κτημάτων. Ἐλευθερία νομῆς.

1. — Πῶς γίνεται ἡ διανομή τῶν κοινοτικῶν ἀγρῶν καὶ λιβαδίων μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου; Λιὰ κλήρου ἢ κατὰ τὸ δικαίωμα τῆς προτεραιότητος; (Εἰς τὴν Παρπαριά τῆς Χίου π. χ. ὅ,τι ἐπρόφθανε καθεὶς ν' αὐλακιάση καὶ νὰ σταυρώσῃ μὲ τὰ βόδια του, αὐτὸ ἐδικαιοῦτο νὰ τὸ σπείρῃ). Ἐγινέ ποτε νέα διανομή κοινοτικῆς ἢ δημοσίας γῆς εἰς τὸν τόπον σας καὶ κατὰ ποῖον τρόπον;

2. — Ὁ καταλαμβάνων κοινοτικὴν γῆν ἀποκτᾷ δικαίωμα πολυχρονίου κατοχῆς; Καταβάλλει ἐνοίκιον δι' αὐτήν; (Εἰς τὰ Κριτσὰ λ.χ. Κρήτης, ἂν ἀφήσῃ κανεὶς ἐπὶ τριετίαν ἀκαλλιέργητον τὸ χωράφι ποὺ κατέλαβε, χάνει τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος· τὰ δένδρα ὅμως, ποὺ ἐφύτευσεν εἰς αὐτό, μένουσιν εἰς τὴν κατοχὴν του).

3. — Πῶς κανονίζεται ἡ ἐλευθέρα βόσκησις τῶν ζώων (βοδιῶν, προβάτων κλπ.) εἰς τὰ θερισμένα χωράφια ἢ εἰς τὰ τρυγημένα ἀμπέλια τοῦ χωρίου; (ἀπολ'σιν ἐν Αἰτωλίᾳ, ἀξαπολ'σόντας ἐν Ἰκαρίᾳ, ξαπολ'τής ἐν Λήμνῳ, σημὸς ἐν Λακωνίᾳ). Δικαιοῦται ὁ ἰδιοκτῆτης νὰ περιφράξῃ τὸ χωράφι του καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν βόσκησιν τῶν κτηνῶν τῶν κατοίκων; Ἄλλα ἔθιμα περὶ βοσκῆς.

4. — Διαχειρίσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας (βακουφικὰ κλπ.)

ς) Λέξεις καὶ φράσεις σχετικαὶ μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Κοινότητος· π. χ. *ψυχονμέτρω* = ἡ ἀπογραφή (ἐν Αἰτωλίᾳ)· *συνέλεψη* ἢ *μάζωξη* ἢ *λότζα* = ἡ γενικὴ συνέλευσις· *γεροντομάζωξη* = ἡ συνεδρία τῶν Γερόντων· ἡ *μάννα* = τὸ κτηματολόγιον· τὸ *πouγγι τῆς χώρας*, τὸ *Ρεγίστρο*, τὰ *ἰντζέρτα*, ἡ *καταβολή*, ὁ *Κωροσπότζης*, εἰσπρακτικῶρ διοριζόμενος ὑπὸ τῆς Κοινότητος ἐν Πόντῳ κτλ.

Γ'. Ἐθιμα ἐμφαίνοντα προτέραν κατὰ γένη ἢ πατριὰς διαίρεσιν τοῦ χωρίου.

α) Ἐκλογὴ δημογερόντων ἐξ ὄρισμένων μόνον γενῶν· π. χ. εἰς τὰ Καρδάμυλα τῆς Χίου ἐξελέγοντο κατ' ἔτος τέσσαρες Γέροντες, εἰς ἕκαστον γένους τῶν Πονηράδων, τῶν Ἀσπιώτηδων, τῶν Κυμινάδων, τῶν Νικολούδων. Σχηματισμὸς συμβουλίου ἀπὸ τὰ μέλη ὄρισμένων γενῶν· π.χ. ἐν Πάργῳ οἱ φάρες ἦσαν 17, ἀπὸ τὰ μέλη δ' αὐτῶν ἐσηματιζέτο συμβούλιον.

β) Κοινὸς ἅγιος, ἰδιαιτέρα ἐκκλησία· π.χ. εἰς τὴν Χιμάραν κάθε πατριὰ εἶχε τὴν ἐκκλησίαν τῆς καὶ τὸν ἱερέα τῆς. — Ἐκκλησῖαι οἰκογενειακαί.

γ) Κοινὰ γεύματα τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου εἰς πανηγύρεις εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ ἢ ὑπὸ μεγάλα δένδρα· εἶναι ἡ θέσις ὄρισμένη καὶ ἀμετάβλητος δι' ἕκαστην οἰκογένειαν κατ' αὐτὰ; Ὑπάρχει σχέσις συγγενικὴ μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν, ποὺ κἀθηνται πλησίον ἀλλήλων; Ἐγείρονται κατὰ τὰ γεύματα ταῦτα

προπόσεις και ὑπὸ τίνων και κατὰ ποίαν σειρὰν; Μήπως κατὰ τὴν τάξιν τοῦ γένους ἢ τῆς ἡλικίας;

δ) Μάχαιρα οἰκογενειακὴ, διὰ τῆς ὁποίας σφάζονται οἱ χοῖροι κατὰ σειρὰν εἰς ὄλα τὰ σπῖτια τῆς οἰκογενείας (ἐν Πλάτῳ Μάνης). Ἐστίασις τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας κατὰ τὰ *χοιροσφαζήματα*.

ε) Κοινοὶ τάφοι διὰ τὰ μέλη ἑνὸς και τοῦ αὐτοῦ γένους.

Δ'. Διάκρισις κοινωνικῶν τάξεων.

α) Ὀνόματα:

Νικλιῦνοι και φαμέγιοι, μεγαλογενῆτες και ἀχαμινόμεροι ἐν Μάνῃ. Ἄφεντάδες και πουχειριοί, κυράδες και πουχειριῶς ἐν Μελενίκῳ. Φερεφέοι και τὸ τσόλι ἢ παρταλοζούπουρο ἐν Σωζοπόλει. Πάροικοι και κοντζουφλά ἐν Χίῳ. Ἀρχόντοι, παρακατινοί, χωριάτες ἐν Θήρῳ. Καλόσειροι και κακόσειροι εἰς τὰ Σφακιά. Μεσαρία, ἢ μεσαία τάξις ἐν Λέσβῳ. Σαρτουριά, ὁ ὄχλος, ἢ φτώχεια ἐν Δημητοάνῃ κτλ. — Προσωνυμιαί τιμητικαί: Μισέ, κύρ, κυράτζα, κοκκόνα κτλ.

β) Γνωρίσματα διακριτικὰ τῆς τάξεως· π.χ. ἡ *κολαίνα*, ὕφασμα χρυσοῦφαντον τῶν δώδεκα *Κανακαρῶν* τῆς Κάσου κατὰ παλαιότερους χρόνους, τὸ *ταρακλί* τῶν Ἀθηναίων ἀρχοντισσῶν κτλ. — Προνομιούχος θέσις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κ.ἀ.

γ) Ποῦ ἔνεκα τῆς διακρίσεως ταύτης δὲν ὑπῆρχεν ἐπιγαμία μεταξὺ τῆς ἀνωτέρας και τῆς κατωτέρας τάξεως;

Ε'. — Κοινωνικαὶ σχέσεις και κοινωνικὴ ἐθιμοτυπία.

α) Συμμετοχὴ ξένων εἰς οἰκογενειακὰς ἐορτάς.

1. — Ἐπισκέψεις. Κοινωνικὴ ἐθιμοτυπία: ὑποδοχὴ, χαιρετισμοὶ και εὐχαί, φιλήματα· προπομπὴ (*ξεπροβόδισμα*), εὐχαί κατ' αὐτήν· προσφοραὶ (*κεράσματα, φιλέματα*).

2. — Συμπόσια εἰς διαφόρους ἐορτάς, κατὰ τὰ χοιροσφαγία και εἰς ἄλλας περιστάσεις: *φιλεία, ξεφάντωμα, ξεφαντωσιὰ* κτλ.

β) Δῶρα: ἀποδοσίμι, σκουτελικό, ξετελιτικό (ἐν Λήμνῳ), πέτσα ἢ δίσκος κλ. τὸ μαγείρευμα ποῦ στέλλεται ὡς δῶρον εἰς συγγενεῖς, γείτονας και φίλους.

γ) Ἐσπερίδες: ἀπουσπερίδα, ποσπέρι, νυχτέρι, παρακάθι, βεγγέρα, καλεστική, παρακαμουδά κτλ. Τραγούδια, χοροὶ και παιγνίδια κατ' αὐτάς.

δ) Ὁ ἐκ τῆς συμμετοχῆς τραπέζης δεσμός· πρβλ. *ἐφάγαμε ψωμί και ἄλατι μαζί, ψωμόφιλος, ψωμοπάτης* κλ. Οἱ λησταὶ δὲν κακοποιοῦν ἀνθρώπους τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου ἔφαγαν ψωμί, οὔτε παίρνουν ψωμί ἀπὸ τὸ σπῖτι ποῦ ἐπάτησαν.

ε) Ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς γέροντας καὶ τοὺς κατέχοντας ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν. Προσφωνήσεις αὐτῶν, τιμητικαὶ διακρίσεις.

ς) Διακοπὴ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων κατόπιν κοινῆς συμφωνίας διὰ κοινὴν βλάβην, διὰ κακοὺς τρόπους κτλ.

ς'. Ἀλληλοβοήθεια καὶ συνεργασία.

α) Εἰς ὑποθέσεις ἰδιωτικὰς:

1.—Βοήθεια εἰς τὴν καλλιέργειαν ἀγροῦ ἢ ἀμπέλου, εἰς τὸν θερισμὸν ἢ τὸν τρυγητόν, εἰς τὴν συλλογὴν ἔλαιων, εἰς τὴν μεταφορὰν ξύλων ἢ δοκῶν, μυλοπετρῶν κλπ., εἰς τὸ ξάσιμο καὶ τὸ γνέσιμο τῶν μαλλιῶν, εἰς τὸ σπάσιμο ἀμυγδάλων κλπ. προπάντων εἰς ἡμέρας ἐορτῶν (*μικρόσκολες, ἀλαφρόσκολες*). Πῶς βοηθεῖται ὁ πτωχὸς ποῦ θέλει νὰ συστήσῃ ποίμνιον;—Τρόποι προσκλήσεως. Ὑποχρέωσις τοῦ προσκαλοῦντος νὰ φιλέυσῃ τοὺς βοηθοὺς του.—Ὄνομασίαι: *Παρακαλιὰ* (Αἰτωλ.), *κάλεσμα* (Σκῦρος), *κρασσοφιλεῖα* ἢ *ξέλαση* (Πελοπόν.), *ἀγγαρεῖα* ἢ *ἀγγαρικοί*, *ξάστρουσες*, *σπάστρουσες* (Ἄν. Κρήτη), *ληνοβόηθο* (Αῤαχόβα), *παρασπόρι* (Λακωνία), *μεντζι* (Θράκη), *γιαρντιμ* (Λήμνος) κτλ.

2.—Βοήθεια εἰς τὸ κτίσιμο σπιτιοῦ: μεταφορὰ ξύλων, λίθων, πλακῶν κλπ.

3.—Ἀλληλοβοήθεια, ὅταν δύο οἰκογένειαι συμφωνοῦν νὰ ἐργάζονται ἀπὸ κοινοῦ ἐναλλάξ εἰς τὰ κτήματά των, δηλ. τὴν μίαν ἡμέραν ἢ ἐβδομάδα εἰς τὰ κτήματα τῆς μιᾶς καὶ τὴν ἄλλην εἰς τὰ τῆς ἄλλης (*ἀντιβόθεια* ἐν Εὐβοίᾳ, *δανεικαριές* ἐν Κορώνῃ, *ἀργάτες δανεικούς* ἐν Ἄν. Κρήτῃ, *δαν'καριὰ* ἐν Λέσβῳ, *κοῖα* ἐν Κύπρῳ). Βόσκησις τῶν ζώων μὲ τὴν σειρὰν (*βοσκειό*).

4. Ἀλληλοβοήθεια κατὰ τὰ χοιροσφάγια διὰ τὴν παρασκευὴν παστῶν κλπ. Συνήθειαι κατ' αὐτὰ.

β) Εἰς ἐκτέλεσιν κοινοτικοῦ ἔργου:

1.—Ἀγγαρεῖα διὰ τὴν κτίσιν ἐκκλησίας, σχολείου, γεφύρας ἢ διὰ τὴν κατασκευὴν δρόμου, ὑδραγωγείου κλπ.

2.—Ἀγγαρεῖα διὰ τὴν καλλιέργειαν κοινῶν κοινοτικῶν κτημάτων π. χ. τὸ χωράφι τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν Ἄμανὴν τῆς Χίου ὀργώνουν 60—70 ζευγάρια μαζί· ἢ ἡμέρα ὀρίζετο ἄλλοτε ὑπὸ τῶν δημογερόντων.

3.—*Παγάνα* ἢ *παγανιά*. Κοινὴ ἔξοδος τῶν χωρικῶν εἰς καταδίωξιν λύκου, ληστοῦ, φυγοδίκου ἢ εἰς ἀναζήτησιν ἀπολεσθέντος ἢ κλαπέντος ζώου.—Τιμαὶ καὶ ἀμοιβαὶ ἀνδραγαθήσαντος (π. χ. διὰ φόνον ἄρκτου· περιφορὰ τοῦ δέριματος ὑπὸ τοῦ φονεύσαντος αὐτὴν καὶ φιλοδωρήματα τῶν χωρικῶν).

4.—*Βάρδιες* διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ χωρίου εἰς περιπτώσεις κινδύνου κλπ.

Ζ'. Φιλοξενία.

α) Τὸ ἔθιμον τῆς φιλοξενίας.

1. — Ποῖος θεωρεῖ ὑποχρέωσίν του νὰ φιλοξενήσῃ τὸν ξένον; ὁ πρῶτος συναντήσας ἢ ὁ εὐπορότερος τῶν κατοίκων; Εἰς χωρία τινὰ τῆς Κύπρου ὁ ξένος φιλοξενεῖται ἐκ περιτροπῆς μίαν ἡμέραν ὑφ' ἐκάστου, οἱ δὲ λοιποὶ κάτοικοι ἀποστέλλουν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ φιλοξενούντος κρασιά, φαγητὰ κλπ. Ὁ ξένος ὀφείλει νὰ ἐπισκεφθῇ ὅλας, εἰ δυνατόν, τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου. Ὁμοίως ἐν Χίῳ. Δῶρα κατὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ.

2. — Ὑπάρχει ἡ συνήθεια νὰ ζυμώνουν καὶ «*κουλλουρούλια τοῦ Χριστοῦ*» (Ἀράχοβα) ἢ νὰ βγάξῃ ὁ οἰκοδεσπότης ἀπὸ τὸ φαγητὸν τῆς οἰκογενείας μερίδα διὰ τὸν ξένον, ποὺ ἐνδέχεται νὰ περάσῃ; (*πάριτε τοῦ Χριστοῦ ἐν Ἰκαρία*). Πῶς διατίθεται ἡ μερὶς αὕτη; Μοιράζεται τὴν ἐπομένην εἰς τοὺς πτωχοὺς; — Πρόσκλησις εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ τυχόντος διαβάτου (Μονοκάμπι Ἰκαρίας).

3. — Ξενῶνες, ἰδιαίτερα δωμάτια διὰ τοὺς διαβατικούς ξένους (*ἀμυλικὸ ἐν Ἠπειρῳ*).

4. — Δοξααῖα περὶ φιλοξενίας; π. χ. ὁ προσφέρων ποτήριον ὕδατος εἰς ξένον δροσίζει τοὺς συγγενεῖς του εἰς τὸν Κάτω Κόσμον.

β) Ξενηλασία. Ἐλήφθη τυχὸν ἀπόφασις νὰ μὴ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὸ χωρίον οἱ ξένοι; Ἐκ τίνος αἰτίας;

Η'. Ὁ βίος ἐν τῇ ξενιτείᾳ.

α) Ἐθιμα κατὰ τὴν ἀποδημίαν.

Τὰ *ξεκινήματα* (*κανίσκι* ἢ *ζύμωμα* τῶν συγγενῶν καὶ φίλων), τὸ *ξεπροβόδισμα*. Εἰς τὴν Ἠπειρὸν οἱ συγγενεῖς παίρνουν κλαδιὰ κρانيᾶς ἢ κέδρου ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου ἐγένεν ὁ χωρισμός, καὶ τὰ κρεμοῦν εἰς τὴν θύραν τοῦ σπιτιοῦ. Ἄλλοῦ, ὅταν ὁ ξενιτευόμενος βγαίῃ ἀπὸ τὸ σπίτι, χύνουν στὸ κατώφλι νερὸ (νόμισμα;) καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην δὲν σκονπίζουν. Εὐχαὶ κατὰ τὸ ξεπροβόδισμα. Ἄλλαι συνήθειαι.

β) Ἡ ξενιτεία.

Τὰ *καλοκινήματα* (γλυκὰ καὶ ἄλλα δῶρα πρὸς τὸν ξενιτευμένον), *παράκλησεις*, *ἀναμμα καντηλιῶν σ' ἐρημοκλήσια* κτλ. *Τ' ἀγγάντεμα*, ἔξοδος εἰς τὴν θέσιν, ὅπου ἐγένεν ὁ ἀποχωρισμός. Μέσα ἀλληλογραφίας; δίστιχα καὶ διάφορα ἐκφραστικὰ μέσα.

γ) Ὁ γυρισμός.

1. — Τὰ *σχαρήκια*. Κροῦσις τοῦ κώδωνος τῆς ἐκκλησίας, πυροβολισμοὶ κλ.

2. — Τὰ *ἐρχομένα*, τὰ *καλωσορίσματα*. *Κανίσκι*, ἐπισκέψεις.

3. — Ἡ πρώτη ἐπίσκεψις τοῦ ξενιτεμένου εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Εἰς τὴν Ἰθάκην τοῦ προσφέρουν *ματσέτο*, μικρὰν ἀνθοδέσμην ἐπὶ δίσκου, ἀλλοῦ τὸν ραντίζον μὲ ἄρωμα, αὐτὸς δὲ δίδει ἔκτακτον εἰσφορὰν.

δ) Δοξασίαι περὶ τῆς ξενιτείας. Ὁ θάνατος ἐν τῇ ξένη. Παροιμίαι καὶ τραγούδια τῆς ξενιτείας.

Θ'. Ἡ οἰκογένεια καὶ αἱ μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς σχέσεις.

α) Ὄνόματα τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας:

Ὁ πατέρας, ὁ κύρης, ὁ ἀφέντης, ὁ ἀφεντίτης, ὁ φινιᾶς, ὁ μπαμπᾶς κτλ. Ἡ μητέρα, ἡ μάννα, μά. Ὁ παπποῦς, ὁ νόνος, ὁ μέγας, ὁ λυκοπάππος κτλ. Ἡ γιαγιά, ἡ νόνα, ἡ κυρούλα, ἡ κύρω, μαννή, μαννίτσα, μάκω, μακούσω, μαμάννα, καλομάννα, καλημά, καλήνα, ἡ μεγάλη, ἡ λυκομάννα κτλ. Ὁ ἀδερφός, ὁ κυρίτης, ὁ γιάγας κτλ. Ἡ ἀδερφή, ἡ πούλα, ἡ τσατσά κτλ. Ὁ θεός, ὁ μπάμπας, ὁ λάλας, ὁ τσίτης κτλ. Ἡ θειά, ἡ ἄμνια κτλ. Τὰ λυκοπρόγονα κτλ.

β) Προσωνυμῖαι καὶ προσφωνήσεις.

1. Πῶς προσωνυμεῖται ὁ σύζυγος ὑπὸ τῆς γυναικός; Πῶς ἡ σύζυγος ὑπὸ τοῦ ἀνδρός; π. χ. *ἐκεῖνος* (Ἄν. Κρήτη), *αὐτός, ὁ δικός μου, ὁ πατέρας μας, ὁ πατέρας τῶν παιδιῶν* (Ἡπειρος), *ὁ ἐμᾶς* (Μεσαρά), *ὁ ἀνθρωπός μου* (Σύμη), *ὁ νοικοκύρης μου* κτλ. *Ἡ φαρμίλα μου, ἡ δική μου* ἢ μὲ τὸ ἀνδρωνυμικόν.

2. Πῶς προσφωνεῖται ὁ πενθερὸς καὶ ἡ πενθερά, ὁ ἀνδραδέλφος καὶ ἡ ἀνδραδέλφη ὑπὸ τῆς νύμφης καὶ αὐτὴ ὑπ' ἐκείνων; π. χ. *Ἀφέντη, πατέρα, μάννα, κυραμάννα, κυράτσα* κτλ.

3. Πῶς προσφωνοῦνται οἱ μεγαλύτεροι ἀδελφοὶ ὑπὸ τῶν μικροτέρων;

γ) Δικαιώματα καὶ καθήκοντα τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας.

1. — Ἡ πατρικὴ καὶ ἡ μητρικὴ ἐξουσία.

2. — Ἡ θέσις τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ ἢ τῆς πρωτοτόκου κόρης ἐν τῇ οἰκογενείᾳ.

3. — Ἡ θέσις τοῦ ὑστεροτόκου (στερνοπαῖδι, στερνοκούκκι, μανάρι).

4. — Ἡ θέσις τοῦ πενθεροῦ καὶ τῆς πενθερᾶς ἀπέναντι τῆς νύμφης καὶ τοῦ γαμβροῦ.

Ι'. Ἡ θέσις τῆς γυναίκος.

α) Ἐν τῷ οἴκῳ.

1. — Πῶς θεωρεῖται ἡ ἀπόκτησις θήλεος τέκνου; Πῶς ὁ πρόωρος θάνατος κοριτικοῦ; Λέξεις, φράσεις καὶ παροιμίαι σχετικαὶ μὲ τὴν κόρην· π. χ. *ξενωγωνιά, ξενωφοκοῦ, τὸ ἀδύνατο μέρος. Καλότυχη, πού τὴν πάντρωφες μὲ μιὰ πῆχη παννὴ μονάχα!* (διὰ κορίτσι πού ἀπέθανε νήπιον).

2. — Εἰς ποίαν ἡλικίαν συνήθως οἱ γονεῖς ὑπανδρεύουν τὰς θυγατέρας των; Λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ θέλησις τῆς κόρης διὰ τὴν σύναψιν συνοικεσίου; Τί γίνεται, ἂν ἡ κόρη ἀκολουθήσῃ τὸν ἐκλεκτόν της; Ἀποξενώνεται;

3. — Πόθεν προσωνυμεῖται ἡ ὑπανδρος γυνή; ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνδρὸς ἢ τῆς οἰκογενείας του; ἢ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς της; Πρὸβλ. *Γιάνναινα*, ἢ γυναῖκα τοῦ Γιάννη, *Γιαννακόνη*, ἢ νύφη τοῦ Γιαννάκου, ἢ *Κατέρω Κώστα*, ἢ κόρη τοῦ Κώστα (ἐν Χιμάρα).

4. — Εἰς ποίας περιπτώσεις τοῦναντίον τὰ παιδιὰ καὶ αὐτὸς ὁ σύζυγος προσωνυμοῦνται ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς; π.χ. ὁ *Γιάννης τῆς Βασίλως*.

5. — Θέσις τῆς γυναικὸς ἐν τῇ τραπέζῃ. Παρακάθηται ἡ γυνή, ὅταν εἶναι ξένος εἰς τὸ τραπέζι; Παρουσιάζονται αἱ ἀδελφαὶ τῆς μνηστῆς κατὰ τὰ ἀρραβωνιάσματα;

6. — Ἀποκτᾷ ἡ γυνή μεγαλυτέραν ἐκτίμησιν καὶ ἀξίωμα μετὰ τὴν ἀπόκλιθιν τοῦ τέκνου καὶ μάλιστα ἄρρενος; Ποία ἡ θέσις της, ἂν ἀποδειχθῇ στεῖρα;

β) Ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

1. — Ἐξοδος τῆς γυναικὸς ἐκ τῆς οἰκίας. Ἐξέρχεται ἡ κόρη ἢ ἡ νέα γυναῖκα μόνη ἢ πρέπει νὰ συνοδεύεται πάντοτε ἀπὸ τὸν πατέρα, τὸν ἀδελφὸν ἢ τὸν σύζυγον; Ποία ἡ συνήθεια σήμερον καὶ ποία πρὸ 40-50 ἐτῶν;

2. — Πηγαίνουν τὰ κορίτσια εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὰς Κυριακὰς ἢ μόνον εἰς μεγάλας ἐορτάς; Ποία ἦτο ἡ συνήθεια ἄλλοτε; Ποῦ ἐστέκοντο;

3. — Ὅταν πηγαίνουν ἢ ἐπιστρέφουν ἀπὸ τῆ δουλειᾶ ἢ ἀπὸ τὸ πανηγύρι, πηγαίνουν ὁ μὲν ἄνδρας καβάλλα εἰς τὸ ζῆρον, ἢ δὲ γυναῖκα πεζῇ; Φορτώνεται ἡ γυναῖκα ξύλα καὶ ἄλλα βάρη εἰς τὴν ράχιν;

4. — Ἐορταὶ γυναικῶν. Πότε καὶ πῶς γίνονται αὗται;

5. — Λέξεις, φράσεις καὶ παροιμίαι περὶ κοινῶν γυναικῶν' π.χ. *πολιτικὴ, παστοκὴ, καύκα, μορτζα, σινύρα* κτλ.

ΙΑ'. Ἴδιαι κοινωνίαι.

α) Ἀδερφοποιοί. Βλ. Ζητήματα Λαϊκοῦ Δικαίου, Β5'.

β) Κλέφτες καὶ λησταί. Τὰ ἰδιαιτέρα νόμιμα καὶ ἔθιμά των.

1. — Σεβασμὸς τῶν ἀνθρώπων τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου ὁ ληστής ἔφαγε ψωμί.

2. — Σεβασμὸς τῶν ξένων γυναικῶν. Ὑποστήριξις τῶν ἀδυνάτων.

3. — Ἐξαγορὰ αἰχμαλώτου, λύτρα, δῶρα κτλ.

4. — Τιμωρία καταδοτῶν ὑπὸ ληστῶν. Τρόποι παραδειγματισμοῦ.

5. — Αἱ σφραγίδες τῶν ληστῶν. Αἷμα ἀντὶ μελάνης κτλ.

γ) Ἀδελφάτα. Ἐταιρεῖαι μοναχῶν ζώντων κοινοβιακῶς. Ἐθιμα αὐτῶν.

ΙΒ'. Συντεχνίαι καὶ σωματεία. Σχέσεις τῶν ἐργοδοτῶν πρὸς τοὺς ἐργάτας, τῶν ὑπηρετῶν πρὸς τοὺς κυρίους.

α) Συντεχνίαι καὶ σωματεία (*ἐσνάφια* ἢ *ρουφέτια*) ἐπαγγελματιῶν· π. χ. ραπτῶν (*ἀμπατζήδων*), τεκτόνων (*δουλγέρηδων*), γουναράδων, μυλωνάδων κλ.

1. — Ἐκλογή προέδρου καὶ συμβούλων ὑπὸ τῆς γενικῆς συνελεύσεως τῶν μελῶν. (Πρωτομαίστρω ἢ πρωτομάστορα, *πρόεστοί*, οἱ *Λώδεκα* ἢ ἡ *Λωδεκάρα* κλπ.). Ἔργα καὶ ἐξουσία τοῦ πρωτομάστορα καὶ τῶν συμβούλων.

2. — Μαθητεία, δοκιμασία καὶ ἀναγόρευσις μαστόρων (*τσιράκια*, *καλφάδες*, *μαστόροι*). Τέλη καταβαλλόμενα ὑπὸ τοῦ ἀναγορευομένου. Σύμβολα τῆς ιδιότητος· π. χ. σέπαρνον ὄπισθεν τῆς ζώνης ὡς σύμβολον διὰ τὸν μαίστορα τῶν δουλγέρηδων, ξύλινος πῆχυς εἰς τὴν χεῖρα διὰ τὸν κάλφαν κτ.

3. — Γραπτὰ καὶ ἄγραφα θέσμια, ρυθμίζοντα τὰς μεταξὺ τῶν μαστόρων σχέσεις καὶ τὰς τῶν ὑφισταμένων πρὸς τοὺς προϊσταμένους καὶ τινάπαλιν. Ἐκδίκασις τῶν ἀναφυομένων διαφορῶν καὶ τῶν πλημμελημάτων, τῶν διαπραττομένων ὑπὸ μέλους τινὸς τοῦ ἐσναφίου ἐν τῇ ἀσκήσει τοῦ ἐπαγγέλματός του· καθορισμὸς ποινῶν κλπ ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τῶν μελῶν.

4. — Ἔσοδα καὶ ἔξοδα, διαχειρίσις τῆς περιουσίας τοῦ σωματείου.

5. — Προστάτης Ἅγιος, ἐτησία ἑορτὴ τῆς συντεχνίας· ἀρτοκλασία, μνημόσυνον τῶν ἀποθανόντων μελῶν. Διασκεδάσεις, ἐκδρομαὶ κλπ.

6. — Ἀγαθοεργία: ἔλεημοσύνη εἰς πενόμενα μέλη τῆς συντεχνίας, εἰς χήρας καὶ φυλακισμένους· ἔξαγορὰ καὶ ἀπελευθέρωσις χριστιανῶν σκλάβων· συνδρομαὶ εἰς ἐκκλησίας κλπ.

β) Τσελιγκᾶτα:

1. — Ποῖος ὁ σύνδεσμος τῶν μελῶν τοῦ τσελιγκάτου μεταξὺ τῶν; Εἶναι οὗτος ἀπλῶς συνεταιρικός ἢ συγγενικός; Μήπως ἀποτελοῦν μίαν πατριάν;

2. — Ἐκλογή τσελιγκα. Ἔργα καὶ ἐξουσία αὐτοῦ.

3. — Ἰδιαιτέρα νόμιμα καὶ ἔθιμα τοῦ τσελιγκάτου· π. χ. ἀνασυγκρότησις τοῦ ποιμνίου ἀτυχήσαντος ποιμένος διὰ συνεισφορᾶς τῶν μελῶν τοῦ τσελιγκάτου.

γ) Σχέσεις ἐργοδοτῶν πρὸς ἐργάτας, ὑπηρετῶν πρὸς κυρίους.

1. — Ὄνόματα: ἀφεντικό, μπαλῆς (ὁ ἐπιστάτης), ἀργάτης, μεροδουλίας, μισταρκὸς κλπ. Λούλος, φამέγιος, πουργός, παιδᾶς, παραγιός, τσοπανέο' κλπ. Δούλα, βάγια, παρακόρη, παραπαίδα κλπ.

2. — Τρόπος προσλήψεως ὑπηρετῶν καὶ ἐργατῶν. Χρόνος θητείας κλπ.

3. — Ἀμοιβαὶ καὶ δικαιώματα αὐτῶν. Ἀπολυσιὰ ἢ ἀμολυσιὰ ἤτοι ἄφεις καὶ ἀσудоσία τῶν ὑπηρετῶν κατὰ μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους (τὴν 15 Αὐγ. ἐν Λήμῳ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Α'. Γενικά.

α) Λέξεις, ὄροι καὶ φράσεις νομικαί :

Δίκη, κρίση, ἀγωγή σὴν Ἑσωτέρα ἢ σὴν Ἐξωτέρα, ἀγκαλινῶ, κρισολογοῦμαι, κονκουβαγίζω (ἐν Μάνη) ἢ *φαιζῶ τὸ δικαστή* (ἐν Βιθυνία = διαφθείρω διὰ δώρων), *τουρκοφάγετον* (ἐν Πόντῳ = τὸ ἀδίκως καταληφθὲν ἢ καταβροχθισθὲν), *δανεικολογοῦμαι, καρποτρῶγω, σιδεροκέφαλα* (πρόβατα), *σηκωματάρικα* (δένδρα) κτλ.

β) Ἐνηλικιότης.

1. - Ἀπὸ ποῖον ἔτος τῆς ἡλικίας θεωροῦνται ἐνήλικα τὰ ἄρρενα καὶ ἀπὸ ποῖον ἔτος τὰ θήλεα τέκνα; (*ἐντροπάτησε, ἐγυναικώθηκε ἐν Κρήτῃ, γυνικεύτηκι ἐν Λήμνῳ*). Γίνεται καμία τελετὴ πρὸς πίστωσιν τῆς ἐνηλικιώσεως; Ἐπέρχεται καμία μεταβολὴ εἰς τὴν ἐνδυμασίαν τοῦ ἐνηλικιουμένου; Διαβάζει ὁ ἱερεὺς καμίαν εὐχὴν; εὐλογεῖ τὰ νέα ἐνδύματα;

Πράξεις αὐτεξουσίου ἐνώπιον συμβολαιογράφου ἢ ἄλλης ἀρχῆς. Ἐγγραφα διαλύσεως ὑπεξουσιότητος.

2. - Τί συμφωνίαι γίνονται, ὅταν ὁ πατὴρ (ἢ ἡ μήτηρ) στέλλῃ τὸ ἀνήλικον τέκνον του νὰ ἐργασθῇ εἰς συγγενῆ ἢ φίλον;

3. - Πῶς γίνεται ἡ συμφωνία, ὅταν ἡ ἀνήλικος κόρη στέλλεται νὰ ἐργασθῇ ὠρισμένα ἔτη εἰς συγγενικὴν ἢ φιλικὴν οἰκογένειαν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τὴν ὑπανδρεύσουν; ἐγγράφως ἢ ἀγράφως;

4. - Ἐχει ὁ ἐνήλικος πλήρη ἐλευθερίαν δράσεως, χωριστὰ οικονομικὰ κλπ. ἢ ἐξακολουθεῖ εἰς ὠρισμένα ζητήματα νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θέλησιν καὶ ἀπόφασιν τοῦ πατρὸς;

Β'. Οἰκογενειακὸν δίκαιον.

α) Ἄρραβῶν.

1. - Συνθήθεια ν' ἀρραβωνιάζουν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα των ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας. Ὑπάρχει ἀκόμη ἡ συνθήθεια αὕτη; Συμφωνία συμπεθεριάματος μεταξὺ ἐγκύων γυναικῶν.

2. - Κατὰ ποῖον τρόπον συνιστᾶται ἡ μνηστεία; Δῶρα ἀρραβῶνος. Ἀμοιβὴ προξενητοῦ.

3. - Θέσις τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ εἰς τὸ σπίτι τῆς μνηστῆς. Σχέσεις πρὸς αὐτὴν καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους της.

4. - Διὰ ποίους λόγους καὶ κατὰ ποῖον τρόπον λύεται ἡ μνηστεία;

5. - Τί γίνονται τὰ δῶρα τοῦ ἀρραβῶνος ἐν περιπτώσει διαλύσεως αὐτοῦ ἢ ἐν περιπτώσει θανάτου ἑνὸς ἐκ τῶν μεμνηστευμένων;

6. - Ὑποχρεοῦται ὁ γαμβρὸς νὰ καταβάλλῃ ἀποζημίωσιν, ἂν ἐγκαταλίπῃ τὴν μνηστήν του;

7. - Προκύπτει προσβολὴ διὰ τὴν μνηστήν ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ ἀρραβῶνος; (*φιλημένη, ἀπαραιομένη* κτλ.).

β) Γάμος.

1. - Ἡλικία νυμφευομένων. Εἶναι σύνθητες, ἢ νύμφη νὰ εἶναι μεγαλύτερα τοῦ γαμβροῦ; Διὰ ποῖον λόγον; - Τηρεῖται σειρά εἰς τὴν ὑπανδρείαν τῶν ἀρρέων καὶ τῶν θηλέων; Ποῖον τὸ ἔθιμον;

2. - Προικίζονται καὶ τὰ ἄρρενα τέκνα; Τί παίρνει ὁ νυμφευόμενος υἱὸς ἀπὸ τὸν πατέρα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ γάμου; (*Προικοδοωρέα, ἐμβατικά, μπατικά*). Ἄλλα δῶρα πρὸς τοὺς νεονύμφους (*κεράσματα, στεφανιάτικα, χαρίσματα* κτλ.).

3. - Προικισμὸς κόρης. Εἶδη προικὸς (*τράχωμα, προικιά* κλπ.). *Μεταθανατικά*. Ὑπάρχουν περιορισμοὶ ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸ ποσὸν τῆς προικὸς καὶ ποῖοι; Πότε ἡ μητέρα ἀρχίζει νὰ ἐτοιμάζῃ τὴν προικὰ τῆς κόρης της; Δίδεται ἀπαραιτήτως σπίτι *προικιό*;

4. - Κανονισμὸς προικὸς. Ὑπάρχει καμία προτίμησις εἰς τὸν προικισμὸν τῆς πρωτοτόκου θυγατρὸς εἴτε κατὰ τὸ ποσὸν εἴτε κατ' ἀντικείμενον τῆς προικὸς; Μήπως παίρνει ὡς προικὰ τὴν προικὰ τῆς μητέρας της; ἢ εἶναι συνήθεια νὰ παίρῃ τὸ πλεῖστον ἢ τὸ ὅλον τῆς πατρικῆς περιουσίας; (*Κανακαρά, κανακαρίσσα, πρωτοκόρη*). Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ κρατεῖ ὁ πατέρας κτῆμα τι ὡς *γεροντομοῖρι*;

5. - Ἀναλαμβάνουν οἱ συνιστῶντες τὴν προικὰ, δηλ. ὁ πατὴρ ἢ οἱ ἀδελφοὶ τῆς νύμφης, ὑποχρεώσεις εἰς τὸ διαρκές; (*καλλιέργειαν προικίφου, διατροφήν ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει τοῦ νέου ἀνδρογύνου* κτλ.).

6. - Προγαμαϊὰ δωρεὰ πρὸς τὴν νύμφην. Πῶς λέγεται κοινῶς; Πότε καὶ κατὰ ποίους τύπους γίνεται; Εἰς τί συνίσταται αὕτη; Γαμήλια δῶρα.

7. - Προικοσύμφωνα. Λέξεις πρὸς δήλωσιν αὐτῶν (*ἀρρεσκεία, ἀγκλαβή, ἀνεγκλαβή, ἀνεθίβολο, χαρτί* κτλ.). Τύποι, καθ' οὓς γίνονται.

8. - Ἐξαγορὰ τῆς νύμφης. (Ἐν Μάνῃ *πορταριάτικα* τὰ ἀρχαῖα «ἔδνα»). Μήπως συνηθίζεται νὰ καταβάλλῃ ὁ γαμβρὸς πρὸς τοὺς γονεῖς τῆς νύμφης χρηματικόν τι ποσὸν ἢ νὰ δίδῃ εἰς αὐτοὺς ἀγροὺς ἢ βόας κατὰ τὴν ζήτησιν τῆς νύμφης; (*ἀντιπροίκι* ἐν Θεσσαλίᾳ, *μπαμπᾶ χακί* ἐν Θράκῃ).

9. - Ἀρπαγὴ τῆς νύμφης. Ποῦ ἐξακολουθεῖ ἡ συνήθεια αὕτη; Κατὰ ποῖον

τρόπον συντελεῖται ἡ ἀναγνώρισις τοῦ τοιούτου γάμου; Προσφεύγει ὁ ἀπαγωγεὺς εἰς τὴν προστυσίαν ἄλλης οἰκογενείας ἢ *γενιᾶς*;

10. - Θεώρητρον (*θεώρητρα* ἐν Πόντῳ, *θέρητρα* ἐν Σινώπῃ, *θώρητρα* ἐν Σωζοπόλει), τὸ δῶρον ποῦ δίδεται εἰς τὴν ὑπανδρευομένην κόρην διὰ τὴν τιμὴν τῆς παρθενίας τῆς. Ποῦ συνηθίζεται τοῦτο καὶ εἰς τί συνίσταται;

11. - Τί γίνεται, ἂν ἡ νύμφη δὲν εὗρεθῇ παρθένος;

12. - Πότε δίδεται *ἀπανωπροίκι*; Πότε *παλληκαριάτικο* ἢ *ἀγριλίκι*; Εἰς τί συνίστανται ταῦτα;

13. - Στειρότης. Τί γίνεται, ἂν ἡ σύζυγος ἀποδειχθῇ στεῖρα; Ὑπάρχει ἡ συνηθεια νὰ προσλαμβάνεται δευτέρα σύζυγος πρὸς τεκνοποιίαν; (*σύγκρια*). Ποία εἶναι τότε ἡ θέσις τῆς πρώτης συζύγου; Ποῦ ἐξακολουθεῖ τὸ ἔθιμον νὰ ὑφίσταται καὶ ποῦ ὑπῆρχε, ἀλλ' ἐξέλιπε;

14. - Ἐγκατάστασις τοῦ γαμβροῦ εἰς τὸ σπίτι τῆς νύμφης (*σώγαμπρος*). Ὑπὸ ποίους ὄρους γίνεται τοῦτο; Ποῖα δικαιώματα ἀποκτᾷ καὶ ποίας ὑποχρεώσεις ἀναλαμβάνει οὗτος;

15. - Ἀπαλλοτριώσεις τῶν προικῶν. Ἀπαιτεῖται ἡ συναίνεσις ἀμφοτέρων τῶν συζύγων;

16. - Περιουσιακὰ δικαιώματα τῆς συζύγου. Ἡ προῖξ τῆς συζύγου ὑπέκειτο ἄλλοτε εἰς τὰ χρέη τοῦ συζύγου;

γ) Λύσις τοῦ γάμου.

1. - Ποία ἡ τύχη τῆς προικὸς καὶ τῶν γαμηλίων δώρων ἢ χαρισμάτων ἐν περιπτώσει θανάτου τῆς γυναικὸς ἀτέκνου; Ποῦ ἰσχύει τὸ ἀξίωμα: τὸ *γονικὸ* σὲ *γονικὸ*; Τί συμβαίνει, ἂν ὑπάρχουν τέκνα;

2. - Ἡ χήρα, ἂν εἶναι ἄτεκνος, παραμένει εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ συζύγου ἢ ἐπανέρχεται εἰς τὸν πατρικὸν τῆς οἶκον; Διατρέφεται ἀπὸ τὴν περιουσίαν τοῦ συζύγου τῆς, ἂν δὲν ἔλθῃ εἰς δευτέρον γάμον;

3. - Εἰς ποῖον περιέρεται ἡ προῖξ καὶ τὰ δῶρα ἐν περιπτώσει διαζυγίου; Παρέχει ὁ σύζυγος ἀποζημίωσιν πρὸς διατροφήν τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων; (*ἀνακαφᾶς* ἐν Κύπρῳ).

4. - Πῶς κρίνεται ὁ ἐρχόμενος εἰς δευτέρον γάμον; Ἄλλως κρίνεται ὁ ἀνήρ καὶ ἄλλως ἡ χήρα γυνή;

δ) Υἱοθεσία.

1. - Εἰς ποίας περιπτώσεις γίνεται υἱοθεσία; Ὄνομα υἱοθετουμένου (*ψυχοπαίδι*, *ψυχοκόρη*, *παραπαίδι*, *ἀναθρεφτός*, *ἀναγιωτὸς* κλπ.).

2. - Τρόποι υἱοθεσίας: ἔγγραφα καὶ πράξεις συμβολικαί. Πρὸβλ. τὸ *πέρασσε*

(τὸ παιδί) ἀπὸ τῆς *μανίκα* τοῦ ἢ ἀπ' τὴν *τραχηλιά* της. Ποῦ τελεῖται ἡ προᾶξις αὕτη; Εἰς τὴν ἐκκλησίαν;

ε) Ἐποκλήρυξις καὶ ἀποκλήρωσις τέκνου.

1. - Λέξεις πρὸς δήλωσιν ἀποκηρύξεως (*ἀπόπαιδο*, *ἀπόονον*, *ἀποξενώνω*).

2. - Λόγοι ἀποκηρύξεως καὶ ἀποτελέσματα αὐτῆς.

3. - Προᾶξεις συνοδεύουσαι τὴν ἀποκήρυξιν' π. χ. ὅταν μία κόρη φύγη μετ' ἐκεῖνον πρὸν ἀγαπᾶ, ὁ πατέρας της τὴν ἀποξενώνει καὶ τῆς καίει ἐπιδεικτικὰ τὰ προικιά, γιὰ τὸν *νιτρόπιασε* (Ἄν. Κρήτη).

ς) Ἀδελφοποιία (*Ἀδερφωσιά*, *ἀδερφοχτοσύνη* (Κρήτη), ἢ συνομολόγησις σχέσεως ἀδελφῶν μεταξὺ δύο ἢ περισσοτέρων προσώπων).

1. - Ὄνομα ἀδελφοποιητῶν (*ἀδερφοποιτός*, *ἀδερφοφτός*, *σταυραδέρφια*, *σταυροκουριάδοι*, *βλάμηδες*, *μπράτιμοι*, *μπραζέρηδες* κλπ.) καὶ τῶν συγγενῶν (*σταυραδερφή*, *σταυρομάννα*, *σταυροπατέρας*, *σταυροθειά* κλπ.).

2. - Τρόποι συνάψεως τῆς ἀδελφοποιίας (*ἀλλάζουν τὰ ὑποκάμισά των ἢ ἀδελφώνουν τὰ αἵματά των* ἢ ἐνώνονται δι' ἱεροτελεστίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κλπ.). Ποία ἡ σημασία καὶ ἡ θέσις τῆς *σταυραδερφῆς* διὰ τὴν ἀδελφοποιίαν;

3. - Ἀποτελέσματα τῆς σχέσεως αὐτῆς (π. χ. ἀπαγορεύεται νὰ πάρῃ ἀδερφοποιτὸς ὡς γυναῖκα τὴν σταυραδερφήν του).

ζ) Σχέσις μεταξὺ βαπτιστικῶν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ νονοῦ (*καλαδέρφια*, *συναδέρφια*). Ποία ἡ σχέση μεταξὺ παιδιῶν, ποῦ ἐθήλασαν τὸ αὐτὸ γάλα; (*βυζαδέρφια*).

η) Ἐπιτροπεία καὶ κηδεμονία.

1. - Ποῖα πρόσωπα ἀναλαμβάνουν τὴν ἐπιτροπείαν ἢ κηδεμονίαν τῶν ὀρφανῶν; Τί γίνεται, ὅταν ἡ χήρα ἔλθῃ εἰς δεῦτερον γάμον; Ποῖος διαχειρίζεται τὰ ὀρφανικὰ κτήματα; Ὄρφανικὴ Τράπεζα (Ἄν. Κρήτη). Ἐγγραφα συστάσεως ἐπιτροπείας.

2. - Συγγενικὸν συμβούλιον. Εἰς ποίας περιπτώσεις συγκαλεῖται καὶ ποῖοι τὸ ἀπαρτίζουν;

Γ'. Κληρονομικὸν δίκαιον.

α) Διαδοχὴ ἐκ διαθήκης.

1. - Ἐγγραφα διαθηκῶν. Τρόπος καταρτισμοῦ διαθήκης. Γίνεται καὶ προφορικὴ διαθήκη ἐνώπιον τοῦ ἱερέως καὶ ἄλλων μαρτύρων;

2. - Κανονισμὸς διανομῆς τῆς κληρονομίας ὑπὸ τῶν γονέων δι' ἄλλου τρῶπου, π. χ. διὰ προᾶξεως αὐτῶν ἐν ζωῇ (νέμησις).

3. - Κληροδοτήματα εἰς βαπτιστικὸν ἢ ἄλλα πρόσωπα, π. χ. παροίκους (*παροικομοῖοι*) ἢ εἰς ἐκκλησίας, μοναστήρια κλ. (*ψυχομερίδιο*, *ἀγιάτικο*, *μπάτικο* κλ.).

β) Διαδοχή ἐξ ἀδιαθέτου.

1. - Κληρονομικά δικαιώματα. Τὰ τέκνα κληρονομοῦν ἐξ ἴσου; ἢ εἶναι διάφορον τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα τῶν ἀρρένων ἀπὸ τῶν θηλέων; Μήπως ὁ πρωτότοκος υἱὸς ἢ ἡ πρωτότοκος θυγάτηρ κληρονομοῦν κατ' ἄλλον λόγον; (*Προτιμές: κανακάρης, κανακαρά, διπλοκανακάρης, πρωτογιός, πρωτοκόρη*). Ποίας ὑποχρεώσεις ἔχουν τότε οἱ πρωτότοκοι; Ἐάν δ' ὁ πρωτότοκος ἢ ἡ πρωτότοκος ἀποθάνουν πρὸ τοῦ γάμου των, εἰς ποῖον περιέρχεται ἡ πατρικὴ καὶ ἡ μητρικὴ περιουσία;

2. - Ποῖος κληρονομεῖ, ὅταν ὁ πατὴρ ἀποθάνῃ χωρὶς ἀρρενα ἀπόγονον; Τὸν κληρονομοῦν αἱ θυγατέρες του ἢ οἱ πλησιέστεροι ἀρρενες συγγενεῖς του, ὅπως εἰς τὴν Χιμάραν;

3. - Μοιράζεται ἡ πατρικὴ περιουσία καὶ ζῶντος τοῦ πατρός; Πῶς κάμνει τότε ὁ πατέρας τὴν διανομὴν; Κρατεῖ μερίδιον καὶ διὰ τὸν ἑαυτόν του; (*γεροντομοίρι, γεροντοτρόφι, ψυχομοίρι*). Πῶς κανονίζεται ἐν γένει ἡ συντήρησις τῶν γερόντων γονέων; (π. χ. *τοὺς βγάζουν ξεκονόμηση ἢ τοὺς κάνουν τὰ παιδιὰ τους μῆρες ἢ ἐβδομάδες*, Δυτ. Κρήτη). Πῶς κανονίζονται τὰ πατρικὰ χρῆμα;

4. - Ἐάν ἀποθάνῃ ἄκληρος ὁ υἱὸς ποῦ ἔλαβε γονικὸ κτῆμα, ποῖος τὸ κληρονομεῖ;

5. - Πῶς γίνεται ἡ διανομὴ τῆς πατρικῆς περιουσίας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός, ἂν δὲν ὑπάρχῃ διαθήκη; (τὸ σπίτι, τὰ σκευῆ, τὰ ἐπιπλα, τὰ δένδρα, ὁ μύλος κτλ.). Μήπως *ρῆγγουν λαχνό*; Πῶς γίνεται τότε τὸ *λάχνισμα*; (*Ἀδερφομοίρια*). Κληρονομοῦν καὶ αἱ προικισθεῖσαι θυγατέρες; Κατὰ τὴν διανομὴν τῆς περιουσίας ὑπολογίζεται καὶ πᾶν ὅ,τι οἱ υἱοὶ ἔλαβον ἐκ τῆς πατρικῆς περιουσίας ζῶντος τοῦ πατρός (π. χ. *λόγω σπουδῶν, δι' ἰδίαν ἐπιχείρησιν κτλ.*);

6. - Πῶς μοιράζεται ἡ μητρικὴ περιουσία;

7. - Κληρονομικὸν δικαίωμα τῆς ἐπιζώσης συζύγου (*ἀνδρομοίρι*) ἢ τοῦ ἐπιζῶντος συζύγου (*γυναικομοίρι*). Ὁ ἐπιζῶν λαμβάνει ἐκ τῆς ἀκινήτου περιουσίας τοῦ θανόντος συζύγου ἐν κτῆμα.

8. - Τί γίνεται ἡ περιουσία τοῦ ἀποθανόντος συζύγου, ἂν ἀποθάνῃ καὶ τὸ μόνον ὑπάρχον τέκνον; (*τριμοίρια*).

9. - Εἰς ποῖον περιέρχεται ἡ κληρονομία, ἂν δὲν ὑπάρχουν συγγενεῖς;

Δ'. Ἐμπράγατον δίκαιον.

α) Κυριότης.

1. - Σημεῖα κυριότητος ἐπὶ ἀγρῶν (*σύνορα, σημάδια, κοῦκκοι, κόπες, κιάνα, μάρτυρες, ροστάσια, ἀυλάκια, στρατόνια, σταλίκια κτλ.*), ἐπὶ δένδρων κλπ.

2. - Σημεῖα ἀπαγορεύσεως νομῆς εἰς θερισμένους ἀγρούς, τρουγημένας ἀμπέλους κλπ. (*σαμακῶνω ἐν Αἰτωλίᾳ, σκλιδιάζω ἐν Ἡπείρῳ, σφακῶνω ἢ κλαδῶνω ἢ στένω τρουλλιά ἐν Κρήτῃ κλπ.*).

3. - Σύμβολα ἰδιοκτησίας προβάτων, αἰγῶν, βοῶν, ἡμιόνων, σκύλων, χηνῶν, ὀρνίθων κλπ. (χαράγματα, σφραγίσματα, σημεῖα διὰ χρώματος κλπ.). Ποῖαι αἱ ἀνάλογοι προσωνυμῖαι τῶν ζώων; (π. χ. προβατῖνα *ἀλακεράφτα, δεξοσκίζαφτη, τρουπάφτα, αἶγα ζερβοκλινάφτα, κουτρούλα κλπ.*).

4. - Κατάστασις ἐγκαταλελειμμένων καὶ ἀδεσπῶτων κτημάτων (*ἐρμούα, βεράνικα, ἀγιάτικα*). Πῶς ἀποκτᾶται ἡ κυριότης ἐπὶ ἀδεσπῶτων ἢ χέρσων ἀκινήτων;

5. - Μεταβίβασις κυριότητος. Ἐγγραφή εἰς εἰδικὸν βιβλίον (*μάννα, χιλιομέτρι*), *βούλλωμα*. Ἄλλα ἔγγραφα κυριότητος (*ταπί κλπ.*).

6. - Ὁριζόντιος ἰδιοκτησία, ὅταν κάθε πάτωμα ἢ διαμέρισμα τῆς ἰδίας οἰκίας ἀνήκῃ εἰς διάφορον πρόσωπον.

7. Δικαιώματα ἐπὶ στασιδίων ἐν τῷ ναῶ. Σχετικὰ ἔγγραφα.

β) Δουλεία.

1. - Δικαίωμα διόδου (*ἐμπασά, ἐμπασοβγασιά, διάβα, πέραμα, ἀράδισμα*) ἐπὶ κτήματός τινος. Πῶς ἀποκτᾶται τὸ δικαίωμα αὐτό; Πῶς ἀπαλλάσσεται ὁ βεβαρημένος μὲ δουλείαν ὁδοῦ ἐπὶ τοῦ κτήματός του;

2. - Δικαίωμα οἰκοδομήσεως ἐν ἀγρῷ ἢ κήπῳ, κτήσεως δένδρων ἐν ξένῳ ἀγρῷ κλπ.

γ) Ἐμφύτευσις.

Δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις τοῦ ἐμφυτευτοῦ. (*Ἀνεσιάτης ἐν Χίῳ, νοβελιάρης ἐν Αἰγίῳ κλπ.*). Μετὰ πόσα ἔτη ὁ ἐμφυτευτὴς γίνεται συνιδιοκτήτης ἢ λαμβάνει εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ μέρος τοῦ κτήματος;

δ) Ἄρδευσις.

1. - Τρόποι ἀποκτήσεως κυριότητος ἢ δουλειῶν ἐπὶ τοῦ ὕδατος.

2. - Τρόποι διανομῆς τοῦ ἀρδευτικοῦ ὕδατος. Κύκλιος ἄρδευσις. Ὁροσκόπιον ἑνὸς ἡμερονυκτίου (ἀπὸ τὴν κίνησιν τοῦ ἡλίου, τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἀστρῶν κλπ.). *Νεροκράτης*.

3. - Ἐναδασμοὶ ὑδάτων. Ἐκ ποίων λόγων γίνονται;

4. - Παραβάσεις. Ποιναί.

ε) Ἐμπράγατος ἀσφάλεια.

1. - Ἐνέχυρον. Πότε δικαιούται ὁ πιστωτὴς νὰ προβῇ εἰς πώλησιν τοῦ ἐνεχύρου; (πρβλ. τὴν φράσιν «πουλήσεως, ξενήσεως»). Κρατεῖ μόνον τὰ ὀφειλόμενα εἰς αὐτὸν ἢ γίνεται κύριος ὀλοκλήρου τοῦ ἀντικειμένου;

2. - Τί γίνονται τὰ ἐνέχυρα, ἂν ὁ χρεώστης ἀποθάνῃ καὶ ἀφήσῃ ἀνήλικα;

ς) Ἀγροζημίαι.

Ἐκτίμησις τῆς ζημίας. Ἐκτιμητής. Ἀποκοπή, ποδοκόπι κλπ.

Ε'. Ἐνοχικὸν δίκαιον.

α) Γενικὰ περὶ συμβάσεων.

1. - Ἐγγραφα πιστοποιοῦντα συμβάσεις. Πῶς καταρτίζονται; Μάρτυρες. Ὑπογραφή ἀγραμμάτου. Σφράγις.

2. - Συμβάσεις καταρτιζόμενα προφορικῶς. Τί λαμβάνεται ὡς ἀπόδειξις, ὅτι συνήφθη τοιαύτη σύμβασις;

3. - Ἔθιμα κατὰ τὴν σύναψιν ἢ ἐκτέλεσιν συμβάσεων (χειραψία, τόκα παρόλα κλπ.).

4. - Εἰς ποίας περιπτώσεις δίδεται ἀρραβὼν (καπάρο); Ποίας συνεπείας ἔχει ἢ ἀθέτησις τῆς συμφωνίας; Χρηματικὴ ποινή.

5. - Οἰκογενειακοὶ συνεταιρισμοί. Κληρονομικοὶ συνεταιρισμοί (π. χ. ἡ ἕξ ἀδιανεμήτου κατοχῆ ἐλαιοτριβείου, ἀλευρομύλου κλπ.).

β) Συμβάσεις δι' ἐκμετάλλευσιν ἀγροτικῶν κτημάτων, ποιμνίων κλπ. Συνεταιρισμοί, μισθώσεις.

1. - Συνεταιρισμὸς μεταξὺ κτηματίου καὶ καλλιεργητοῦ, μεταξὺ ἰδιοκτῆτου ποιμνίου καὶ βοσκοῦ (κολληγιά, σεμπριά). Ὅροι συμφωνίας: πρβλ. χωράφι μεσιακό, τιμάρικον, ἔντριτο ἢ τριτάρικον, ἀναπεντάρικον, γιώμορο, ἤμορο, μορτή, χωραφοσκέπαισι κλπ., πρόβατα ἄφοφα ἢ σιδεροκέφαλα, κεφαλάτικα, ξεχαρτζιστὰ κλπ. ἔλιες σημισακές, τριτάρικες, πενταμοιριά, ξεκοφτικὲς κλπ. Ὑποχρεωτικὰ δῶρα (καρίσκια, πεσκέσια), ἀγγαρεῖαι κτλ.

2. - Συνεταιρισμὸς μεταξὺ γεωργῶν δι' ἀροτρίασιν, θερισμόν, ἀλωνισμόν κλπ. (συζευτάδες ἐν Κρήτῃ, ζευγάρι ἐβδομαδιάρικον, ἕνα τετάρτι βόι ἐν Κεφαλήνῃ). Συνεταιρισμὸς μεταξὺ βοσκῶν διὰ κοινήν βόσκησιν καὶ τυροκομίαν (σμίχτες, φισιαδόροι, κοινατόροι, κοπατσαύρηδες κλπ.).

3. - Συνεταιρισμὸς μεταξὺ γυναικῶν διὰ κάψιμο φούρνου, διὰ τυροκομίαν (μητῆτο, Κρήτῃ), διὰ θρέψιμο μεταξοσκώληκος, κλώσσημα πουλιῶν, καμάτεμα μαλλιῶν κλπ.

4. - Συμβάσεις δι' ἀλώνισμα, διὰ χρῆσιν μύλου, πλάστιγγος, φούρνου, καζανιοῦ κτλ. (ἀλωνιστικὸ ἢ ἀλωνιάτικον, ἀξάι ἢ ἀλεστικόν, πύρα φούρνου ἢ φουρνιάτικον, καζανιάτικον, καπίτσον (ἐν Πόντῳ) κλπ. - Ἄλλα ἀμοιβαῖα εἰς εἶδος ἢ ἀνάλογον ἐργασίαν (π. χ. ὅταν λέγουν: τὸ κλειοῦμε στ' ἀγῶγι κτλ.).

5. - Ἐνοικίασις λιβαδιοῦ (ρόμι, πάχτος), κατοικίας (νοίκι) κλπ.

6. - Μίσθωσις καὶ ἀμοιβὴ ἐργάτου, φύλακος, βοσκοῦ κλπ. Εἶδος συμφωνίας: μετὴν ἡμέραν (μετὸ μεροκάματο, ταῖστος ἢ σύφωμος), μετὸν μῆνα ἢ μετὸ χρόνον (παραγός, μισταρκός). Ἀποκοπή, ξέκοπο, κάμπαλο (ἐν Ἡπειρῷ), καπάλιν (ἐν Κύπρῳ) κλπ. Στοιχοχάρτι, τὸ συμφωνητικόν. Πότε ἀρχίζει ἡ μίσθωσις καὶ πότε τελειώνει; π. χ. ἀπ' Ἀη-Γιωργίου ἕως Ἀη-Δημητρίου ἢ ἀπὸ τῆς Παναγίας ἕως... (Συνόρατα τοῦ χρόνου). Τὰ γλυτώματα· δῶρα κλπ.

7. - Πρόσληψις ὑποτακτικοῦ. Ὅροι συμφωνίας.

γ) Ἀγοραπωλησίαι.

1. - Δειγματοληψία διὰ τὴν ἀγορὰν ἐλαίου, οἴνου, σίτου κλπ. Τρόποι πωλήσεως (πουλῶ μετὸ ζύγι μαροπουλῶ, πουλῶ μαζεμένο (μονοτάρι [Κορώνη], μονοκάμπανο [Κρήτη]; πουλῶ ἀποκοπή ἢ κοντουράδα, τὸ βγάζω στὸ μεζάτι). Προπώλησις (μυροζόνω [Κρήτη], σελάμι), ἐπὶ δηλώσει (ἄκοπο, ἐν Κρήτη), ὅταν ἡ τιμὴ καθορίζεται ἀργότερα ἐκ τῆς ἀγοραίας ἀξίας. Μετὸ σελέφι, ὅταν ὁ κίνδυνος ἀφορᾷ τὸν πωλητὴν κλπ. Μεσίτες, μεσιτεία.

Ὅροι ἀγοραπωλησίας ζῶων· π. χ. εἰς τὴν Ἀνατ. Κρήτην «τὰ ζῶα πουλιοῦνται ἀπὸ σκοινὶ σὲ σκοινί δηλ. ἅμα δώση ὁ ἀγοραστής τὰ χρήματα καὶ πάρη σὲ δικό του σκοινὶ τὸ ζῶο, τότε δὲν μπορεῖ πιά νὰ τὸ ἐπιστρέψῃ, ἐκτὸς ἂν ἔχη ἐσωτερικὸ ἐλάττωμα, π. χ. νὰ τὸ πιάνῃ πόνος· ἀλλὰ καὶ τότε, διὰ νὰ τὸ ἐπιστρέψῃ, ἔπρεπε νὰ τοῦ εἶχε εἰπεῖ ὁ πωλητής: σοῦ τὸ πουλῶ σαξελίμικο, δηλ. μετὰ ὅλα του τὰ σωστά. Ἄν τοῦ εἴπῃ: σοῦ τὸ πουλῶ ὡς βγγῆ, τότε καὶ ἐλάττωμα νὰ ἔχη, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὸ ἐπιστρέψῃ». Ποῖον τὸ σχετικὸν ἔθιμον ἀλλοῦ; Τρόποι πωλήσεως ποιμνίων. Μετὰ μίαν τιμὴν; (τῶνα μετὰ ἄλλο;) χωρὶς διαλογὴν;

2. - Προτίμησις συγγενῶν ἢ γειτόνων ὡς ἀγοραστῶν κατὰ τὴν ἐκποίησην ἀκινήτων μετὸ ἴδιον τίμημα. Π. χ. εἰς τὴν Ἀνατ. Κρήτην, «ἂν ὁ γείτων (σεφής) ἐμάνθανεν, ὅτι τὸ γειτονικόν του κτῆμα ἐπωλήθη, ἐπήγαινε τὸ βράδυ εἰς τὸ καφενεῖον τοῦ χωρίου καὶ ἐνώπιον ὄλων ἔλεγε: *Μαρτύροι νὰ ᾽στε, πὼς δὲν ἀφήνω τὸ σεφελίκι μου.* Κατόπιν ἔλεγε *Καλησπέρα σας.* Ἔτσι ἦτο διαλελυμένον κάθε συμβόλαιον μετὰ ἄλλον καὶ ἔπαιρνε αὐτὸς τὸ χωράφι. Ἄν ὅμως λησμονοῦσε καὶ ἔλεγε πρῶτα τὸ *καλησπέρα* καὶ κατόπιν τὸ *μαρτύροι νὰ ᾽στε*, ἔχανε τὸ δικαίωμα».

3. - Ἀνταλλαγὴ ἀκινήτων, ζῶων, καρπῶν κλπ. (τραμπά). Χρήματα ἢ ἄλλο εἶδος πρὸς ἐξίσωσιν. Σχετικαὶ φράσεις· π. χ. *Δῶσε μου ἓνα γουρνάκι νὰ σοῦ δώσω πέντε ὀκάδες λάδι* (Ἀν. Κρήτη)· *πανοβάζω χρήματα* (Κορώνη)· *πανοτίμ* (Σάμος, Αἰτωλία), *ἀπανήβαση* (Χίος). Γίνεται ἀλλαξὰ γὰ ἓνα-δύο χρόνια; (προσαμπόκο, Λήμνος).

4. - Ἀρραβῶν (καπάρο, καταρώνω πέι [Κρήτη, Κύπρος]· προκάλι [Χίος]. Τί γίνεται ἐν περιπτώσει ἀθετήσεως τῆς συμφωνίας; - Ἐνέχυρον. Ποινικὴ ρήτρα.

5. - Ἔθιμα συνοδεύοντα τὴν ἀγοραπωλησίαν (π.χ. *Κόβουν τὴν κλωστή, δίνουον χέρι* κλπ.). *Κεράσματα*, εὐχαί. Δίδει ὁ πωλητὴς καὶ τὸ *καπίστρι* τοῦ ζῶου ἢ τὸ κρατεῖ;

6. - Πωλητήρια ἔγγραφα. Πῶς συνετάσσοντο; Ποῖαι αἱ τυπικαὶ φράσεις;

7. - Πλειστηριασμός. Πώλησις «εἰς τὸ κοινὸν μεζάτι» ἢ *στό ἰκάντο*. Λέξεις καὶ φράσεις σχετικαί: π. χ. *δίδω τὸ πρᾶμα ντου στοῦ τελάλλη* (Κρήτη), *ἔχω ἄστα ἀπάνω σ' αὐτὰ τὰ χτήματα* (Κεφαλληνία); *τὸ βάρεσαν στό σφυρι ἢ στόν τσόκο κρούω, ἀρητηῶν, ἀντιβατιάζω ἀρεῖς - ἀρεῖς ἢ ἀλὰ τρέ, ἀβάντσα πίλια* κλπ.

δ) Δάνειον. Τόκος.

1. - Χρεωστικά ἔγγραφα (*δμόλογα*). Εἶναι ἀναγκαῖοι οἱ μάρτυρες, ὅταν ἡ ὁμολογία γραφῆ διὰ χειρὸς τοῦ δανειζομένου; Ἔχει ἡ ληψοδοσία τὴν αὐτὴν πίστιν, ἂν σημειωθῆ μόνον εἰς τὸ κατάστιχον τοῦ δανειστοῦ; Παραγράφεται ἐκ τῆς πολυκαιρίας τὸ δικαίωμα τοῦ δανειστοῦ;

2. - Ὑποθήκη, ἐνέχυρον (*ἀμανάτι, ἀμάχι, ἀμαχεύω* = ἐνεχυριάζω (Λακωνία); *ἀσόνταφτον* = κτήμα ἐλεύθερον πάσης ὑποθήκης (Χίος).

3. - Ἐγγύησις. Ὑποχρεώσεις ἐγγυητοῦ.

4. - Τόκος εἰς χρῆμα, εἰς εἶδος (*διάφορο, προβέντι*). Ἀνώτατον ὄριον τόκου (*προσύχι, ὁ μεγάλος τόκος, Ζάκυνθος*). Εἶδη δανεισμοῦ: Π. χ. *δανεῖζω σιᾶρι ἔντριτο, ἀναπεντιάρικο, νεϊόμα, ξανασιωτὸ ἢ τὸ ἓνα ἀνάμισν, τὸ ἓνα ἄλλο, πατητὸ λάδι ἢ τὸ μυθιαχτό, τὸ σελέμι* (πρβλ. *σελέμκα* = ἀδικοπαρμένα) κλπ. Προθεσμία ἄτοκος (*βαντές*).

ε) Τρόποι ἐξοφλήσεως, ἔγγραφα χρεωλυσίας. Ἐξόφλησις με δόσεις (*ἀράτες, Παξοί*).

ς) Συμβιβασμός καὶ διαιτησία.

Πῶς γίνεται ἡ διαιτησία; Ποῖοι ὀρίζονται διαιτηταὶ (*ἀποκοφτάδες, μεῖσιτες γὰ νὰ τσοὶ συμβάσουν* (Κρήτη), *τιμητάδες, ἀρμπίτοι* (Χίος); Πῶς ἐξασφαλίζεται ἡ ἐκτέλεσις τῆς διαιτητικῆς ἀποφάσεως; Ἐγγραφα διαιτησίας παλαιά.

ζ) Δωρεά.

1. - Ἐγγραφοὶ ἢ ἄγραφοι δωρεαὶ παντὸς πράγματος ἢ ἀκινήτων εἰς ἀναδεκτοὺς, ἐγγόνους, νεονύμφους ἢ εὐαγῆ ἰδρύματα (ἀφιερῶματα εἰς ἐκκλησίας, μοναστήρια κλπ. *βαλτὰ* (Αἰτωλ.), *βακούφικα* κλπ.). Ὁ σκοπὸς τῆς δωρεᾶς (π. χ. «διὰ τὴν ψυχὴν του, διὰ νὰ ἔχη τὸ μνημόσυνόν του καὶ τὸ κοιμητήριον» κλπ.). Κρατεῖ διὰ τὸν ἑαυτὸν του ὁ δωρητὴς δικαίωμά τι; (π.χ. «ὥστε ὅπου νὰ ζῆ νὰ παίρῃ τὲς ἐλιές»).

2. - Σχαρίκια.

η) Βρετικία. Τί γίνεται, διὰ νὰ εὐρεθῆ τὸ χαμένο πρᾶγμα ἢ διὰ νὰ γνω-

σθῆ εἰς ποῖον ἀνήκει τὸ εὐρεθέν; Εἶναι ὑποχρεωτικὸν τὸ δῶρον πρὸς τὸν εὐρόντα;

Γ'. Ἐμπορικὸν δίκαιον.

α) Τρόποι ἐμπορίας (*τροάμπα, ἀλλαξιά, μὲ λαχνὸ κλπ.*). Ἐμπορικὴ ἀγοραπωλησία (Πβλ. ἀνωτέρω Εγ.).

Τρόποι ἐκθέσεως ζῆφου ἢ ἄλλου ἀντικειμένου πρὸς πώλησιν κλπ. Ἐθιμοτυπία κατὰ τὴν πώλησιν.

β) Ἐμπορικὰ κατὰστιχα καὶ ἄλλα μέσα λογαριασμοῦ, ὡς ἡ *τσέτολλα, οἱ γραμμὲς πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα* κτλ.

γ) Ἐβδομαδιαῖαι ἀγοραί. Ἐμποροπανηγύρεις. Πλανόδιοι ἔμποροι.

δ) Πτώχευσις. Κατάσχεσις τῆς περιουσίας τοῦ ὀφειλέτου.

Ζ'. Ποινικὸν δίκαιον.

α) Ἀντίληψις περὶ ποινῆς.

«Ὄφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ» ἢ «κατὰ ποῦ πουλεῖς θ' ἀγοράσης, κατὰ ποῦ σπείρης θὰ θερίσης» κτῷ.

β) Ποινὰὶ ἐγκληματούντων.

1. - *Πόμπιεμα, γεβέντισμα, γάνα* κτλ. Τρόποι διαπομπέσεως καὶ αἷτια προκαλοῦντα αὐτήν. (*Ἀνάστροφα* ἐπὶ ὄνου. Περιβολὴ γυναικείας ἐνδυμασίας ἢ περιαγωγὴ τοῦ πομπευομένου γυμνοῦ καὶ δεσμίου διὰ τῆς ἀγορᾶς ὑπὸ τοῦ κήρυκος, διαλαλοῦντος τὸ ἐγκλημα αὐτοῦ. Κτυπήματα τενεκέδων καὶ σιδηρικῶν, ἴβρεις, σφενδόνησις ἀκαθαρσιῶν κλπ. Διαπόμπευσις μοιχῶν καὶ μοιχαλίδων, κλεπτῶν κλπ.

2. - *Κούρεμα, ξύρισμα γενείου, μύστακος* κλπ. *Κουρεμέν', κουτρούλα* κλπ.

3. - *Ἀσβόλωμα καὶ μούτζωμα κέρατα, τηγάνι.*

4. - Ἄλλαι ποινὰὶ: ραβδισμὸς καὶ μαστίγωσις, ἀποκοπὴ χειρὸς, *φούρκα, ἄλυσίδες, χτίσιμο, ἀνάθεμα, ἀφορισμὸς* κτλ. Διακοπὴ (ἢ στέρησις) τῶν κοινωνικῶν σχέσεων διὰ προδοσίαν ἢ διὰ κακοὺς τρόπους.

5. - Τιμωρία χρεωκόπων ἢ πτωχευσάντων. Εἰς τί συνίσταται αὕτη; Πῶς γίνεται;

6. - Σχολικαὶ ποινὰὶ: τραῦνημα αὐτιῶν, ὀρθοστασία στὸ ἓνα πόδι, γονάτισμα σὲ μυτερὰ πετραδάκια, νηστεία, *φάλαγγας* κλπ.

γ) Ἐκδίκησις (αὐτοδικία), *βεντέτα.*

Ποῦ συνηθίζεται αὕτη καὶ διὰ ποίας αἰτίας; *Τὸ διαγούμισμα. Ξέβγαλμα* (ἔξοδος ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ λεγομένου *ξεβγαλιτῆ*), ἀνακοχὴ (*τρεββα*). Τρόποι

συμφιλίωσης τῶν ἀντιμαχομένων οἰκογενειῶν: *Γεροντική, ψυχικὸ ἢ ψυχαδεροσύνη, ψυχαφέντης κλπ. (Μάνη), προσκύνησις (Χιμάρα) κλπ.*

Η'. Ποινικὸν δικονομικὸν δίκαιον.

α) Ἐποδεικτικὰ μέσα ἐγκλημάτων (θεοκρισίαι).

1. - Δοκιμασία τῆς ἀγνείας: π. χ. ἡ νύμφη κατὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ πατεῖ ἐπάνω εἰς δερμάτινον κόσκινον· ἂν τρυπήσῃ τὸ κόσκινον, ἀποδεικνύεται ἄσπιλος. - Διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀθωότητος γυναικὸς ἐδίδοτο εἰς αὐτὴν νὰ κρατήσῃ σίδηρον πεφυρακτωμένον (Ναύπακτος).

2. - Δοκιμασία τῆς γνησιότητος τοῦ Ἱμίου Ξύλου, τῶν Ἁγίων λειψάνων καὶ τῶν κωνσταντινάτων: π. χ. τὸ Ἱμίον ξύλον ἐπιθέτου εἰς ὄρνιθα, τὴν ὁποίαν κατόπιν πυροβολοῦν, ἢ τὸ θέτου εἰς ἄλευρον, τὸ ὁποῖον ζυμώνουν χωρὶς προζύμι κτλ.

3. - Δοκιμασία κλέπτου: τὸν ὀρκίζουσαν ἔμπροσθεν θανατουργοῦ εἰκόνας (τὸν *πάνε στήν ξεκαθαρωσύνη*)· ἂν εἶναι αὐτὸς ὁ κλέπτης, τότε ἀνοίγει ἡ μύτη του, Ἐν Κρήτῃ, τοῦ δίδουσαν νὰ καταπίῃ ἄρτον τῆς Μεγ. Πέμπτης· ἂν δὲν τὸν καταπίῃ εὐκόλως, φανερόνεται ἡ κλοπή· τοῦ κάνουν *ιταβέτι*, δηλ. πρᾶξιν μαγικὴν πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ κλέπτου κτλ.

β) Λαϊκὰ δικαστήρια (κατὰ τὰς Ἀπόκρως καὶ τὴν Δευτέραν τοῦ γάμου).

Δίκαι ἀστεῖαι, καθ' ἃς ἐπιβάλλονται καὶ πρόστιμα εἰσπραττόμενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙΟΝ

Α'. Ὁ πόθος διὰ παιδιὰ. Στειρότης καὶ μέσα πρὸς θεραπείαν αὐτῆς.

α) Λέξεις, φράσεις καὶ παροιμίαι σχετικαὶ μὲ τὴν στείραν γυναῖκα ἢ μὲ τὸ ἄκληρον ἀνδρόγυνον: *ἄκληρη, ἄτεκνη, ἄβγια (Κρήτη), ἄβζια (Κάλυμνος)*. Παροιμίαι: *Ἄκληρος ἄθεος ἢ ἀκλερίτης ἀθεΐτης (Κυνουρία)*. *Ἄκλερον κορμὴν καὶ νεκρὸν ἐλικία (Πόντος)* ἐπὶ τῶν ἀνικάνων πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν.

β) Τὸ ὄνειδος τῆς ἀτεκνίας. Εἰς ποῖα μέρη ὁ ἱερεὺς δὲν δέχεται τὴν προσφορὰν τῶν ἀκλήρων διὰ τὴν λειτουργίαν; Ποῦ δὲν δανείζονται προζύμι ἀπὸ γυναῖκα ἄτεκνη;

γ) Ἀντιλήψεις διὰ τὸ ἓνα καὶ διὰ τὰ πολλὰ παιδιὰ: π. χ. *Ἐνακάνενα*. - Δὲ θὰ σβήσῃ τ' ὄνομά του κτλ.

δ) Μέσα πρὸς θεραπείαν τῆς στειρότητος.

1. - *Παράκλησες*. Προσφυγή εἰς ἀγιάσματα καὶ χάρες.

2. - Προσφυγή εἰς ἰάτραινες (*κομπομαμμές*) καὶ εἰς μαγγανείας (*εἰς τὰ ὄξω*).

Ἀγιάσματα, καταπλάσματα, βότανα (βληχῶνι ἢ φλησκοῦνι, καλάνθρωπος κλπ.) καὶ μαντζούνια. (Τρόπος παρασκευῆς, χρῆσις κλπ.) - Μαγικοί τρόποι πρὸς τεκνογονίαν: Νὰ φάγη κουλλούρα ἀπὸ καινούργιο, πρωτοκαμένο φούρνο· νὰ καθίσῃ ἐπάνω στὴ μυλόπετρα, ὅταν γυρίζουν τὸν μύλο πρώτη φορά· νὰ πάρῃ εὐχὴν ἀπὸ γυναῖκα, τὴν ὥρα ποὺ γεννᾷ ἢ νὰ πηδήσῃ τρεῖς φορές ἐπάνω ἀπὸ τὰ καταλόγια κλπ. Εἰς τὴν Κάραθον ἢ γυναῖκα, ποὺ δὲν κάνει παιδί ἢ δὲν τῆς στέκονται τὰ παιδιά, γίνεται *ἀδερφοποιτὴ* μ' ἓναν ξενοχωρίτην, δηλ. κάνει εἰκονικὸν γάμον μὲ αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ ἱερέως. Ποῦ ἄλλοῦ γίνεται τοῦτο καὶ πῶς;

ε) Μαγικαὶ πράξεις πρὸς ἀρρενογονίαν.

Ἀρσενικοβότανο, σιρικοῦχορτ' ἢ *ἀγοροβότανο*. - Ἄλλοι τρόποι· π.χ. διὰ νὰ γεννήσουν ἀρσενικό, αἱ γυναῖκες εἰς μὲν τὴν Λευκάδα πατοῦν γυμνόποδες ὑπὸ ἀρότρου τοποθετημένον εἰς τὸ κατώφλιον τῆς Ἐκκλησίας, εἰς δὲ τὴν Ἡπειρον πρέπει νὰ φάγουν *πάντα* ἀπὸ ἀρσενικὸ παιδί. Εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἅμα μία γυναῖκα θέλῃ ν' ἀποκτήσῃ παιδί τοῦ ἰδίου γένους μὲ μίαν ἄλλην, πρέπει νὰ φάγη τὸν ὀμφάλιον λῶρον τοῦ τέκνου ἐκείνης. - Ἄλλαι μαγικαὶ πράξεις ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν κατάπαυσιν τῆς γεννήσεως θηλέων· π.χ. καρφώνουν τρία καρφιά εἰς τὸν τοῖχον λέγουσαι: *καρφῶνω τις τσοῦπες καὶ κάνω ἀρσενικά* (Μεσολόγγι) ἢ βγάζουν τὸ ὄνομα τοῦ κοριτικοῦ Σταμάτα, διὰ νὰ σταματήσουν τὰ θηλυκά.

ς) Ἄνεμογκάστρι. Εἰς ποίαν ἐπήρειαν ἀποδίδεται; Ποῖα μέσα μεταχειρίζονται, ὅταν τὸ ἀποδίδουν εἰς διαβολικὴν ἐνέργειαν; - Πειράγματα τῶν γυναικῶν.

ζ) Μέσα πρὸς πρόκλησιν στειρώσεως ἢ πρὸς περιορισμὸν τῶν γεννήσεων. Βότανα: *ἄτεκνο, ἀτεκνόχορτο, στερφοβότανο, γυναικόχορτο, μονηρόχορτο*. «*Ὅποια τὸ μυριστῆ (τὸ ἄτεκνο) παιδί δὲν κάνει καὶ ὅποια τὸ φάγῃ κάνει ἑφτά χρόνια καὶ παιδί. Γύρω στὸ ἄτεκνο κανένα βότανο δὲ φητρώνει*» (Παρνασίς). Μαγικαὶ πράξεις.

Β'. Ἐγκυμοσύνη.

α) Λέξεις, φράσεις καὶ παροιμίαι σχετικαὶ μὲ τὴν ἔγκυον καὶ μὲ τὰς ἀδιαθεσίας τῆς ἐγκυμοσύνης. *Βαρούμεν'* (Θράκη), *βαρνασμένησσα* (Πόντος), *κατάβαρη* (Κύπρος), *φορτωμέν'* (Ἡπειρος), *γομαριασμένη* (Μάνη), *ἀγκαστρωμέν'*, *ἔμποδος* (Πόντος). - *Βλάφεται, βλαφτουριάζεται, ἔχ' κακοψύχ'* (Θράκη), *ἔχει κακὰ βλαψίδια* (Κρήτη).

β) Τρόποι ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰς ἀδιαθεσίας τῆς ἐγκυμοσύνης (ἀπὸ τὰ

κακοφυχήματα). Ἐν παράδειγμα: σφάζουν μαῦρον πετεινὸν μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι καὶ δίδουν εἰς τὴν ἔγκυον νὰ φάγη (Θράκη). - Διατί εἰς μερικὰ μέρη ἡ ἔγκυος προσπαθεῖ νὰ κρύψῃ τὴν ἔγκυμοσύνην της; Δια νὰ μὴ γεννηθῇ ἄσχημο τὸ παιδί της; ἢ διὰ ν' ἀποφύγῃ τὸ κακὸ μάτι;

γ) Ἐτοιμασίαι διὰ τὴν γένναν: τὰ σπάργανα καὶ τὰ ροῦχα τοῦ μωροῦ. Λειτουργίαι κατὰ τὴν ὕφανσιν, τὸ κόψιμο καὶ ράψιμο αὐτῶν κλπ.

δ) Κίσησις (τὰ λεγόμενα *πιθυμητούρια*). Ποῖα ἀποτελέσματα ἡμπορεῖ νὰ ἔχη εἰς τὸ παιδί ἢ εἰς τὴν ἰδίαν ἡ ἀνεκπλήρωτος ἐπιθυμία ἐγκύου; Παραδείγμ.:

1. - Ἡμπορεῖ νὰ λιποθυμήσῃ τὸ ἔμβρυον (τὸ παιδί *κρούβγεται*, Κρήτη). Τρόποι διὰ νὰ *συνεφέρῃ* τὸ παιδί: δίδουν εἰς τὴν ἔγκυον νὰ πῆ ἀνθόνερο ἢ ἡ ἰδία οἶνη ἀναμμένο κάρβουνο εἰς ἕνα ποτήρι μὲ κρασί καὶ τὸ πίνει ἢ διαλύει ἀλεύρι μέσα σὲ πολὺ κρύο νερὸ καὶ τὸ πίνει ἢ ψήνει χταπόδι ξερὸ καὶ τὸ βάζει στὸν ἀφαλὸ της κττ.

2. - Ἡμπορεῖ νὰ γεννήσῃ τέρας ἢ νὰ *σημειωθῇ* τὸ παιδί.

3. - Ἡμπορεῖ νὰ πρησθῇ ἢ θηλὴ τοῦ μαστοῦ της (*τρέχωμα*). Ἐπῶδαί καὶ σχετικὰ ἰατρικά. Ἐν παράδειγμα: χελιδονοφωλιὰ διαλυμένη μέσα σὲ ξύδι τυλίγεται μέσα εἰς ἕνα κομμάτι ἀπὸ πάνα φούρονου καὶ ἐπιδένεται εἰς τὸν μαστόν.

4. - Δυνατὸν νὰ *κάνῃ* στὰ *μάτια*, δηλ. νὰ χάσῃ τὴν ὄρεξιν, ν' ἀδυνατίσῃ καὶ ν' ἀποβάλλῃ. - Μέσα θεραπείας.

ε) Ἀποβολή. Εἰς ποῖα αἷτια ἀποδίδεται αὕτη; (Πρβλ. τὴν πίστιν διὰ τὴν *Ἀρπάχτρα*. Σχετικαὶ φράσεις: *σκοτώθη* = ἀπέβαλε κλπ.).

Προφυλακτικὰ κατὰ τῆς ἀποβολῆς: *Κρατητήρας*, *ἀνεβασταχτήρας* (περίπτων μὲ τὸ ἀβγὸ μαύρης κόττας, πού τὸ ἔβαψαν πρῶτο τὴν Μεγ. Πέμπτην καὶ τὸ ἀφῆκαν ἑπτὰ χρόνια εἰς τὸ εἰκονοστάσι, ἢ μ' ἕνα ἀστροπελέκι ἢ ἄλλο τι). Ἔως πότε φορεῖ τὸν κρατητήρα ἢ ἔγκυος; - Πότε ἡ ἀποβολὴ θεωρεῖται ἐπικίνδυνος εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἐγκύου; ἂν συμβῇ εἰς τοὺς ζυγοὺς ἢ εἰς τοὺς μονοὺς μῆνας;

ς) Ἄλλαι προφυλάξεις κατὰ τῆς ἀποβολῆς ἢ τοῦ προώρου τοκετοῦ. Π.χ. Δὲν σηκώνει ἡ ἔγκυος βαρῖα πράγματα, δὲν περνᾷ ἀπὸ μέρη πού τῆς προκαλοῦν φόβον, φροντίζουν νὰ μὴν τῆς λείψῃ *ὄ,τι μυριστῇ* ἢ *λιμπιστῇ* (νὰ πάρῃ τοῦλάχιστον *μυρωδιά*). - Σχετικαὶ διηγήσεις.

ζ) Ἀπαγορεύσεις πρὸς ἀποτροπὴν ἐνδεχομένης βλάβης τοῦ παιδίου. Παραδείγματα: Δὲν πρέπει ἡ ἔγκυος νὰ πηγαίνῃ εἰς κηδείας μηδὲ ν' ἀσπασθῇ νεκρὸν, διὰ νὰ μὴ γίνῃ τὸ παιδί της κίτρινο ἢ λιγόκαρδο· δὲν πρέπει νὰ φάγη λαγὸ, διότι τὸ παιδί της θὰ λαγοκοιμᾶται ἢ θὰ φοβᾶται· δὲν πρέπει νὰ φάγη κρέας χοιρινὸ ἢ χταπόδι ἢ σαλιγκάρια, διότι τὸ παιδί της θὰ βγάξῃ χοιράδες κλπ. Δὲν πρέπει νὰ βάζῃ κλειδί στὴ μέση της ἢ νὰ πηδᾷ βέργα, διότι

τὸ παιδί θὰ γεννηθῆ *λουροδεμένο* κττ. Ἐπίσης δὲν κλέπτει, δὲν βαπτίζει παιδί, δὲν δανείζεται μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου σκεῦος καπνισμένον κλπ.

Ἐπαγορεύσεις ὠρισμένων πράξεων πρὸς ἀποφυγὴν θηλυγονίας.

Ποῖαι πράξεις ἀπαγορεύονται, διὰ νὰ μὴ γεννηθῆ τὸ παιδί ἀνάποδα; (π.χ. δὲν βάζουν τὰ ξύλα ἀνάποδα στὴ φωτιά).

η) Τήρησις τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Συμεὼν (3 Φεβρουαρίου) ἢ καὶ τῶν τριῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Φεβρουαρίου (*Συμόγορτα*), ὡς καὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγ. Σπυρίδωνος, Ἁγ. Ἀζαρία, Ἁγ. Εὐσταθίου, Ἁγ. Τρύφωνος. - Διηγῆσις διὰ *σημειωμένους*. - Παρουμίαι: π.χ. Ὁ Τρύφος τριφτ' τὰ κόκκαλα, | ἡ Παναγία τὰ πλάθ' | κι ὁ Σύμος τὰ σημειών' (Θράκη).

θ) Ἐνεργεῖαι πρὸς ἐπίτευξιν εὐτοκίας (ὠκυτόκια)· π.χ. κύλισμα εἰς τὴν *κνλίστρα*, κτυπήματα τῶν Βαίων, θυσία πετεινοῦ κτλ. Προσφυγὴ εἰς ἁγίους βοηθοὺς (Παναγίαν, Ἁγίον Ἐλευθέριον, Ἁγίον Αὔκουλον κλπ.).

ι) Προγνωστικὰ τοῦ γένους τοῦ ἐμβρύου.

1. - Ἐπὶ ὠρισμένα σημάδια τοῦ προσώπου τῆς ἐγκύου, ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς κοιλίας καὶ ἀπὸ διαφόρους ὀρέξεις ἢ ἐνεργείας τῆς ἐγκύου (πρὸβλ. *καθάρια μούρη - καθάρια κόρη*).

2. - Ἐπὶ ὠρισμένα ἀπαντήματα ἢ εὐρήματα καὶ ἀπὸ διαφόρους οἰονισμούς· π.χ. ἀναλόγως τοῦ προσώπου ποὺ θὰ ἴδῃ πρῶτον ἐξερχομένη εἰς τὴν ὁδὸν μὲ τὴν βέργαν τοῦ ἀντιοῦ (*γκάρδιο*), μόλις τελειώσῃ τὸ παννὶ εἰς τὸν ἀργαλειό.

3. - Ἐπὶ σημεῖα λαμβανόμενα ἐκ τῆς πυρᾶς (ἐμπυροσκοπία)· π.χ. σπόροι πορτοκαλίου ἢ ἀραβοσίτου ρίπτονται εἰς τὴν πυράν, μεθ' ὃ παρατηροῦν, ἂν οὗτοι θὰ καοῦν ἢ θὰ ἐκτιναχθοῦν ἔξω τῆς πυρᾶς. Ὡμοπλατοσκοπία. Σπλαγχνοσκοπία. Ποῖα τὰ παρατηρούμενα σημεῖα καὶ ποῖα ἡ ἐξήγησις αὐτῶν;

4. - Ἐπὶ τὰς φάσεις τῆς σελήνης.

ια) Πράξεις ἀποβλέπουσαι εἰς εὐγονίαν.

Πίστις ὅτι τὸ παιδί θὰ ὁμοιάσῃ ἐκεῖνον, τὸν ὅποιον θὰ ἴδῃ ἢ ἐγκυος κατὰ τὸ πρῶτον σκίτημα αὐτοῦ. Ἀνάρτησις εἰκόνας τῆς Παναγίας κτλ.—Εἰς μερικὰ μέρη εἰς τ' ἀπομυρία τῆς μαμμῆς νίπτονται ὠραῖαι γυναῖκες, διὰ νὰ γίνῃ εὐμορφο τὸ παιδί.

ιβ) Δεισιδαίμονες συνήθειαι εἰς περίπτωσιν ἀποβολῆς ἢ γεννήσεως νεκροῦ.

Ποῦ θάπτεται τὸ ἀποβαλλόμενον ἔμβρυον καὶ διατί ἐκεῖ; π.χ. εἰς τὸν Πόντον τὸ γεννηθὲν νεκρὸν τὸ σαργανώνουν καὶ σύροντες κατὰ γῆς τὸ φέρουν πρὸς ταφὴν ἄλλως *πατεῖ τὴν μάνναν*. - Δοξααῖαι περὶ τοῦ ἀποβαλλομένου ἐμβρύου (*τελώνια* κλπ.). Κάνοντας καὶ λοιπαὶ τιμωραὶ (*φρόνισσα*).

Γ'. Γέννησις.

α) Πρόσκλησις τῆς μαμμῆς καὶ τῶν συγγενῶν. - Εὐχαὶ καὶ πράξεις ἀποβλέπουσαι εἰς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ.

Εὐχαὶ τῶν προσερχομένων: *Καλὴ ἐνδολία καὶ καλὴ λευτεριά. Γλυκεῖα φωνὴ καὶ ὀγλήγορη. Χέλια!* κτλ. - Λύσιμο τῆς ποδιᾶς καὶ τῆς ζώνης καὶ σχετικαὶ εὐχαί, σχίσιμο τοῦ ὑποκαμίσου καὶ ἀνάλογοι ἐπικλήσεις: π. χ. *Σκιστήτε ἀόρια καὶ βουνὰ καὶ ἡ θυγατέρα μου γεννᾷ* (Κρήτη). - Οἰωνισμοὶ μετὰ τὸ χέρι τῆς Παργίας κτλ. - Κτυπήματα τῆς δυστοκούσης μετὰ τὸ ὑπόδημα τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὰ νῶτα: *Ἐγὼ σὲ φόρωσα καὶ ἐγὼ σὲ ξεφορτώνω* καὶ εἴ τι ἄλλο. Εἰς μερικὰ μέρη δίδουν εἰς τὴν ἐπιτόκον νὰ πῆ ἄλλας διαλελυμένον εἰς τὸ ὑπόδημα τῆς πενθερᾶς ἢ ἀπόπλυμα ἐκ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν της. - Κλείουν τὰς θύρας τοῦ δωματίου τῆς ἐπιτόκου ἢ τὰς ἀνοίγουν; Τῆς βγάζουν τὰ δακτυλίδια, τὰ σκουλαρίκια: "Ἄλλαι συμβολικαὶ πράξεις.

β) Θέσις τῆς γυναικὸς κατὰ τὸν τοκετόν:

Ὅρθη ἢ εἰς τὰ γόνατα; εἰς δύο πέτρας *σὺν πυρομάχια* ἢ εἰς τὸ *σκαμνί*; Περιγραφὴ καὶ χρῆσις τοῦ σκαμνίου ἢ σελλίου τῆς μαμμῆς. Ἐνέργειαι τῆς μαμμῆς καὶ τῶν βοηθῶν της (*καρτοῦσα, παραμαμμή, ἐμπροσμμαμμή, μπροσμμαμμή, καρκιοβασιτοῦσα, σ'κωτοῦ κλπ.*) εἰς περιπτώσεις δυστοκίας. - Ἀντισηπτικά (ξύδι ἢ ἄλλο τι.)

γ) Ὑστερον ἢ ἄκλουθο. (*Λευτέρι, ταίρι, ἀδρέφι, κατάπουδου, φταπάποδο, συντρόφιν, ντύμα, κ'τίτσο, τσιττάρι*). Τρόποι ἐνεργείας, διὰ νὰ πέσῃ τὸ ἄκλουθο (Πρόκλησις ἐμέτου). Κατατεμαχισμός, ταφή καὶ κάρφωμα ἢ κάψιμο τοῦ ὑστερου. Διὰ ποίους λόγους γίνεται τοῦτο;

δ) Προσωπίδα ἢ ἀντιπρόσωπο, καταπροσωπίδι ἢ διπροσωπιεύ, *πάννα, τσίπα, σκέπη* (τὸ ἄμνιον). *Παιδί μετὰ τσίπα*. Χρῆσις: *φυλαχτὰ ἀπὸ τὴν τσίπα*. Μερικαὶ μητέρες φυλάσσουν τὴν τσίπα εἰς τὸ εἰκονοστάσι καὶ τὴν δεικνύουν εἰς τὸ παιδί των, ὅταν πρωτοκινή διὰ τὸ σχολεῖον ἢ τὴν βάζουν εἰς τὴν *σάκκα* του.

ε) *Παιδί μετὰ τρίχες στήν οὐρὰ ἢ στὸ σβέρκο* (ἀντρωιμένος). Τὸ *ντελάλημα* τοῦ ἀντρωιμένου. Πῶς γίνεται καὶ ἀπὸ ποῖον; - Δοξασίαι περὶ τῶν τερατομόρφων ἢ σημειωμένων παιδιῶν (*παράλλαμα*, π. χ. *παιδί γεννηθὲν μετὰ δόντια* κτλ.) Δοξασίαι περὶ τῶν διδύμων καὶ τριδύμων.

ς) Πρῶται περιποιησεις λεχοῦς:

1. - Ζώσιμο τῆς κοιλίας (μετὰ τὴν ζώνην τοῦ ἀνδρὸς:).

2. - Ἱατρικὰ καὶ μέθοδοι διὰ τὴν ἀνάταξιν τῆς μήτρας. (*Φτέρισμα* καὶ ἄλλαι ἐνέργειαι τῆς μαμμῆς, *γιὰ νὰ πάῃ ἡ μήτρα στὸν τόπο της*. - *Στερόχορτο*

διὰ τὸν πόνον τῆς *στέρας* (μήτρας). Εἰς τὴν Κάρπαθον τὰ *στεροπόνια* τῆς λεχώνας τὰ *κόβουν* μὲ τὸν πέλεκυν!—Καταπλάσματα, γὰρ νὰ πάρουν τὴ βράση καὶ λοιπὰ ἰατρικὰ εἰς περίπτωσιν ἐπιλοχίου πυρετοῦ.

3. - *Ἀχρίσματα* μὲ μυρωδικὰ (δενδρολίβανον, ἀλιφασκιά, λεμονόφυλλα κτλ.). *Σβήσιμο κεραμιδιῶν* (7 ἢ 9 τὸν ἀριθμόν), ἀφοῦ πυρακτωθοῦν, μὲ κρασί καὶ διάφορα μυρωδικὰ (*λιθόπουρα*, *βήσσαλα* κλπ.) Πότε καὶ πῶς γίνεται τοῦτο;

4. - Καθαρισμὸς τοῦ προσώπου τῆς λεχοῦς ἀπὸ τὴν *πάννα* (μὲ τὸ ροῦχο τοῦ ἀνδρός της, ποτισμένο μὲ τὸν ἰδρωῖτα του (Κρήτη).

5. - Κατάκλισις τῆς λεχοῦς καὶ συναφεῖς *πράξεις*· π. χ. εἰς τὴν Ἄν. Κρήτην, ἂν ἡ μητέρα θέλῃ νὰ σταματήσουν τὰ παιδιά, κατακλίνεται ὑπτία μὲ τοὺς πόδας ὑψηλά· ἂν θέλῃ τὸ κατόπιν τέκνον νὰ εἶναι ἀγόρι, πλαγιάζει δεξιὰ κττ.

ζ) Πρῶται περιποιήσεις νεογνοῦ.

1. - *Ἀφαλόκομμα*. Πῶς γίνεται; Φυλάσσεται ὁ ὀμφάλιος λῶρος ἢ ἀπορρίπτεται ξηραίνόμενος; Ποῦ ἀπορρίπτεται καὶ διατί ἐκεῖ; ἢ ἀφιερώνεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν;

2. - *Ἀλάτισμα* τοῦ βρέφους καὶ *λούσιμο*. Πῶς γίνεται καὶ πρὸς ποῖον σκοπόν; Τί ἄλλο ρίπτουν εἰς τὸ νερό; Ποῦ χύνονται τὰ νερά; *Ἀσήμωμα* τοῦ βρέφους. Ἄλλαι συνήθειαι κατὰ τὸ πρῶτον αὐτὸ λουτρόν· π. χ. εἰς τὴν Κύπρον ρίπτουν εἰς τὸ *ἀπόλουμα* τοῦ βρέφους μίαν πέτραν, διὰ νὰ σφιξῇ τὸ κεφάλι του, ὅπως ἡ πέτρα, καὶ νὰ ἔξη στερεὸν νοῦν, τὸ δὲ ἄλας (*ροῦς τοῦ μωροῦ*) δανεῖζεται πρὸ καιροῦ ἢ ἐπίτοκος ἀπὸ καλὴν καὶ φρόνιμον οἰκοδέσποιναν. Εἰς μερικοὺς τόπους ἀλείφουν τὸ νήπιον μὲ μέλι καὶ στάχτη.

Παροιμίαι καὶ ἄλλαι ἐκφράσεις σχετικαὶ μὲ τὸ *ἀλάτισμα*.

3. - *Σπαργάνωμα* καὶ *φάσκισμα*. Κάλυμμα τῆς κεφαλῆς (*φακίόλι ἄσπρο*). Ποῖον λόγον ἔχει; Εἰς χωρία τινὰ τῆς Ἡπείρου ἐπὶ 40 ἡμέρας τὸ μωρὸ δὲν τοῦ φοροῦν ροῦχα, ἀλλὰ τὸ τυλίссουν μ' ἓνα πονκαμισάκι μέσα σ' ἓνα σακκί. Ποῦ ἄλλοῦ γίνεται τοῦτο καὶ διατί;

4. - Διάπλασις τοῦ κρανίου, τῆς μύτης καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ βρέφους.

5. - Κοπή τοῦ *χαλινοῦ*, *χάραγμα* καὶ ἄλλαι ἐνέργειαι τῆς μαμμῆς ἐπὶ τοῦ βρέφους. Εἰς μερικὰ μέρη ἡ μαμμὴ κόβει τὸ χαλινάρι κάτω ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ βρέφους ἢ *ξελαμίζει τὸ μωρό*, δηλ. καθαρίζει διὰ τοῦ δακτύλου τὸν λαιμόν του κάμνουσα σταυρὸν ἐπὶ τοῦ τοίχου, γὰρ νὰ μὴ *ξερονᾷ τὸ παιδί* (Κρήτη). Εἰς ἄλλα μέρη ἡ μαμμὴ χαράσσει τὸ βρέφος εἰς τὸν ἀνχένα, διὰ νὰ φύγῃ τὸ κακὸ αἷμα ἢ τὸ ξυρῖζει εἰς τὴν πλάτην, ἀλείφουσα αὐτὸ πρῶτον μὲ αὐγὸ καὶ ζάχαρι, διὰ νὰ γίνῃ τὸ παιδί γλυκοαίματον, καὶ κατόπιν μὲ ράβδους θείου καὶ ζάχαριν, διὰ νὰ μὴ βγάξῃ σπυριά· τέλος σταυρῶνει καὶ γητεύει τὸ βρέφος πρὸς πρόλη-

ψιν παντός κακοῦ. Ποία γητεῖα λέγεται; - Ἐνσταλάξεις εἰς τὰ μάτια τοῦ μωροῦ γάλακτος μητρικοῦ, λεμονίου, κρασιοῦ κλπ.

6. - Συμβολικαί πράξεις σκοποῦσαι τὴν ἐνίσχυσιν καὶ στερεώσιν τῆς υἰείας τοῦ νεογνοῦ. Π. χ. τοῦ φοροῦν παλαιὸν ὑποκάμισον τοῦ πατρὸς του ἢ τὸ περνοῦν ἀπὸ τοῦ λύκου τὸ στόμα (ἓνα ξύλινον κύκλον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι προσκολλημένον δέρμα λύκου). Εἰς τὴν Κύπρον καίοντες διὰ λαμπάδος ἀνοίγουν ὀπὴν εἰς ἓνα ἄσπρο παννὶ ἢ εἰς ὑποκάμισον τῆς θείας τοῦ παιδίου καὶ διὰ τῆς ὀπῆς εἰσάγουν τὴν κεφαλὴν του. Εἰς πολλὰ μέρη δίδουν εἰς τὸ βρέφος ὠρισμένα ὀνόματα μέχρι τῆς βαπτισεῶς του (Δράκος, Δρακοῦ, Σιδέρης κλπ.).

η) Παράδοσις τοῦ βρέφους εἰς τὴν μητέρα. - Πῶς γίνεται αὕτη καὶ μὲ ποίους λόγους καὶ πράξεις συνοδεύεται; Παραδείγματα: εἰς τὴν Κύπρον ἢ μαμμη κυλᾶ τὸ βρέφος ἀπὸ τοὺς μαστοὺς τῆς λεχοῦς ἕως τοὺς πόδας τῆς τρεῖς φορὰς λέγουσα: Ἐσὸ πὸς τὸ ἐγέννησες, ἐσὸ νὰ τ' ἀναγιώσῃς. Εἰς τὴν Αἰτωλίαν, Ἀργολίδα, Κρήτην κ. ἄ. ἢ μαμμη ἐρωτᾷ τὴν λεχῶ: Ἀρνὶ θέλεις ἢ κατσίκα; καὶ ἢ λεχῶ ἀπαντᾷ: Ἀρνί. Εἰς τὴν Θράκην ἢ μαμμη κοσκινίζει ἐπάνω ἀπὸ τὴν λεχῶνα κουφέτα, καρύδια κλπ. μὲ μεταξωτὸ κόσκινο. Ἄλλας τινὰς συνηθείας βλ. εἰς τὰ Θρακικὰ τ. Α' σ. 129 κ. ἔ.

θ) Ἡ εὐχή. - Πρόσκλησις τοῦ ἱερέως. Ἁγιασμὸς τῶν παρευρεθέντων κατὰ τὸν τοκετόν. *Γεννητούρια* ἢ *λουχονίγια* ἢ *κούμουλλα*: δῶρα πρὸς τοὺς ἐπισκεπτομένους.

ι) Ἐστίασις γενεθλίων (τῆς *Παναγίας* τὸ τραπέζι ἢ τὰ *γεννητούρια*, τὸ *πογονίκι* κτλ.) καὶ τὰ κατ' αὐτὴν τελούμενα. - Εἶδη φαγητῶν. Εὐχαὶ καὶ δῶρα πρὸς τὴν λεχῶ καὶ τὸ νεογέννητον: *πογονίγια* ἢ *μπουγανίγια*, *κανίσκια*, *παραμόνια*, *λοχουσαίτικα*, *νιόφυχο*, *ραντίσματα*, *γεννόφυλλα* κλπ.) Εἰς τί συνίστανται ταῦτα; Οἰωνισμοί: Ἄν εἶναι (τὸ γεννηθὲν) ἀγόρι, τῆς στέλνουν δίπλες, γιὰ νὰ διπλώσουν τ' ἀγόρια, ἂν εἶναι κορίτσι, τῆς στέλνουν ἄλλα γλυκὰ (Σπάρτη).

ια) Ποῖαι συνήθειαι ἐπικρατοῦν κατὰ τὴν γέννησιν ἄρρενος καὶ ποῖαι κατὰ τὴν γέννησιν θήλεος τέκνου; (πυροβολισμοί, γλυκύσματα κλπ. Ἐξοδος τῆς μαμμῆς εἰς τὰς ὁδοὺς μὲ φακιόλιον ἀνάλογον πρὸς τὸ γένος τοῦ γεννηθέντος). Ποῦ ἀναγράφεται ἡ γέννησις τέκνου; (Εἰς τὴν Λέρον ὀπισθεν τῶν εἰκονισμάτων τῶν ἁγίων).

ιβ) Προγνωστικὰ διὰ τὸ γένος τοῦ ἐπομένου τέκνου.

Ἐὰν τὸ νεογέννητον βάζῃ τὰ πόδια του τὸ ἓνα ἐπάνω εἰς τὸ ἄλλο, τὸ κατόπιν γεννηθὲν θὰ εἶναι ἀγόρι (Κρήτη). Ἄν γεννηθῇ τὸ παιδί *φούσκωση φεγγαριοῦ*, καὶ τὸ ἐπόμενον θὰ εἶναι ὅμοιον ἂν γεννηθῇ *χάση φεγγαριοῦ*, τὸ ἐπόμενον θὰ εἶναι διαφορετικὸν (Σπάρτη).

ιγ) Λοξασίαι καὶ ἀποφθέγματα σχετικά μὲ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, καθ' ἣν γεννᾶται τὸ παιδί. Π. χ. "Ἄν τὸ παιδί γεννηθῆ στὴ γέμωσι φεγγαριοῦ, δὲν τὸ βαστοῦνε ροῦχα (πετσοκαταλυτής), ἂν στὴ λίγωσι, δὲν τὰ λει εὔκολα (Ἄν. Κρήτη) ἂν γεννηθῆ πλουσουραγιά (δηλ. ὅταν ὁ οὐρανὸς εἶναι γεμᾶτος ἄστρα), γίνεται πλούσιον, ἂν γεννηθῆ κατὰ τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων, γίνεται καλλικάντζαρος. Τί κάμνουν, διὰ νὰ μὴ πάρουν τὸ παιδί αὐτὸ οἱ καλλικάντζαροι; Παιδί ἢ ζῶο δὲν εἶναι καλὰ νὰ γεννηθῆ βασιλεμα ἡλιοῦ ("Ἡπειρος)· τούναντίον τὸ γεννιόμενον περὶ τὴν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς θὰ εἶναι εὐτυχημένον καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν (Πόντος). - Ποῖαι δοξασίαι ὑπάρχουν διὰ τοὺς σαββατογεννημένους; Σχετικαὶ διηγήσεις.

ιδ) Ἄσμάτια καὶ παροιμίαι, σχετικά μὲ τὰς διαφόρους ἡλικίας.

ιε) Ποῖα ἐξήγησις δίδεται εἰς τὰ παιδιά διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἀδελφοῦ; Ποῖος φέρνει τὰ μωρά;

Δ'. Λοχεῖα.

α) Λέξεις, παροιμίαι καὶ φράσεις σχετικά μὲ τὴν λεχώ. Π. χ. "Ὡς τίς σαραντα μέρες τὸ μνημαν τῆς λιχούσας ἐν' ἀνοικτὸν (Κύπρος).

β) Δαίμονες βλάπτοντες τὰς ἐπιτόκους καὶ τὰς λεχοῦς: *κακὰ ἀεριοκά, Γελλοῦ, Νεράιδες, Καλότυχες, Ἄλγες, κουτσοδαιμόνιο κλπ.*

Προφυλακτικὰ κατὰ τῆς δαιμονικῆς ἐπηρείας:

1. - Ἐπίκλησις τῆς βοηθείας ἁγίων (τῆς Παναγίας, τῆς Ἁγίας Λεχούσας, τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου, Ἁγίου Στυλιανοῦ, Ἁγίου Συμεὼν κλπ.).

2. - Ψωμί, ἀλάτι, σκόρδον, σαποῦνι, σκούπα, μαυρομάνικο μαχαίρι, μιτάρια κλπ. ὑπὸ τὸ προσκέφαλον ἢ ὑπὸ τὴν στρωμνὴν τῆς λεχοῦς.

3. - Κανδήλα ἢ πῦρ ἄσβεστον ἐντὸς τοῦ δωματίου.

4. - Δὲν ἀφήνεται μόνη ἐπὶ 3 ἢ 9 ἢ περισσοτέρας ἡμέρας. Τί γίνεται, ἂν πρόκειται ν' ἀπουσιάσῃ ἐπ' ὀλίγον ὁ φύλαξ; (Ἡ σκούπα ἐπὶ τῆς στρωμνῆς ἢ ὀπισθεν τῆς θύρας).

5. - Δὲν ἀνοίγεται ἡ θύρα τῆς λεχοῦς κατὰ τὴν νύκτα οὔτε εἰσάγεται φῶς ἀπ' ἔξω κλπ. Ὁ ἐρχόμενος ἔξωθεν πρέπει νὰ θυμιασθῆ μὲ λιβάνι καὶ μπαρούτι ἢ νὰ διασκελίσῃ ἀναμμένον δαυλὸν ἢ νὰ καρφώσῃ μαυρομάνικο μαχαίρι εἰς τὴν θύραν κττ.

6. - Ἄλλαι συνήθειαι ἀποσκοποῦσαι τὴν ἀποδιοπόμπησιν δαιμόνων ἢ τὴν ἀποτροπὴν κακοῦ. Σταυρώματα, ἐξευμενισμοὶ καὶ ἐξορκισμοὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Παραδείγματα: εἰς τὸν Πόντον χύνουν ἀπὸ τὰ παράθυρα νερὸ καὶ μέλι· εἰς τὴν Κρήνην (Τσεσμέ) τὰς τρεῖς πρώτας νύκτας μετὰ τὸν τοκετὸν κοιμοῦνται

τρεις Μαρίαι εις την οικίαν τῆς λεχοῦς. Εἰς τὴν Αἰτωλίαν ἡ γέννα γίνεται μυστικά, διὰ νὰ μὴ γίνῃ λόγος, *βουή*, καὶ *βουϊστῆ* ἢ *λεχώνα* καὶ πάθη ἀπὸ δυστοκίαν ἢ ἄλλα κακά. Εἰς τὴν Σαμοθράκην κ. ἄ. ὁ τοκετὸς δὲν γίνεται εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἐπιτόκου, ἀλλ' εἰς ἄλλην, συγγενικὴν ἢ γειτονικὴν οἰκίαν, ἡ δὲ λεχὼ ἐπιστρέφει μετὰ 15-20 ἡμέρας εἰς τὴν οἰκίαν τῆς. Ποῦ ἄλλοῦ γίνονται ταῦτα;

γ) Προφυλάξεις τῆς λεχοῦς ἀπὸ τὴν βασκανίαν.

Ἐντιβάσκανια (σταυρός, *ἐλιά τῶν Βαγιῶν*, *σκόρδο μονόφυλλο*, *φλουρὶ* ἢ *βραχιόλι* μὲ *κόκκινη* ἢ *μπλάβη κλωστή* κλπ.). Ἐπόκρουσις τῆς λεχοῦς ἢ μόνον τοῦ προσώπου τῆς ἀπὸ τοὺς ξένους (ἄσπρο φακιόλι εἰς τὸ πρόσωπον ἢ ἄσπρο σεντόνι ἔμπρὸς εἰς τὸ κρεβάτι ἢ εἰς τὸ στρῶμα τῆς).

δ) Ἄρμενισμα. - Ποῦ καὶ εἰς ποίας περιπτώσεις λέγεται, ὅτι ἡ λεχώνα *ἀρμενιάζεται*; Ἐπὶ τί προέρχεται τοῦτο; Φάρμακα καὶ μαγικαὶ πράξεις κατὰ τοῦ ἀρμενιάσματος. Παράδειγμα: εἰς τὴν Στενήμαχον *δένουν στὴν πόρτα τοῦ σπιτοῦ κόκκινο γνέμα, γιὰ νὰ δεθῆ ἢ Ἄρμενους, νὰ μὴν ἀρμενιαστῆ ἡ λεχοῦσα.*

ε) Αἱ τροφαὶ τῆς λεχοῦς κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἡμέρας καὶ κατόπιν. Ποῖαι τροφαὶ ἀπαγορεύονται καὶ διατί; Ὁ πρῶτος χυλὸς τῆς λεχώνας (*ἀρφανὶ*) ἐν Κύπρῳ, *σούγλη* ἐν Κιμώλῳ). Εἰς μέρη τινὰ τῆς Θράκης τὸ *γάβανο* (πινάκιον) καὶ τὸ *κουτάλι*, μὲ τὰ ὁποῖα ταγίζουσι τὴν λεχώνα εὐθὺς μετὰ τὸν τοκετόν, πρέπει νὰ εἶναι ἀμεταχειρίστα (*ἄσφρατα*), εὐθὺς δὲ τὰ θάπτουσι εἰς τὴν γῆν, διὰ νὰ μὴ φάγῃ ἄλλος μὲ αὐτά. Ποῦ ἄλλοῦ γίνεται τοῦτο;

ς) Τὸ γάλα τῆς γυναικῆς. Συνήθειαι σχετικαὶ μὲ αὐτό.

1. - *Γιὰ νὰ κατεβῆ τὸ γάλα*: προσφυγὴ εἰς ἀγιάσματα (*Ἁγία Γαλατιανή), χρῆσις περιόπτων (*γαλοῦσα*, *γαλατόπετρα*), τροφαὶ εἰδικαὶ (*φασόλια*, *χταπόδι*) καὶ καταπλάσματα (εἰς τὸ στήθος, εἰς τὰ νῶτα), βότανα (*μανόγαλο*). Εὐχαὶ καὶ ἐπφωδαί, ὅταν τῆς γυναικῆς δὲν ἔρχεται τὸ γάλα. Εἰς Ρεῖσδερε Σμόρνης εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ λεχὼ ἔτρωγε *ψωμὶ ταξιδιάρικο*, δηλ. *πὸν νὰ ἔχη περῶσει θάλασσα.*

2. - Τὸ πρῶτον γάλα τῆς μητέρας (*κολάστρα*, *μοός*). Ποῦ τὸ χύνουσι; Ἰδιότητες αὐτοῦ. Εἰς ποίας ἀσθενείας μεταχειρίζονται τὸ γάλα τῆς γυναικῆς ὡς ἱατρικόν;

3. - Τί κάμνουσι, *γιὰ νὰ μὴ ματιαστῆ* τὸ γάλα; ἢ διὰ νὰ μὴ πάρῃ ἢ μία τὸ γάλα τῆς ἄλλης; Σταυρώματα, ἐπφωδαί.

4. - Τί κάμνουσι, ἂν τὸ γάλα ἔλθῃ πολὺ; π. χ. τὸ ἀρμέγει στὴν παντόφλα τῆς καὶ τὸ χύνει σὲ μέρος, πὸν δὲν πατιέται *ποτὲ στὴ φωτιά, γιὰτὶ τότε ξεραινόνται τὰ στήθια τῆς* (Σπάρτη).

5. - *Γιὰ νὰ ξανάρθῃ* τὸ χαμένο γάλα. Διάφοροι μαγικοὶ τρόποι καὶ ἐπφω-

δαί. Π. χ. κάμνουν την συκιά συντέκνισσα (Κρήτη), στέλνουν ψωμί ἄζυμο στην ἀγέλη (Θράκη) κτλ.

6. - Τί κάμνουν, ὅταν πονέσουν τὰ βυζιά τῆς γυναίκας ἢ οἱ ρῶγες τῶν βυζιῶν; Τρόποι μεταβιβάσεως τῶν πόνων. Ἱατρικά, ἔξορκισμοὶ καὶ ἐπωδαί.

7. - *Γιὰ νὰ κοπῆ τὸ γάλα.* Ἐπιθέματα ἐπὶ τῶν μαστῶν καὶ ἄλλοι τρόποι (π. χ. αἱ Κρητικαὶ γυναῖκες γυρίζουν τὴ γαλοῦσα ὀπίσω εἰς τὴν πλάτην, ἐπιλέγουσαι ἐπωδὴν τινα).

8. - Δεισιδαιμονίαι σχετικαὶ μὲ τὴν θηλάζουσαν γυναῖκα.

ζ) Τὸ σήκωμα τῆς λεχῶνας. - Κατὰ ποίαν ἡμέραν γίνεται; Ποῖος σηκώνει τὴν λεχῶ καὶ ποῖαι πράξεις συνηθίζονται τότε; Π. χ. εἰς μερικὰ μέρη εἰς τὸ δάπεδον, ὅπου ἔκειτο πρὶν ἢ στρωμένη, καίουν στουπὶ καὶ συγχρόνως βάζουν τὴν λεχῶνα νὰ πατήσῃ σίδηρο ἢ κρομμῦδι εἰς τὸ κατώφλιον τοῦ δωματίου, λέγοντες ἀναλόγους εὐχάς. Εἰς τὴν Κύπρον ἢ λεχῶ τῇ συνοδείᾳ τῆς μαμμῆς σταυρώνει τὸ σπίτι καὶ ρίπτει τεμάχια ἄρτου εἰς τὰς γωνίας, διὰ ν' ἀπομακρύνῃ τὰ κακὰ πνεύματα. - Φιλοδωρήματα τῆς μαμμῆς κατὰ τὸ σήκωμα τῆς λεχῶνας (σαποῦνι ἄβρεχο, κρομμύδια, ἄλατι καὶ φασόλια).

η) Τὸ λούσιμον τῆς λεχῶνας. - Πότε γίνεται καὶ ποῖα χόρτα ρίπτονται εἰς τὸ νερό; Συνήθειαι κατ' αὐτό.

θ) Δεισιδαιμονίαι διὰ τὴν ἀσαράντιστη. Π. χ. Νὰ μὴ τὴν ἰδῆ ὁ ἥλιος οὔτε τὸ πρωτὶ, ὅταν ἀνατέλλῃ, οὔτε τὸ βράδν, ὅταν δύῃ· νὰ μὴν ἰδῆ εἰς καθρέπτην· νὰ μὴν ἰδῆ λείψανον, νύμφην ἢ ἄλλην λεχῶ· νὰ μὴ πλησιάσῃ εἰς φοῦρνον (διατί;) Ὅμοίως δὲν πρέπει νὰ πηδήσῃ αὐλάκι μὲ νερὸ ἢ νὰ ἐπισκεφθῆ ξένην οἰκίαν (διατί;).

Ποίας προφυλάξεις λαμβάνει, ὅταν ἀναγκασθῆ νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν οἰκίαν; (π. χ. πιάνει τὸ σίδηρο τῆς πόρτας ἢ φορεῖ πέταλον ζώου περὶ τὴν ὄσφιν ἢ ἄλλα ἀντιβασκάνια (σκόρδον, γαλάζια χάνδρα κλπ.).

Ἄλλαι δεισιδαιμονίαι. Παραδείγματα: Ἄμα σὲ μιὰ γειτονιά ὑπάρχουν δυὸ λεχῶνες, ἀλλάσσουν τὰ δαχτυλίδια τους (Ἀμβρακία). - Ἄμα μία λεχῶ ἰδῆ ἄλλην καὶ τύχη ν' ἀδιαθετῆσῃ τὸ παιδί της, συναντᾶται κάπου μὲ αὐτὴν, ἀνταλλάσσουν τὰ βρέφη των καὶ καθήμεναι ράχη μὲ ράχη τὰ βυζαίνου καὶ κατόπιν φεύγουν, χωρὶς ἢ μία νὰ ἰδῆ τὴν ἄλλην (Σαράντα Ἐκκλησίαι).

Ποῖα συνήθεια ἐπικρατεῖ, ἂν ἡ λεχῶ ἀποθάνῃ ἀσαράντιστη; (π. χ. εἰς τὴν Θράκην «πᾶνε στὸν τάφο της τὴν ὥρα ποὺ βασιλεύει ὁ ἥλιος καὶ ρήχνουν ἕνα μαστραπᾶ νερό, γιὰ νὰ δροσίξεται ἡ δροσοφορτωμένη». Ποῦ ἄλλοῦ γίνεται τοῦτο;)

ι) Ὁ Σαραντισμός.

1. - Μετάβασις τῆς λεχῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν; Ἀπαντήματα. Εἴσοδος αὐτῆς

μετὰ τοῦ βρέφους εἰς τὸν ναόν, περιφορὰ τοῦ βρέφους περὶ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν. - Ποία συνήθεια ἐπικρατεῖ, ὅταν καθ' ὁδὸν ἢ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τύχη νὰ συναντηθοῦν δύο λεχῶνες; - Εἰς ποίαν ὥραν τῆς ἡμέρας γίνεται ἡ μετάβασις τῆς λεχοῦς εἰς τὴν ἐκκλησίαν; Διατί εἰς μερικοὺς τόπους προτιμᾶται ἔσπερινὴ ὥρα; - Τί γίνεται, ἂν ἡ λεχὼ ἀναγκασθῇ νὰ ταξιδεύσῃ, προτοῦ σαραντίσῃ; (*Μισὶ σαράντιση*).

2. - Εἰς μερικοὺς τόπους ἡ λεχὼ πρὸ τῆς ἐκκλησίας πηγαίνει εἰς τὸ λουτρόν, ὅπου τὴν ὑποδέχονται συγγενεῖς καὶ φίλοι γυναῖκες. Εὐχαὶ καὶ πράξεις συμβολικαὶ κατὰ τὸ λουτρόν.

3. - Ἐπιστροφὴ εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ἐπισκέψεις εἰς συγγενικὰς οἰκίας. Φιλοδωρήματα πρὸς τὸ νεογνὸν μετ' ἀναλόγων εὐχῶν π. χ. ἐν Κύπρῳ τοῦ χαρίζουν ἐν ἀργυροῦν νόμισμα, ἐν τεμάχιον ἄλατος καὶ ἓνα βῶλον ζαχάρεως λέγοντες: *ὅσα παίρνει φέρν' ἢ θάλασσα νὰ τὰ κάμῃς ἔσσω σου*. Τὰ τεμάχια δὲ τοῦ ἄλατος καὶ τῆς ζαχάρεως φυλάττονται ἕως τὴν ἡμέραν τῆς βαπτίσεως, ὅτε ἀλέθονται καὶ ῥίπτονται τὸ μὲν ἄλας εἰς τὸ φαγητόν, ἡ δὲ ζάχαρις εἰς τὸν καφὲν (*ἀναροῦς τοῦ μωροῦ*). Εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἡ μητέρα κάμνει χαλβᾶν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ φάγουν πρῶτα αἱ ὄρνιθες (διατί;).

4. - Προλήψεις σχετικαὶ μὲ τὴν εὐκὴ π. χ. ὅσο πρῶύτερα ἀπὸ τὸ σαράντισμα παίρνει ἡ λεχὼ τὴν εὐκὴ, τόσες μέρες κόβει τοῦ παιδιοῦ (Βόλος).

5. - *Διπλοσαραντίδια*, ἢ 80^η μετὰ τὸν τοκετὸν ἡμέρα.

ια) Ὑπάρχει πουθενὰ ἡ συνήθεια ἐπὶ τινος ἡμέρας μετὰ τὸν τοκετὸν νὰ μὲν ὁ σύζυγος κατακεκλιμένος ἢ νὰ μὴν ἐξέρχεται καθόλου εἰς τὸ κοινόν; κτλ.

Ε'. Φροντίδες περὶ τῶν νεογνῶν.

α) Ἡ κούνια.

1. - Αἱ κατὰ τόπους ὀνομασίαι αὐτῆς: *σκαφίδι, νάκα, βαβάκι, νανούρ', νανούδ', κουνίν, μπεσίκι, σαρμανίτσα* κλπ. - Ὑλη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατασκευάζεται ὁ τρόπος κατασκευῆς καὶ σχῆμα. - Ὀνοματολογία τῶν μερῶν αὐτῆς. Διακόσμησης καὶ συμβολικαὶ παραστάσεις (π. χ. σταυρὸς χαραγμένος μὲ μπαρούτι κλπ.). - Τὸ πρῶτο στρώσιμο τῆς κούνιας (ὅπὸ τῆς μαμμῆς;) - Σύστημα δι' ἀποχέτευσιν τῶν οὔρων (*καλάμι, σιλέβρ* Πόντος).

2. - Ποῦ κοιμίζουσι τὸ μωρὸ κατὰ τὰς πρώτας μετὰ τὴν γέννησιν ἡμέρας; Ποῦ τὸ κοιμίζουσι, ὅταν τὸ παίρουν μαζὶ εἰς τὴν ἐξοχὴν (εἰς τὸ χωράφι ἢ εἰς τὸ ἀμπέλι); Ἀτζιγκανόκουνα (Κρήτη). Πῶς τὸ μεταφέρουσι εἰς τὸν δρόμον; (*νάκα, μελούτη, νταβριτζίκος* κτλ.). - Δεισιδαιμονίαι σχετικαὶ μὲ τὴν κούνια: δὲν

τὴν κινουὺν κενὴν (διατί;)· δὲν τὴν κινουὺν δύο ἄτομα συγχρόνως· δὲν κοιμίζουν τὸ μωρὸ εἰς τὸ στρωῶμα τῶν γονέων καὶ μάλιστα μεταξύ των (διατί;).

β) Ὁ ὕπνος τοῦ μωροῦ.

Ποῖαι αἱ συνήθειαι, ὅταν πλαγιάζουν τὸ μωρὸ εἰς τὴν κούνια; Ἐπὶ ποῖον πλευρὸν τὸ πλαγιάζουν; - Σταυρώματα, ἔξορκισμοί, γητιεῖς, ναναρίσματα. - Τί κάμνουں οἱ ἐπισκέπται, ὅταν φεύγουں, διὰ νὰ μὴ πάρουں τὸν ὕπνον τοῦ μωροῦ; - Τί κάμνουں, ὅταν τὸ παιδί κλαίῃ καὶ δὲν κοιμᾶται; Τί πιστείουں, ὅταν τὸ παιδί κλαίῃ ἢ γελᾷ μέσα εἰς τὸν ὕπνον του; Τί τοῦ τραγουδοῦں, ὅταν ξυπνᾷ;

γ) Τὸ πρῶτο τάγισμα καὶ ὁ πρῶτος θηλασμός.

1. - Τί δίδουں εἰς τὸ νεογνὸν τὴν πρώτην ἢ τὰς πρώτας τρεῖς ἡμέρας, πρὸ τοῦ θηλάση; Εἰς τὰ χωρία τῆς Πυλίας τοῦ δίδουں ζωμὸν ἀπὸ ρόδι, εἰς τὴν Κάρπαθον τὸ πρῶτον βρωμάτισμα (μέλι ἀνακατωμένο μὲ λίγο τριμμένο μοσκοκάρυδο) τὸ κάνει μιὰ καλόφραη γυναῖκα.

2. - Πῶς ἐπονομάζουں τὴν γυναῖκα, ποῦ θὰ θηλάση τὸ νεογέννητον; Ποῖα σχέσις δημιουργεῖται μεταξύ αὐτοῦ καὶ τῆς βυζάστρας ἢ τῆς παραμάννας καὶ τῶν παιδιῶν της; (βυζαδέφρα). Τρόπος ἀμοιβῆς τῆς παραμάννας.

Συνήθειαι κατὰ τὸν πρῶτον θηλασμόν· π. χ. εἰς τὴν Θράκην κρατοῦں ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τῆς λεχοῦς ἕνα κόσκινον μὲ ψωμί, ἄλας καὶ κρασί.

δ) Τὰ κατὰ τὸν θηλασμόν. Ἄλλαι τροφαὶ τοῦ νηπίου.

Πότε τοῦ δίδουں διὰ πρώτην φορὰν ξένην τροφήν; Τοῦ δίδουں μασημένην τροφήν; (μασουλήθρα, τάγισμα βούκας). - Ποῖαν τροφήν δὲν πρέπει νὰ τοῦ δώσουں, πρὶν ὁμιλήση καὶ διατί; (π. χ. εἰς τὴν Κρήτην δὲν δίδουں τοῦ μωροῦ ψάρι, διότι γίνεται βουβό). Πότε τοῦ πρωτοδίδουں νερό; - Δοξασίαι καὶ προλήψεις δι' ὄσους ἐθήλασαν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἢ ἐθήλασαν καὶ μετὰ τὸ ἀπόκομμα.

ε) Τὸ πρῶτον λουτρὸν τοῦ παιδιοῦ (Κολυμπήσια, κουλ'μπίδια, κολμπηθήμια κλπ.).

Κατὰ ποῖαν ἡμέραν γίνεται καὶ ποῖα τὰ τελούμενα κατ' αὐτό; (Ἐστιάσεις, χαρίσματα κλπ.). - Τὰ κάκανα, ἐν Θράκῃ (Φάγε, λύκε, χόρτασε, βλ. Θρακικά Α' 132).

ς) Τὸ γράψιμο τῆς Μοῖρας. - Ποῖαν ἡμέραν ἐρχονται οἱ Μοῖρες νὰ μοιράουں τὸ παιδί; (τὴν τρίτην (τὰ τρινύχτια) ἢ τὴν πέμπτην ἢ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν (τὰ ἑφτά); Ποῦ γίνεται ἑορτὴ μὲ συγκέντρωσιν τῶν συγγενῶν καὶ προετοιμασίας διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν Μοιρῶν; (Τράπεζα ἐστρωμένη μὲ φαγητὰ καὶ ποτά, ἐπικλήσεις: ὦ Μοῖρες, Μοῖρες τῶν Μοιρῶν! ἐλάτε νὰ μοιράσετε τὸ παιδί τοῦ....). Μαντινάδες στὰ ἑφτά.

Πίστις, ὅτι ἡ τύχη τοῦ παιδιοῦ εἶναι γραμμένη εἰς τὸ μέτωπον ἢ ἄλλου. Παραομίαι καὶ παραδόσεις περὶ τοῦ ἀναποτρέπτου τῶν ἀποφάσεων τῶν Μοιρῶν.

Γνωρίζετε καμίαν διήγησιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μητέρα ἀκούει τὴν ὁμιλίαν τῶν Μοιρῶν, ὅτι δηλαδὴ τὸ παιδί της θὰ πεθάνῃ, ἅμα καὶ τὸ δαυλί πὺν καίει εἰς τὸ τζάκι :

ζ) Οἱ εὐχῆς καὶ ἄλλαι συνήθειαι τῶν ἐφτά ἢ τῶν ὀχτώ.

Πότε ἡ μαμμὴ φέρει τὸ βρέφος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τὴν πάσχα τίς εὐχῆς; (στὶς ὀχτώ ἢ στὶς σαράντα;) Ποῖαι ἄλλαι συνήθειαι ἐπικρατοῦν τὴν ἐβδόμην ἢ ὀγδόην ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἡμέραν ἐν σχέσει μὲ τὸ παιδίον; (π. χ. εἰς τὴν Μάνην ὁ ἱερεὺς συνοδεύων τὴν μαμμὴν κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν οἰκίαν, σταματᾷ ὅπου εὔρη πέτρα ριζιμιά καὶ κρατῶν οὕτω τὸ βρέφος, ὥστε οἱ πόδες του νὰ πατήσουν ἐπὶ τοῦ βράχου, λέγει: «Χαίρου, Γῆ, καμάρωνε, καινούργια πόδια σὲ πατοῦσι». Ποῦ ἄλλοῦ ἐπικρατεῖ ἡ συνήθεια αὕτη; - Εἰς τὴν Τῆλον ἡ μαμμὴ τὴν πρωτὴν τῆς ὀγδῆς ἡμέρας ἐξέρχεται τῆς θύρας καὶ στρεφομένη πρὸς ἀνατολὰς ὑψώνει τὸ βρέφος λέγουσα: «Ἄβγε τὸ καλορίζικο νὰ ἰδῆς τὸν ἥλιο!»

η) Βασκανία (κακὸ μάτι, φταρμός, γλωσσοφαγιά).

Τί κάνουν, διὰ τὴν μὴ βασκαθῆναι τὸ παιδί, ὅταν τὸ φασκιώνουν, ὅταν τὸ κοιμίζουσιν, ὅταν πρόκειται νὰ τὸ βγάλουν ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι; Ἐπιβασκανία: σκόρδο, ματόπετρες, φλουριά, στανρός, διάφορα ἄλλα φυλαχτά, π. χ. λιβάνι ἀπὸ τὸ «ἐξαιρέτως» κλπ. - Ἀποτροπιασμοὶ καὶ ἐξορκισμοί: π. χ. Φτοὺν στὰ μάτια τὰ κακά!, - σκόρδα καὶ κισὰ βελόνια στὰ μάτια σ' (Θράκη). - Ποῖοι θεωροῦνται, ὅτι ἔχουν κακὸ μάτι καὶ βασκαίνουσιν; (π. χ. ὅποιος ξαναβύζαξε, ὅποιος ἔχει σμιχτὰ φρούδια κλπ.).

θ) Θεραπεία τῆς βασκανίας (ξεμάτιασμα).

Συμπτώματα τῆς βασκανίας. - Μὲ ποίους τρόπους ἐξακριβώνουν, ὅτι τὸ παιδί εἶναι ματιασμένο; (Μὲ τὸ λάδι, μὲ τὸ ἀλάτι κλπ.). - Τί κάνουν, διὰ τὴν ξεματιαστῆναι τὸ παιδί, ἂν εἶναι γνωστὸς αὐτὸς πὺν τὸ μάτιασε; Τί, ἂν εἶναι ἄγνωστος; (Στανρώματα μὲ μωσχοκάρφι, μὲ μονόκερο κλπ. Ἐξορκισμοί, γητέματα κατὰ τῆς βασκανίας).

ι) Δαίμονες βλάπτοντες ἢ ἀρπάζοντες τὰ βρέφη καὶ μάλιστα τὰ ἀβάπτιστα ἢ τὰ ἀσαράντιστα.

Ὄνόματα, δοξασίαι καὶ παραδόσεις περὶ αὐτῶν (Γελλοῦ, Μουσουμπιά, Νεραΐδες κλπ.). Μέσα προφυλακτικὰ κατὰ τῶν δαιμόνων' π. χ. ψωμί ἢ μανρομάνικο μαχαίρι ἢ ψαλίδι ἀνοικτὸ κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι, ἓνα κόσκινο κάτω ἀπὸ τὸ στρώμα τοῦ μωροῦ' ἐπίσης τὸ μηκόνιον (πίσσα, μανρὶ) εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας κτλ.

Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι :

1) διὰ τὴν μὴ νυχτοπατηθῆναι τὸ παιδί' π. χ. δὲν ἀφήνουν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὰ σπάργανα ἔξω, δὲν μιλοῦν στὸ παιδί τὴ νύχτα, οὔτε τὸ φιλοῦν κτλ.

2) διὰ νὰ θεραπευθῆ ἀπὸ *νυχτοπάτημα* (ἔξορκισμοί, γητέματα κλπ.),

3) διὰ νὰ ἐπιστραφῆ τὸ παιδί, πὺν ἄλλαξαν οἱ νεραίδες (ἔκθεσις εἰς τρί-
στρατο ἢ εἰς ἐκκλησίαν καὶ διάφοροι μαγικαὶ πράξεις. Πρὸβλ. τὸ *κουλλούριον τοῦ*
μωροῦ ἐν Κύπρῳ κτλ.).

ια) Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι, *ὅταν δὲν στεριώνουν*
τὰ παιδιὰ.

1. - *Τρυποπέρασμα* ἢ *πέρασμα* ἀπὸ τρύπιο λιθάρι ἢ ἀπὸ τὴν λεκάνην τοῦ
σκελετοῦ (*κατίνα*) μεγάλου ζόφου ἢ ἀπὸ στεφάνι καμωμένο κατὰ μαγικὸν τρόπον.
Π.χ. τρεῖς Μαρίαι παίρνουν τὸ παιδί, μόλις γεννηθῆ, καὶ τὸ περνοῦν τρεῖς φορὲς
ἀπὸ ἓνα στεφάνι, καμωμένο μὲ κλημα ἢ ἀπὸ ἓνα ἀσημένιο στεφάνι, καμωμένο μὲ
τὰ νομίσματα, πὺν μάζεψαν ἀπὸ τρεῖς (ἢ ἑπτὰ ἢ σαράντα) Μαρίες ἢ ἀπλῶς
πρωτοστέφανες γυναῖκες. Βραχιόλι ἢ κρίκος ἢ σκουλαρίκι, καμωμένο καθ' ὅμοιον
τρόπον. Εἰς μερικοὺς τόπους κόβουν ἓνα ὑποκάμισον τοῦ πατέρα του καὶ τοῦ
κάνουν *ποκαμισάκι* καὶ τοῦ τὸ φοροῦν· ἄλλοῦ παίρνουν παλαιὰ φορέματα ἀπὸ
τρεῖς Μαρίες ἢ ἀπὸ πρωτοστέφανες γυναῖκες. Εἰς τὸν Πόντον μία γραιῖα περνᾷ
τὸ βρέφος ἀπὸ τὸ πουκάμισό της ἢ ἀπὸ τὴν τραχηλιά της. Τὸ ἴδιον συνηθίζεται
καὶ εἰς τὴν Θράκην, ἀλλὰ τῆς γραιῖας αὐτῆς πρέπει νὰ ζοῦν ὅλα τὰ τέκνα.

2. - Εἰκονικὴ πώλησις καὶ ἔξαγορὰ τοῦ βρέφους. Ὀνομασία τοῦ πωληθέν-
τος (*Ποῦλος, Πουλίτσα, Πουλημένος*). - Υἱοθεσία ὑπὸ γυναικὸς πολυτέκνου καὶ
ἔξαγορὰ ὑπὸ τῆς μητρός.

3. - Τάξιμο εἰς ἁγίους (*ταμένος, ταματάρης, σκλαβάκι τῆς Παραγίας*). Θητεία
εἰς ἱερόν, ἀμφίσεις μὲ καλογηρικὰ ράσα, μέγας ἁγιασμός.

4. - Ἐκθεσις τοῦ βρέφους (εἰς τρίστρατον ἢ ἐκκλησίαν) καὶ βάπτισις αὐτοῦ
ὑπὸ τοῦ εὐρόντος ἢ τοῦ πρώτου τυχόντος διαβάτου. Ὀνοματοθεσία (*Ζήσης, Πο-*
λυχρόνης, Στέργιος, Σιδέρης κτλ.).

5. - Ἄλλοι μαγικοὶ τρόποι: Π.χ. γδύνουν τὸ παιδί ἐπάνω εἰς ἓνα μνήμα
καὶ ἀφήνουν ἐκεῖ τὰ ρούχα του. Εἰς τὴν Ἠπειρον γυναῖκες, ὀνομαζόμεναι Στα-
μάτες, τὴν Μ. Πέμπτην γνέθουν, λαναρίζουν καὶ ὑφαίνουν σπάργανα καὶ μὲ αὐτὰ
φασκιώνουν τὸ παιδί· ἔτσι σταματᾷ ὁ Χάρος. Εἰς τὴν Ἱεράπετραν θάπτουν εἰς
τὸ κατώφλιον τῆς θύρας μίαν χελώνην, *γιὰ νὰ τὴν ξεπερνᾷ ἡ γυναῖκα, ὅσον*
καιρὸ εἶναι ἀγαστρομένη. - Ἄλλοῦ προσέχουν νὰ μὴν πατήσῃ ἢ ἐγγίσῃ τὸ παιδί
τὴν γῆν, ἕως ὅτου βαπτισθῆ.

ιβ) Τί πιστεύουν, ὅταν μετὰ τὴν γέννησιν ἑνὸς παιδίου συμ-
βαίνῃ ν' ἀποθνήσκουν τὰ ἄλλα; - *Ἀδερφοδιώχτης, στρογγλάκι, βόμπρας, παιδι*
μὲ τὴ μῦγα. Πῶς διακρίνεται; Μὲ ποίους τρόπους ἀποτρέπεται τὸ κακόν;

ιγ) Τί κάμνουν, διὰ νὰ μὴ ζηλεύῃ ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ τὸ νεογέννητον;

ιδ) Δεισιδαιμονίαι και οίωτισμοί περι βρεφῶν.

Μερικά παραδείγματα: Δὲν τ' ἀφήνουν ποτὲ μοναχά. Δὲν εἰσάγουν κατὰ τὰς ἑπτὰ πρώτας ἡμέρας ζεστό ψωμί ἢ φαγητὸν μέσα εἰς τὸ δωμάτιον, διὰ νὰ μὴ *ψομιιάση* (κιτρινίσῃ) τὸ παιδί. Ἡ μητέρα ἐπὶ 40 ἡμέρας ἀπὸ τῆς γεννήσεως δὲν φιλεῖ τὸ βρέφος τῆς καὶ κατόπιν δὲν τὸ φιλεῖ εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν τράχηλον (διὰ ποῖον λόγον;) Ἄν τὸ νήπιον ἰδῇ τὸ πρόσωπόν του εἰς τὸν καθρέπτην, θὰ φέρῃ καὶ ἄλλο ἀδέρφι (Κρήτη) ἢ ὑπάρχει φόβος νὰ τρελλαθῇ (Θράκη). - Πῶς θεωρεῖται τὸ παιδί, ἂν ἡ *κορφὴ* τῆς κεφαλῆς του σχηματίζεται ὀπίσω καὶ πολὺ χαμηλά; Πῶς, ὅταν ἔχη δύο *κορφές*; - Τί πιστεύουν διὰ τὸ *ἀπαλό*, τὴ *νηδυά*, τοῦ παιδοῦ; - Τί κάμνει ἡ μητέρα, διὰ ν' ἀποκτήσῃ τὸ παιδί τῆς κόκκινα μάγουλα; (ἔκθεσις εἰς τὸν ἥλιον, πότισμα μὲ κόκκινο κρασί κλπ.). Εὐχαί, ὅταν τὸ μωρὸ *φταρνίζεται* κτλ.

ιε) Μαγικαὶ πράξεις πρὸς ἀποτροπὴν κακοῦ ἢ πρὸς θεραπείαν καχεκτικῶν παιδίων:

1. - Ὅταν τὸ παιδί εἶναι ἀσθενικὸν καὶ δὲν παχαίνει·

2. - ὅταν κλαίῃ πολὺ καὶ δὲν *μερώνῃ* (π. χ. εἰς τὰ χωρία τῶν Ἀγοράφων τὸ ποτίζουν ἕνα μείγμα ἀπὸ μητρικὸν γάλα, γάλα ἀπὸ τηγάνι, λάδι καὶ μαρούτι· εἰς τὴν Θράκην ἀφήνουν τὴ φασκία του εἰς ἕνα σταυροδρόμι τὴν ὥραν, ποὺ γυρίζει ἢ ἀγέλη εἰς τὸ χωριό, ὥστε νὰ περάσουν ἀπὸ πάνω τῆς τρεῖς ἀγελάδες)·

3. - ὅταν συχνοπέφτῃ τὸ παιδί (π. χ. παραγγέλλουν τῆς νουνᾶς του καὶ τοῦ φτειάνει μιὰ κουλλούρα, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν τὸ περνοῦν τρεῖς φορές)·

4. - ὅταν παραληρῇ καὶ τρίζῃ τὰ δόντια του εἰς τὸν ὕπνον·

5. - ὅταν φοβῆται τὴν νύκτα ἢ γενικῶς πάσχη ἀπὸ φόβον·

6. - ὅταν σκύλα (ἢ λεγῶ ἢ καὶ ἄλλος τις) διασκελίσῃ τὸ παιδί ἢ τὰ ρούχα του·

7. - *γιὰ νὰ μὴν πιάν' ἢ κατάρα τῆς μάνας* (π. χ. φορεῖ ἢ ἰδία δακτυλίδι μὲ γαλάζια πέτρα ἢ γαλάζια γυάλινη βραχιόλα (Θράκη).

ις) Ποία συνήθεια ἐπικρατεῖ, ὅταν μία γυναῖκα ἐπισκεφθῇ μὲ τὸ βρέφος τῆς διὰ πρώτην φοράν συγγενικὴν ἢ ξένην οἰκίαν; Τί χαρίζουν εἰς τὸ μωρὸ;

ιζ) Τὰ νύχια τοῦ μωροῦ.

Πότε καὶ ποῖος τὰ πρωτοκόβει; Ποῦ τὰ ρίπτει; Δοξασίαι σχετικαὶ μὲ αὐτά. (Π. χ. πρὶν χρονίσῃ τὸ παιδί, δὲν τοῦ κόβουν τὰ νύχια, διότι γίνεται κλέπτῃς. Εἰς τὴν Κρήτην τὰ πρῶτα νύχια τοῦ παιδιοῦ τὰ ρίπτει ἡ μητέρα εἰς τὴν σακούλα τοῦ πατέρα του, *γιὰ νὰ τοῦ τρέχουνε οἱ παράδες*· εἰς τὴν Ἀνατ. Κρήτην μὲ τὰ πρῶτα νύχια κάμνουν φυλαχτὸ διὰ τὸ κακὸ μάτι).

ιη) Τὰ μαλλιά τοῦ μωροῦ.

Πότε καὶ ποῖος τὰ πρωτοκόβει; Φυλαχτὸ μὲ τὶς πρώτες τρίχες. Εἰς με-

οικοὺς τόπους τὰς φυλάσσουν εἰς τὴν *στεφανοθήκην*. Ἄλλαι δεισιδαίμονες συνήθειαι, σχετικαὶ μὲ τὰ πρῶτα μαλλιά τοῦ παιδιοῦ.

ιβ) Ὀδοντοφυΐα.

1. - Τί κάμνει ἡ μητέρα, διὰ νὰ βγάλῃ τὸ παιδί της εὐκόλα τὰ δόντια; (Εἰς τὴν Κρήτην ἡ μητέρα βράζει σιτάρι ἢ σχίζει τὸ πονκαμισάκι τοῦ μωροῦ· εἰς τὴν Βιθυνίαν κάμνει γλυκόπιττα καὶ μοιράζει εἰς τὴν γειτονιά. (Πρβλ. *δουρτόπιτα* ἐν Λέσβῳ). Ἐξετάζουν ποῖον δόντι βγαίνει πρῶτα;

2. - Ποῖαι συνήθειαι ἐπικρατοῦν, ὅταν τὸ παιδί ἀλλάξῃ τὰ δόντια; Σχετικὰ ἄσμάτια (π. χ. *Νά, κουρούνα, κόκκαλο* κτλ. ἢ *Νά, πόντικα, τὸ δόντι μου*).

κ) Τὸ ἀπόκομμα.

Πότε καὶ μὲ ποίους τρόπους ἀποκόβουν τὸ παιδί; Βότανα καὶ ἄλοιφα (ἀλγισμονίτης). Ποίας προφυλάξεις λαμβάνουν, διὰ νὰ μὴν πάθῃ τὸ νήπιον; Δεισιδαιμονίαι διὰ τὸν *περισσοβυζασμένον*.

κα) Διὰ νὰ ὀμιλήσῃ τὸ παιδί ἢ νὰ γίνῃ καθαρόγλωσσον: π. χ. εἰς τὴν Κύπρον τοῦ δίδουν νὰ φάγῃ τὸ Πάσχα ἄβγὸ πέριδικας, εἰς τὴν Βιθυνίαν τὸ ποτίζουν νερὸ ἀπὸ *ἀκοίμιστο καντήλι*. - Διὰ νὰ γίνῃ τὸ παιδί ἔξυπνον, εἰς τὴν Αἰτωλίαν τοῦ περνοῦν μιὰ *βροχαλίδα* ἀπὸ τὸν κόρφο του.

κβ) Τὸ περπάτημα τοῦ μωροῦ.

Λέξεις καὶ φράσεις σχετικαὶ μὲ τὸ περπάτημα: *ἀρκοδιρίζει, μπουσουλάει* (Ἡπειρος, Θεσσ.), *λαπουδνεύει* (Πόντος), *κάνει δέντρα, σιάθκι μπλίτσα* (Ἀδριανοῦπολις), *κάνει στρατά* κτλ.). Μὲ ποίους τρόπους ὑποβοηθοῦν τὸ νήπιον νὰ περπατήσῃ γρήγορα: (*στραταρίδα, στραίσιρα, στρατούρα, πουρπατήρα, πρβατούρα, παρπατούσα* κλπ). Εἰς τὴν ἀνατ. Κρήτην δὲν φιλοῦν τὸ παιδί κάτω ἀπὸ τὰ πόδια καὶ τρίβουν τίς πατοῦσες του μὲ μυαλὸ λαγοῦ. Τί κάμνουν, ὅταν τὸ παιδί των ἀργήσῃ νὰ περπατήσῃ; Οἰωνισμοὶ ἀπὸ τὸ πρῶτο περπάτημα.

κγ) Ἐθίμα κατὰ τὴν συμπλήρωσιν ἔτους ἀπὸ τῆς γεννήσεως (*γεννητοῦρια*).

Τράπεζα εἰς συγγενεῖς καὶ φίλους. Εἰς τὴν Στενήμαχον «ἡ μαμμὴ φέρει τὴν πίτταν, τὴν ὁποίαν πηδῶσα καὶ εὐχὰς ἀπαγγέλλουσα κόπτει σταυροειδῶς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς μητρός». - Εἰς τὴν Φιλιπούπολιν «οἱ συγγενεῖς (ἢ γείτονες) ἔκλεπτον τὸ παιδί, τὸ ἐνέδυνον ἀλλόκοτα, τὸ ὄπλιζον, τοῦ ἔδεναν κόκκινη κλωστή ἀπὸ τὸν ὄμιον εἰς τὴν μασχάλην, συνδέοντες τὰ δύο ἄκρα μὲ κλειδαριὰ καὶ τὸ παρέδιδον εἰς τὴν μητέρα». Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται τοῦτο;

κδ) Πρόγνωσις ἐπαγγέλματος.

Πότε καὶ μὲ ποίους τρόπους μαντεύουν τὸ ἐπάγγελμα, ποῦ θ' ἀκολουθήσῃ τὸ παιδί, ἅμα μεγαλώσῃ;

κε) Παιδικαὶ ἀσθένειαι καὶ θεραπείαι αὐτῶν.

Συμπτώματα ἐκάστης ἀσθενείας. - Μέσα διαγνώσεως, προληπτικά καὶ θεραπευτικά μέσα. - *Βότανα* πότε τὰ μαζεύουν καὶ ποία ἡ χρῆσις των; *Μαντζούνια* τρόπος παρασκευῆς. - Ἄλλα ἰατρικά. - Τρόποι μεταβιβάσεως τῆς ἀσθενείας εἰς δένδρα, ζῷα ἢ ἄλλους ἀνθρώπους. *Τρουποπέρασμα*. Ἐξορκισμοὶ καὶ κατάδεσμοι. *Γιτέματα* σχετικὰ μὲ ἐκάστην ἀσθένειαν.

1. *Ψωροφύτης* ἢ *μυσοφύτης* (*Κουφός* ἢ *ψημέρος* ἐν Κρήτη). 2. *Μαγουλάδες*, *χοιράδες*. 3. *Γλυκὸς* ἢ *σαγρὶ* (σπυριὰ τοῦ προσώπου). 4. *Λειχίνα*. 5. Ἄφθα. 6. *Χαλινάρι* (στοματίτις). 7. Ὀδοντόπονος. 8. Ἀφτόπονος. 9. Ματόπονος. 10. Κριθαράκι. 11. *Λύσιμο τοῦ ἀφαλοῦ* (*φαλόπονος* κλπ.). 12. Γαστρικά καὶ ἔντερικά νοσήματα. 13. *Λιβίθρες* (ἔλμινθες). 14. *Κοψίματα* 15. *Σπλήνα*. 16. Πυρετοὶ ἐλώδεις. 17. Ἰλαρά. 18. Ὀστρακιά. 19. Εὐλογιά. 20. Διφθερίτις. 21. Κωκύτης. 22. Ἐρυσίπελας. 23. Χρυσῆ. 23. *Μερωμηγκιές*. 24. *Καλογέροι*. 25. *Τὸ γλυκὸν* (σεληνιασμός) κτλ.

Ἄλλαι παιδικαὶ ἀσθένειαι μὲ τὰ τοπικά των ὀνόματα: 27. *Τὸ καλὸν* (οἱ νευρικοὶ σπασμοί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καταλαμβάνεται τὸ παιδί, Κύπρος). 28. Ἡ *δρωσιόλα* ἢ *δρωτάριν*. 29. *Τὸ περνάριν*. 30. *Τὸ κακὸν γαῖμα*. 31. *Τὸ ἀμπεδοκλάδι* ἢ *ἀμπέλι* ἢ *πυριγκλάβιν*. 32. *Σουφρίτης* κττ.

Γ'. Τὰ ἐκθέτα.

α) Γίνεται ἐκθεσις καὶ τέκνων νομίμων (πρβλ. *ἀρομόννα*).

β) Ποῦ τὰ ἐκθέτουν καὶ ποία συνήθεια ἐπικρατεῖ ἐν σχέσει πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ εὐρόντος (Βάπτισις, υἰοθεσία).

γ) Πῶς γίνεται ἡ υἰοθεσία ἐκθέτου; Ὀνοματοθεσία (*Βρετός*). Παρωνύμια νόθων.

δ) Δοξασίαι περὶ ἐκθέτων· π. χ. εἰς τὰ Σχωρέτσιανα τῆς Ἠλείου «ὅταν γίνεται μεγάλη πλημμύρα, νομίζουν ὅτι τοῦτο γίνεται πρὸς καθαρισμὸν τῆς γῆς ἀπὸ ἐκτεθέντος νόθου, *γιατὶ ἔρρηξαν τὸν κουπανέλλ'»*.

Ζ'. Βάπτισις.

α) Ὀνόματα ἀβαπτίστων βρεφῶν:

Δράκος, *Δρακούλα*, *Μπούλης*, *Μπούλιω*, *Τσούπης*, *Τσούπα*, *Κουτσουβέλης*, *Τσιουτσιούλης*, *Πατσούρα*, *Χριστοδοῦλης* κτλ.

β) Βάπτισις νεκρῶν ἢ ἐτοιμοθανάτων βρεφῶν.

1. Κατὰ ποίους τρόπους βαπτίζουν ἓνα παιδί, ἂν γεννηθῆ ἀσθενικὸν

καὶ φοβοῦνται, ὅτι θ' ἀποθάνῃ; (*κανδηλοβάφτισμα, νεκροβάφτισμα*). Ὅνοματοθεσία. - Βαπτίζεται τοῦτο καὶ κανονικῶς ὑπὸ ἱερέως, ἐὰν ἐπιζήσῃ;

2. - Ποῦ θάπτεται τὸ νεκροβαφτισμένο; Ποῦ τὸ ἀβάπτιστον;

3. - Δεισιδαιμονία σχετικαὶ μὲ τὰ ἀβάπτιστα παιδιά (*τελώνια, σμερδάκια, βροκόλακες ἢ τι τοιοῦτον*). Πίστις ὅτι εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν ἐγκαλοῦν τὴν μητέρα καὶ τὸν πατέρα των.

Δοξαsaίαι περὶ βρεφῶν, τὰ ὅποια ἀπέθανον μετὰ τὴν βάπτισιν.

γ) Ὁ ἀνάδοχος (*γουνός, σύντεκτος, κουμπάρος, πατρὴς κλπ.*).

1. - Ποία ἡ συνήθεια διὰ τὸν ὄρισμὸν ἢ τὴν ἐκλογὴν ἀναδόχου; Σχετικαὶ παροιμίαι: π. χ. *Τὸν ὅμοιο ζου συμπέθερο, | τὸν κάλλιο ζου κουμπάρο* (Μάνη).

Εἰς ποίας περιπτώσεις γίνεται ἀλλαγὴ ἀναδόχου;

Ἐπιλήψεις περὶ τοῦ ἔργου τῆς βαπτίσεως (ψυχικὸ μεγάλο: «Ὅσα παιδιά κἀνὴ κανεῖς Χριστιανούς, τόσα κερὰ θὰ καῖνε ἐμπρός του στὸν ἄλλον κόσμον» (Κάρπαθος).

2. - Πῶς γίνεται ἡ ἀναγγελία τῆς γεννήσεως τέκνου εἰς τὸν νουνὸν ἢ τὸ κάλεσμα τοῦ νουνοῦ; Δῶρα τῶν γονέων πρὸς τὸν νουνὸν καὶ τοῦ νουνοῦ πρὸς τὸ νεογέννητον. Εἰς τὸ Βραχώρι τῆς Ἡπείρου λ. χ. στέλλουν εἰς τὸν νουνὸν μιὰ μεγάλη σιταρένια κουλλούρα μὲ κεντίδια καὶ αὐτὸς κόβει μὲ τὸ στόμα τρεῖς μπουκιές, *γιὰ νὰ μιλῆσῃ τὸ παιδί γρήγορα* καὶ στέλλει μιὰ χουφτίτσα ρύζι, *γιὰ νὰ ριζώσῃ τ' ἀναδεχτοῦρι*. Εἰς τὸν Πελεκᾶνον Σιατίστης ὁ νουνός στέλλει ἕνα ἀπλόχερο κριθᾶρι, *γιὰ νὰ προνκόβῃ τὰ κουμπαρούδια, ὅπως προνκόβ' τὸν κθάρ*.

3. - Ἐτοιμαsaίαι διὰ τὴν βάπτισιν: τὰ βαφτιστικὰ (*σαντολίστικα ἢ φιλιωταίστικα, φωτίκια, ράματα, ἀναβόλιο κτλ.*), τὰ διὰ τὴν βάπτισιν χρειώδη κτλ.

δ) Ἡ βάπτισις.

1. - Ποῦ καὶ κατὰ ποίαν ἡμέραν ἀπὸ τῆς γεννήσεως γίνεται συνήθως ἡ βάπτισις τοῦ παιδίου; Ἐξετάζεται ἡ φάσις τῆς σελήνης ἢ ἡ ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος, καθ' ἣν θὰ βαπτισθῇ τὸ παιδί; Π. χ. «Σάββατον, σῶσμα τῆς βδομάδας, σώνονται τὰ θηλυκά». - Ἄλλαι δεισιδαιμονία: π. χ. ὁ ἴδιος νουνός δὲν πρέπει νὰ βαπτίσῃ δύο παιδιά ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους, διότι τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δύο θὰ πεθάνῃ. Οἱ γονεῖς δὲν πρέπει νὰ παρίστανται κατὰ τὸ μυστήριον τῆς βαπτίσεως καὶ ἐρωτώμενοι δὲν ἀναφέρουν τὸ ὄνομα τοῦ τέκνου των ἐπὶ τινὰς ἡμέρας.

2. - Ποῖον τὸ ἐπικρατοῦν ἔθος διὰ τὴν ὀνοματοθεσίαν; Εἰς ποίας περιπτώσεις γίνεται παρέκκλισις ἀπὸ τὸν κανόνα; Ἐναγγελία τοῦ ὀνόματος εἰς τοὺς γονεῖς (τὰ *σχαρίκια*).

3. - Προγνωστικὰ διὰ τὸ ἐπάγγελμα καὶ ἐν γένει διὰ τὸ μέλλον τοῦ βαπτιζομένου ἢ διὰ τὸ γένος τοῦ ἐπομένου παιδίου ἀπὸ τοὺς σχηματισμοὺς πού κά-

μνει τὸ λάδι χυνόμενον εἰς τὴν κολυμβήθραν. - Πρὸς ἀποτροπὴν θηλυγονίας ὁ νουνὸς κατὰ τὴν βάπτισιν κοριτσιοῦ φορεῖ τὸ σακκάκι του ἀνάποδα, γὰρ νὰ γυρίσ' πιδὶ (Αἰτωλία).

4. - Πράξεις συμβολικαὶ κατὰ τὸ βάπτισμα ἢ μετ' αὐτό. Ἐν παράδειγμα· εἰς τὴν Ἄν. Κρήτην «ἅμα βαφτιστῆ τὸ παιδί, ὁ παπᾶς δένει μιὰ κορδέλλα μὲ τρεῖς κόμπους (σταυρώματα ἢ σταυρόκομπους), τὴν περνᾷ ἀπὸ τὸ λαιμὸ τοῦ σάντολου (ἀναδόχου) καὶ περνᾷ τὸ παιδί ἀπὸ μέσα, ἀφοῦ τὸ ντύσῃ ἢ μαμμὴ· πρὸβλ. τὸ κρέμασε στὸ λαιμὸ ντον· τοὺς σταυρόκομπους τοὺς λύνουν εἰς τὸ τραπέζι, πὺν ἐπακολουθεῖ τὴν βάπτισιν.

5. - Ἄλλαι προλήψεις: π.χ. τὸ παιδί πρέπει κατὰ τὸ βάπτισμα νὰ κλάψῃ. Ποῦ πλύνονται τὰ ροῦχα τοῦ παιδιοῦ, πὺν τοῦ ἐφόρεσαν εἰς τὴν βάπτισιν; (εἰς τὴν θάλασσαν ἢ ἄλλου;) Ποῦ χύνονται τὰ νερά;

6. - Τὸ ἀξίωμα τοῦ νονοῦ. Ταξίματα, μαρτυριάτικα.

ε) Παράδοσις τοῦ νεοφωτίστου ὑπὸ τοῦ ἀναδόχου εἰς τὴν μητέρα.

Λόγοι καὶ εὐχαὶ συνοδεύουσαι τὴν παράδοσιν: π.χ. Ὁβριὸ μοῦ δωσες, Ρουμὸ σοῦ δίνω. Νὰ σοῦ ζήση! Νὰ τὸ φλάξ'ς ὡς τὰ δώδικα χρόνια ἀπὸ φωτιά καὶ νὰ γέν' καλὸς ἄνθρωπος (Αἰτωλία).

Πράξεις συμβολικαὶ: π.χ. εἰς τὴν Κεσάνην τῆς Θράκης τοποθετοῦν ἐντὸς τῆς θύρας τὸ ὑνί, σκεπασμένον μὲ ὕφασμα, ἢ δὲ μητέρα πατεῖ ἐπ' αὐτοῦ καὶ λαμβάνει τὸ βρέφος ἀπὸ τὸν νουνόν, ἀσπασζομένη τὴν χεῖρα του. Εἰς τὴν Ἄν. Κρήτην σβήνουν τὴν λαμπάδα μέσα εἰς ἓνα ποτήρι κρασί καὶ τὸ πίνουν ὁ σύντεκνος μὲ τὴ συντέκνισσα, ἀνταλλάσσοντες εὐχάς, ὡς Ἄξιο τὸ μιστό σου, σύντεκνε! — Ἄξιο νὰ τὸ κάμῃ ὁ Κύριος! Καλὰ ἀναθροφία. Καλοπόταγο νὰ ραι κτλ.

ς) Ἐστίασις. (Τὸ τραπέζι τοῦ νονοῦ, πογονία, μπουγανία).

1. - Φαγητὰ καὶ γλυκύσματα, τραγούδια τῆς βάφτισης καὶ εὐχαί: π.χ. Ἄποῦ ἔβαλε τὸ ἔλαιος, νὰ βάλῃ καὶ τὸ κλῆμα! (Κρήτη).

2. - Τὰ ἐθιζόμενα κατὰ τὴν ἐστίασιν ταύτην: μαντικὴ (ὠμοπλατοσκοπία). πράξεις ἀποβλέπουσαι εἰς τὸ νὰ γίνῃ τὸ παιδί καλόφαγο· διάφοροι ἄλλαι συνήθειαι· π.χ. ἢ μαμμὴ ἔχουσα κουλλούραν καὶ καρύδια ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της περιφέρει γύρω εἰς τὴν τράπεζαν φωνάζουσα: ἔχα - χού, μίχον - χόν!, ἕως ὅτου πέσουν τὰ καρύδια γύρω εἰς τὰ πόδια τῶν παιδιῶν (Στενήμαχος).

3. - Δῶρα τοῦ παπποῦ ἢ τῆς γιαιγιάς πρὸς τὸ νεοφώτιστον (μπατίκια): στεζοῦμενο προᾶμα, μιὰ ἀμυγδαλιά, μιὰ συκιά, μιὰ ἐλιά κττ. (Ἄν. Κρήτη).

ζ) Ἡ ἀπὸ βαπτίσεως συγγένεια.

Σχέσεις ἀναδόχου καὶ ἀναδεκτοῦ, ὡς καὶ ἀναδεκτῶν τοῦ αὐτοῦ ἀναδόχου μεταξὺ των (συναδέρφια).

Προνόμια καὶ καθήκοντα τοῦ ἀναδόχου :

1. - Ἡ πρώτη μετάληψις τοῦ ἀναδεκτοῦ.
2. - Δῶρα τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων, τῶν Φώτων καὶ τοῦ Πάσχα (φωτίκι). Εἰς τί συνίστανται ταῦτα καὶ μέχρι ποίας ἡλικίας συνηθίζονται ;
3. - Ἐπιπλοὶ ὑποχρεώσεις τοῦ νονοῦ π. χ. ἐν περιπτώσει θανάτου τοῦ βρέφους καταβάλλει αὐτὸς τὰ ἔξοδα τῆς κηδείας.

Η'. Ἀνατροφή.

α) Χοροὶ καὶ παιγνίδια νηπίων :

1. - Ταχταρίσματα (νιλιλίσματα, μπεχλεντίσματα). Παραδείγματα :

*Τάχτι - τάχτι - τάχτι του
κι οὔλοι τραγονδᾷτι του
κι οὔλοι πέσιτι του νὰ ζῆ
κι νὰ μὴν ἀβασκαθῆ (Ἐγγραφα).*

*Τὸ παιδί θέλει χορό,
θέλ' αὐτό, θέλει κοκὸ κτλ.*

2. - Παιγνίδια τῆς μητέρας, διὰ νὰ κάμῃ τὸ μωρό της νὰ γελάσῃ καὶ νὰ χαρῆ.

Μιμήσεις φωνῶν ζώων (τῆς γάτας, τοῦ σκύλου, τοῦ ἀρνιοῦ κλπ.). Ἐπιπλοὶ παιγνιδάκια π.χ. : *Τὸ κονπεπέ, τὰ ποδαράκια, τὰ δαχτυλάκια, τὰ παλαμάκια, τὸ πηρονάκι, ἡ φωτίτσα κλπ.* Παραδειγμα :

*Πάει, πάει τὸ μερμηγκάκι
γιὰ ψωμάκι, γιὰ τινάκι
στοῦ παιδιοῦ μου τὸ λαιμάκι.*

3. - Ἐπιφωνήματα καὶ θωπευτικαὶ ἐκφράσεις τῆς μητέρας :

*Χόποντα! - Μανάρι μου, πουλάκι μου, καναρίνι μου - ὁ ρήγας μου, ὁ γαμ-
προύλης μου κτλ.*

β) Παιδικὰ ἄσματα. Π. χ.

*Φράγκο, λελέγκο,
παῖξε τὴν καμπάνα,
νὰ κατεβοῦν οἱ Φράγκοι,
νὰ φᾶνε μακαρούνια
μὲ τὰ χρυσὰ πιρουνία.*

γ) Προσευχαί, πού μανθάνει ἡ μητέρα στὸ παιδί της, καὶ λοιπὴ θρησκευτικὴ διαπαιδαγώγησις (τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, ψυχοφελῆ ἀλφάβητα, δωδεκάλογος). Ἡ θεία μετάληψις (τὸ χρυσὸ δοντάκι).

Παραδείγματα παιδικῶν προσευχῶν :

*Ἕλα, Χριστέ, νὰ γᾶμε
καὶ Παναγιά κουβάνε (Θράκη).*

*Ἦφαγα κ' ἐχόρτασα,
τὸν Θεὸν ἐδόξασα
κ' εἶπα: Λόξα νὰ ᾄχης, Θεέ μου,
Παναγία καὶ Χριστέ μου (Κρήτη).*

*Πέφτω, κάνω τὸ σταυρό μου,
ἄσρατὰ ᾄχω στὸ πλενρό μου
δοῦλος τοῦ Θεοῦ λογοῦμαι
καὶ κανένα δὲ φοβοῦμαι (Κρήτη).*

δ) Ἀπαγορεύσεις πράξεων πρὸς ἀποτροπὴν κακοῦ.

Π. χ. νὰ μὴ σφυρίζῃ τὴν νύκτα, διότι μαζεύονται οἱ διαβόλοι· νὰ μὴ βάζῃ τὸ ψωμί ἀνάποδα, διότι μουντζώνει τὸ Θεὸ κτλ.

ε) Λιδασκαλία σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἱερεῖς, τοὺς γέροντας κλπ. καὶ τρόπων καλῆς συμπεριφορᾶς.

Π. χ. νὰ φιλῇ χέρι· νὰ μὴ κάθεται μὲ τὸ ἓνα πόδι ἐπάνω εἰς τὸ ἄλλο· ὅταν πίνῃ νερὸ ἐνώπιον ἄλλων, νὰ στρέφῃ τὸ πρόσωπον πρὸς τὰ πλάγια ἢ ὀπίσω κτλ.

ς) Ἐξηγήσεις διαφόρων φυσικῶν φαινομένων πρὸς τὰ παιδιά :
Π. χ. διὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου: ὁ ἥλιος πάει νὰ ταῖση τὰ παιδιά του.

ζ) Ἐκφοβισμοὶ νηπίων.

Ὁ μοῦτος, ὁ μπαμπούλας, ὁ γέρος, ὁ λύκος. Ὁ Ἐβραῖος πού κλέφτει τὰ παιδιά, ὁ κατσίβελος κτλ.

η) Τιμωραὶ παιδίων καὶ σχετικαὶ προλήψεις:

Π. χ. τὰ παιδιά δὲν τὰ χτυποῦν μὲ τὴ σκουπία (διατί;).

θ) Παιδικὴ γλῶσσα.

Λί πρῶται λέξεις τοῦ παιδιοῦ: μπαμπᾶ, ταιῶ, μαμιά, μπρού, τσισί, τζίζι, νινί, νανά κτλ. μὲ τὴν σημασίαν των.

Θ'. Σχολικὰ ἔθιμα (ἄλλοτε καὶ τώρα)

α) Σχολικὰ εἶδη:

Ἡ σάκκα (φύλακας, ἀφύλακας, χαρτοφύλακας, στέκα, μαρούδα κλπ.), ἡ

πλάκα ἢ πινακίδα, τὸ πετροκότυλο, ἢ τζάπλα κλπ. - Τὰ τοπικά των ὀνόματα. - Ὑλη, ἐκ τῆς ὁποίας κατασκευάζονται κτλ.

β) Συνήθειαι κατὰ τὴν ἑναρξιν τῶν μαθημάτων.

Πῶς «ἀξίωσαν» ἄλλοτε ἓνα μαθητὴν, ὅταν προήγετο ἀπὸ μιᾶς τάξεως εἰς ἄλλην; - Ποία συνήθεια ἐπικρατεῖ, ὅταν τὸ παιδί πηγαίνει διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸ σχολεῖον; Π. χ. ἡ μητέρα παίρνει ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι τὸ *φάλι* (ὀμφάλιον λῶρον) τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ τὸ δείχνει, *γὰρ γὰ μαθαίνει τὰ γράμματα* (Ἄν. Κρήτη): ἄλλοῦ τοῦ βάζει εἰς τὴν σάκκα του τὴν πάννα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐγεννήθηκε. - Πειράγματα τῶν παλαιῶν μαθητῶν.

γ) Τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν σύστημα. Μαθήματα.

Πίνακες καὶ μέθοδοι πρὸς διδασκαλίαν τῆς πρώτης ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς. Τὰ *σκολειαρόπουλα* ἢ *γραμματικῶν* ἢ *δασκαλοῦν* ὁ *προϊτόσκολος*, ὁ *ἀρμονευτής*, ὁ *εὐταξίας* κλπ. Τὸ *δειχτρον* ἢ *δειχνί* κλπ. - Ἀναγνώσματα: *Κτωίχι*, *φαλιήρι* κλπ. - *Σταυροβοήθει*. - Μαθήματα ἀπαγγελίας: π. χ.

«Ἄρξον, χεῖρ μου ἀγαθή,
γράφον γράμματα καλά,
μὴ δαρθῆς καὶ παιδευθῆς
κ' εἰς τὸν φάλαγγα βαλθῆς».

Μαθητικὰ προσευχαὶ (τὰ *βλόγια*). Ψυχοφελῆ ἀλφάβητα, δωδεκάλογοι κλπ.

δ) Παιγνίδια μαθητῶν. Αἰνίγματα, καθαρογλωσσήματα κλπ.

ε) Ἀγυρμοὶ μαθητῶν.

Π. χ. τὴν 1^{ην} Μαρτίου *ἐγύριζαν τὴν χελιδόνα*, τὴν Μεγάλην Πέμπτην τὸν Σταυρόν, ψάλλοντες εἰδικὰ ᾄσματα.

ς) Σχολικαὶ τιμωρίαι.

Ἐλαφραὶ τιμωρίαι: Ὀρθοστασία ἐπὶ ἑνὸς ποδός, τράβηγμα τοῦ αὐτιοῦ, γονάτισμα κλπ. Βαρεῖαι τιμωρίαι: Φάλαγγας, ἀκάβαλλος κλπ.

ζ) Τρόποι ἀμοιβῆς τῶν διδασκάλων κατὰ παλαιότερας ἐποχάς:

Τὸ *δευτεριάτικο* ἢ *σαββατιάτικο* ἢ *βδομαδιάτικο* (χρήματα προσφερόμενα ἐκάστην Δευτέραν ἢ Σάββατον ὑπὸ ἐκάστου μαθητοῦ). Ἐγγραφα συμφωνιῶν δι' ἰδιαιτέραν διδασκαλίαν. *Κανίσκια*, *σκουτελικὰ* καὶ λοιπὰ δῶρα πρὸς τὸν διδάσκαλον.

Γ'. Ἐπαγγελματικὴ μαθητεία.

α) Πρόσληψις μαθητευομένου εἰς ἐργαστήριον, μύλον, πλοῖον κλπ. (*τσιράκι*, *μουτσος* κλπ.). Ἔργα καὶ ὑποχρεώσεις αὐτοῦ ἀπέναντι τῶν μα-

στόρων καὶ τοῦ προϋσταμένου. Θέσμια γραπτά καὶ ἄγραφα, ρυθμίζοντα τὰς σχέσεις τῶν ὑφισταμένων πρὸς τοὺς προϋσταμένους.

β) Ἐμπορὶα καὶ δικαιοῦματα τῶν μαθητευομένων.

Μαθητεύουν τέχνην μὲ πληρωμὴν; Κατὰ ποίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους ἔχουν ἄδειαν; (ἀπολοισίω). Στοιχίση.

γ) Δοκιμασία μαθητευομένου καὶ ἀναγόμενους αὐτοῦ εἰς κάλφην ἢ μάστορην. Πῶς ἐγένετο τὸ ἀξίωμα του; Σύμβολα ἑκάστου τεχνίτου.

ΙΑ'. Παιδικαὶ ἑορταί.

Ἐργασμοὶ καὶ ἄλλαι πράξεις καὶ ἐνέργειαι τῶν παιδίων

α) κατὰ διαφόρους ἑορτάς (Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Φῶτα, 1^{ην} Μαρτίου, Πρωτομαγιά, τοῦ Λαζάρου, τῶν Βαΐων, τὴν Μεγάλην Πέμπτην καὶ Μεγάλην Παρασκευὴν, τὸ Πάσχα, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Κλήδονα, τοῦ ἁγίου Τρύφωνος, τὴν 1^{ην} Αὐγούστου κλπ.). Στολισμοὶ καὶ μεταμφιέσεις. Τραγούδια ἑορταστικά καὶ εὐχαιτικά. Συμμετοχὴ τῶν παιδίων εἰς τὰς ἑορτάς τοῦ ἔτους, τοὺς γάμους κλπ. Διάφοροι πράξεις καὶ ἐνέργειαι τῶν παιδίων. Π. χ.

1. - Ἐνάβουν φωτιὰς (πότε; μὲ ποίαν ὕλην; πῶς τὴν μαζεύουν; τραγούδια καὶ χοροὶ γύρω στὴ φωτιά· πῆδημα τῆς φωτιᾶς κτλ.).

2. - Περιφέρονται καθ' ὁμάδας. Τί κάμνουν εἰς τὰ σπίτια ποὺ ἐπισκέπτονται; Μερικὰ παραδείγματα: εἰς τὴν Λῆμνον τὴν παραμονὴν τῆς Πρωτοχρονιάς τὰ μικρὰ παιδιὰ γυρίζουν στὰ λούκ-λούκ. «Μπαίνουν μέσα κρατώντας καλάθια, γονατίζουν καὶ λέν: Λούκ-λούκ! Καλημέρα σας κι Ἐγιοβασίλ'ς. Τοὺς δίνουν λουκούμια (ζυμαρικά σπιτήσια, ἀλειμμένα μὲ λάδι καὶ σουσάμι), καρύδια, σταφίδες καὶ τὰ μαζεύουν στὸ καλάθ'». Φεύγοντας πάλι φωνάζουν στὸ δρόμο λούκ-λούκ, λούκ-λούκ· χαλοῦν τὸν κόσμον. Οἱ νοικοκυρὲς τὰ δέχονται μὲ καλὴ καρδιά καὶ τοὺς λέν: Κάτσ'τι, νὰ κάτσ' κ' ἡ κλωσσα μας! - Εἰς τὴν Στενήμαχον τὴν παραμονὴν τῆς Πρωτοχρονιάς «πᾶν οἱ κουπέλις μὴ μὰ σιάμνα κ' ἕνα ραβδί ἀπὸν κρανιά στοὺ ποντάμ'. Γιμίζ'ν τὴ σιάμνα κι χτυποῦντι μὲ τὸν ραβδί κι λέν: «Κὶ τοῦ χρόν'». Τοῦ προῦτ' μὴ κείνον τοῦ ραβδί γυρίζ'ν σιὰ συγγενικά τὰ σπίτια κι χτυποῦν τὸ ἀθροῦπ' κι λέν' «Κὶ τοῦ χρόν'». Ἐτσ' γίνιτι κι τὸν μπουδιακὸ (= ποδαρικό). Ποῦ ἄλλοῦ γίνεται τοῦτο;

β) εἰς ἄλλας περιστάσεις· π. χ. ἐν ἀνομβρίᾳ διὰ τὴν πρόκλησιν βροχῆς (περπερούνα, Καληνίτσα) κτλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΠΑΙΔΙΑΙ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ ΠΑΙΔΩΝ¹

Γενικά .

α) Ἐκλογή τάξεως.

Μὲ ποίους τρόπους καθορίζεται ἡ σειρά τῶν παικτῶν; Πῶς ἐκλέγεται ὁ ἀρχηγός (ἢ μάννα) τοῦ παιγνιδιοῦ;

Λαχίσματα: 1. Μὲ τὸ κρύψιμο μικροῦ ἀντικειμένου. Μαντική διὰ τὴν εὔρεσιν αὐτοῦ (π. χ. τραύημα τριχῶν ἀπὸ τὰ βλέφαρα, ἀπαγγελία ρυθμικῆ στίχων).

Παράδειγμα:

Ὅποιο - τό ᾿χει
δὲν τ' ἄ - φήζη,
ξερό - κόκκα -
λο νὰ - μείνη.

2. Μὲ τὸ ρήξιμο μικροῦ ἀντικειμένου (βώλου, πέτρας, πέννας) εἰς ἓνα σημάδι.

3. *Κορώνα ἢ γράμματα*; Ἕλιος ἢ βροχή; Βρόχα ἢ ξέρα; κττ.

4. *Μονὰ ἢ ζυγά*;

5. *Κοιτὸ ἢ μακρὸ*;

6. Μὲ τὸν κόμβον μανδηλίου.

7. Μὲ τὴν ρυθμικὴν ἀπαγγελίαν λέξεων· π. χ.

Ἄνέβηκα σὴν πιπεριά νὰ κόψω ἓνα πιπέρι
κ' ἢ πιπεριά τσακίστηκε καὶ μοῦ ᾿σπασε τὸ χέρι.

β) Μὲ ποίους τρόπους χωρίζονται οἱ παῖκται εἰς δμάδας; Π.χ.

1. Μὲ τὰ δάκτυλα. (*Τί παίρνεις*; *μεισιανὸ ἢ δείχτη*);

2. Μὲ συνθηματικὰς λέξεις (*οὐρανὸς - ἥλιος, φεγγάρι - ἀστέρι, μῆλο - σῦκο*).

γ) Ἄλλαι συνήθειαι κατὰ τὰς παιδιὰς:

1. Διὰ τὴν εὔρεσιν ἀπολεσθέντος ἀντικειμένου (κατάδεσμοι, καρφώματα κλπ.). Παράδειγμα: *Δένω, δένω (ἢ καρφώνω)! — Τί δένεις; — Τὸ δαίμονα! — Τί σόκαμε; — Μοῦ πῆρε τὸ τόπι. — Νὰ πάη νὰ τὸ βροῖ!*

¹) Καλὸν ὑπόδειγμα περιγραφῆς παιδιῶν ἀποτελεῖ ἡ συλλογὴ τοῦ Δ. Λουκοπούλου, Ποῖα παιγνίδια παίζουν τὰ ἑλληνόπουλα, Ἀθήναι 1926, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ παρατέμπομεν κατωτέρω χάριν σαφηνείας. Περί συστημάτων κατατάξεως παιδιῶν βλ. *Εὐ. Παυλίνη*, Ἡ παιδία. Ἐν Ἀθήναις.

2. Διὰ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν τιμωρίαν τοῦ ψευδομένου ἢ τοῦ πταίσαντος (τοῦ ζαβολιάρου). Ὁ ὄρκος τῆς ἀλεπούς κλπ.

3. Διὰ τὴν σύναψιν φιλίας ἢ τὴν διακοπὴν τῶν φιλικῶν σχέσεων μεταξύ παικτῶν.

4. Εὐχαὶ καὶ ἀπευχαὶ κατὰ τὸ παιγνίδι, διὰ νὰ κερδίση ὁ φίλος καὶ νὰ χάσῃ ὁ ἀντίπαλος.

δ) Ποιναὶ ἠττωμένων κατὰ τὰ παιγνίδια.

1. Περιφορὰ τοῦ νικητοῦ ἐπὶ τῶν χειρῶν ἢ ἐπὶ τῶν νώτων.

2. Περιπάτημα μὲ τὰ τέσσερα.

3. Κτυπήματα τῆς μύτης διὰ τοῦ μέσου δακτύλου (πρβλ. ἀρχ. σκανθαρίζειν).

4. Κτυπήματα διὰ λωρίου ἐπὶ τῆς ράχως.

5. Μίμησις φωνῶν ζῴων.

6. Ἀπαγγελία ὄρισμένων στίχων κττ.

ε) Συνθηματικὴ γλῶσσα κατὰ τὰς παιδιάς.

ΠΑΙΔΙΑΙ ΚΑΙ ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ

Α'. Μονήρεις ἀσχολίαι

(παιγνίδια, πὸν παίζουν τὰ παιδιὰ κατ' ἄτομον).

Περιγραφὴ τοῦ παιγνιδίου μὲ τὸ τοπικόν του ὄνομα. Ὑλῃ καὶ τρόπος, μὲ τὸν ὅποιον κατασκευάζεται τὸ ὄργανον τῆς παιδιᾶς ὑπ' αὐτῶν τῶν παιδιῶν. Φωτογραφίαι, εἰ δυνατόν, πρὸς διασάφισιν.

Παραδείγματα τοιούτων παιγνιδίων μὲ τὰ κοινότερα ὀνόματά των:

1. Τὸ ἄλογο. - 2. Τὸ στεφάνι. - 3. Ἡ σβούρα. - 4. Ὁ ἀετός. - 5. Ἡ σκάσιρα ἢ τὸ χτυπάρι. - 6. Ἡ πιτσιλίστρα ἢ τοιλίστρα. - 7. Τὸ λάστιχο. - 8. Ἡ τσαμπούνα. - 9. Ἡ βούβα ἢ βούγγα. - 10. Ὁ σβούντουρας ἢ τὸ γκριγκανίδι. - 11. Ὁ μπούρμουλας. - 12. Ἄλλα παιγνίδια διὰ τὴν παραγωγὴν ἤχου ἢ κρότου (τὸ κολοκύθι, τὸ καλάμι, οἱ χτυπαριές, ἡ τρακατρούκα). - 13. Διάφοροι ἀπασχολήσεις μικρῶν παιδιῶν, ὡς κατασκευὴ ἀθυρμάτων (κοῦκλες, κοκοράκια, καραβάκια), κηροπλαστικὴ κλπ.

Β'. Κοινοπραξίαι

(παιγνίδια πὸν παίζονται ἀπὸ δύο ἢ περισσότερα ἄτομα, τὰ ὅποια συνεργοῦν διὰ τὴν ἐπίτευξιν κοινοῦ ὄρισμένου σκοποῦ).

Παραδείγματα τοιούτων παιδιῶν :

1. *Οἱ κοῦκλες*. (Βάπτισις, γάμος τῆς κούκλας κλπ.).
2. *Τὰ σπίτια, τὰ καλνβάκια, ὁ φοῦρος, τὸ ματριὲ καὶ ἄλλα κτίσματα*.
3. *Ἡ μαμά καὶ ὁ μπαμπᾶς. Οἱ κουμπάρες. Ἡ νύφη καὶ ὁ γαμπρὸς κτλ.*
4. *Τὸ ἀργαστήρι ἢ τὸ μαγαζι. Ὁ μπακάλης. Ὁ πωλητὴς καὶ ὁ ἀγοραστής.*
(Βλ. *Λουκοπούλου*, Ποιὰ παιγνίδια παίζουν τὰ ἑλληνόπουλα, σελ. 204 καὶ 205).
5. *Οἱ στρατιῶτες*. Γυμνάσια, ψευδομάχαι κλπ.
6. *Ἡ πάπια μὲ τὰ παπάκια*.
7. *Ἡ κλωσσα καὶ ὁ κόρακας*.
8. *Τὰ προβατάκια ἢ τ' ἀρνάκια* (Λουκοπ. αὐτ. σ. 175).
9. *Ὁ Μπαρμπαβασίλης (τὸ χλιμπέρι, τὸ ριζό, πὸν ξεκούφανε τὸ ζῶ) ἢ τὸ κοντοῦ τὸ ποδάρι (Πάπλο, παίρνω τὸ κοντάρι καὶ χτυπῶ τὸν καβαλλάρη).*
10. *Τὸ τοιμπητὸ (τοίμπι τοίμπι τὸ λεφτὸ (ἢ τὸν αἰτὸ) ἢ τζίμπι τζίμπι, κόρακα, πὸν τὰ πᾶς τὰ πρόβατα κτλ. ἢ Ἀκριβίτσα - βίτσα καὶ καλογερίτσα κτλ.*
Ἔνα μοῦ δίδει, τράκα - τσιούκα, πέγκα - λέγκα κτλ.
11. *Κυκλικὸι χοροί*. (Γύρω - γύρω ὄλοι ἢ γύρω - γύρω τ' ἀλωνάκι κτλ.).
12. *Διαλογικαὶ παιδιαὶ ἐν κύκλῳ μὲ ἓνα παιδί εἰς τὸ μέσον ἢ καὶ ἕξω τοῦ κύκλου*. Παραδείγματα :
α) *Ποῦ θὰ πᾶς, κυρά - Μαρία; δὲν περνᾶς, δὲν περνᾶς...* (Λουκόπ. 187).
β) *Μαρία - Σοφία, ποῦ ἔραι τὰ παιδάκια σου; (κλιμακωτὸς διάλογος).*
γ) *Ὡραία γκορίζο, ραῖ - ραμαζάνσε... Σ' ἀγαπῶ, σὲ λατρεύω κτλ.*
δ) *Ἡ Ἑλένη (Ἡ μικρὴ Ἑλένη κάθεται καὶ κλαίει...).*
ε) *Ἡ πεταλούδα. (Ποῦ εἶσαι πεταλούδα; τραλαρά λαρά — Εἶμαι μέσ' στὸ κλονβάκι, τραλαρά λαρά...).*
ς) *Τζιν τὰ πιάτα μου. Ποιὸς χτυπᾶ τὴν πόρτα μου... ἢ Ὁράντες ράντες κτλ.*
ζ) *Τὸ κατσουλάκι. (Τὶ ἔγιναν τὰ ψάρια; — Τὰ φαγε ἢ γάτα κτλ).*
13. *Διαλογικαὶ παιδιαὶ μὲ δύο κύκλους ἢ στοίχους παικτῶν κινουμένων ἐν ρυθμῷ:*
α) *Ἡ ἀλυσίδα ἢ ἡ μέλισσα ἢ Ὁ παπᾶς ὁ γούμενος. (Ἔχεις πάπλωμα χρυσό; — Ἔχω καὶ μεταξωτό...)* (Λουκοπ. 177). *Ὁ Γιάννης ὁ στρατολάτης. Τὸ πάντρεμα.*
β) *Ἔνα λεπτὸ τὸ σκόρδο, γκέο, γκέο, γκέο...* (Λουκοπ. 188 - 190).
γ) *Καλησπέρα τ' ἀηδόνη, τ' ἀηδόνη τὸ παγόνι* (Λουκοπ. 191).
δ) *Ἀνάμεσα τίς δυὸ χοροὶ χορεύ' ἢ Σύρμον καὶ ἡ Οὔβροιά...*
ε) *Ἡ κυρά Πινακωτὴ (Πινακωτή, Πινακωτή.— Ἀπὸ τὸ ἄλλο μου τ' αὐτί...).*
14. *Διάλογοι ἄπλοῖ καὶ κλιμακωτοί:*

- α) Σ' ἀγαπῶ, σ' ἀγαπῶ. — Ποῦ μὲ βάνεις; ...
- β) Κικίκου. — Τί λές, κοκοτέ μ'; — Ποῦ ὁ οἱ κοπέλλες; ...
15. Ἡ κούνια. Τρόποι κατασκευῆς. Τραγουδία τῆς κούνιας (π. χ. Κούνια, *ριὸ δὲν ἔχουμι τοὶ προιοὺς θὰ πάη γὰ φέρη*; ... (Κυδωνία).
16. Ἡ τραμπάλα ἢ δραμπάλα. Πῶς κατασκευάζεται; Τί τραγουδοῦν; (π. χ. *Τράμπα, τραμπαλίζουμαι, πέφτω καὶ τσακίζουμαι κτλ. ἢ Ζύα, ζύα, δαίμονα, | μὴ σὲ πάρη δαίμονας κτλ.*). (Λουκοπ. 158).
17. Τὸ σκαμνάκι ἢ καρκελάκι ἢ βαβαλάκι ἢ ποῦ τὸ πᾶμε τοῦτο; (Λουκ. 193).
18. Τὰ καράβια (ὅταν ὁ ἕνας σηκώνῃ τὸν ἄλλον εἰς τὰ νῶτα ἐναλλάξ) μὲ τοὺς σχετικούς διαλόγους: (*Τί ἴναι πάνω; — Οὐρανὸς ἢ Τί θωροεῖς; — Τὸν οὐρανὸ ἢ Πόσα ἀστέρια ἔχει ὁ οὐρανός; Λουκοπ. 157*).
19. Τὰ σκαμνάκια ἢ ὁ ξεροπόταμος ἢ τὸ προατολάγκ² (Πόντος, Λουκοπ. 156).
20. Ἡ κωλοθημονιά. — 21. Ἡ πορδοβαρέλλα. — 22. Τὸ τρίκωλον (Πόντος) ἢ κροκωλιὰ (Κύπρος) κτλ.

Γ'. Ἀνταγωνισμοὶ

(παιγνίδια, εἰς τὰ ὅποια ἀντενεργεῖ ἄτομον πρὸς ἄτομον ἢ ὁμάς πρὸς ἄτομον ἢ ὁμάς πρὸς ὁμάδα).

1. Ἀνταγωνισμὸς ἀτόμου πρὸς ἄτομον

α) εἰς ἐνεργείας σωματικὰς

1) διὰ τὸν ἔλεγχον μυϊκῆς δυνάμεως (ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα):

1. Τὸ τρέξιμον ἢ ἡ τρεχάλα. — 2. Τὸ πήδημα (ἀπλοῦν καὶ τριπλοῦν).

3. Ἀλλα πηδήματα: Ὁ ἀβγατιστῆς ἢ ἡ ἀβγατιστὴ (Λουκοπ. 155), τὸ σκοποφάκι, τὸ ἕνα μας τὰ δύο μας, ἐντεκούλια - δωδεκούλια κτλ.

4. Τὸ λιθάρι. — 5. Τὸ τζιρίτι (ἀκόντιον). — 6. Ἡ σφεντόνα.

7. Τὸ πάλαιμα. Λέξεις καὶ ἔκφρασεις σχετικαὶ μὲ τὸ πάλαιμα: π. χ. *παλαίστρα* ἢ *θὰ σὲ πάρω ἢ θὰ μὲ πάρης*; *καταποννάω* ἔφαε ἡ *μύτη τ' χῶμα* κτλ.

8. Ἀρσις βαρῶν (διὰ τῶν χειρῶν, διὰ τῶν ὀδόντων).

9. Ἐλξις (ἀρχ. ἔλκυστίδα).

10. Κολύμβημα καὶ θαλάσσιαι παιδιαί.

2) διὰ τὸν ἔλεγχον τῆς δεξιότητος:

1. Τὸ τόπι (*κινῶ γιὰ μία—ἀκίνητο, ἀμίλητο, ἀγέλαστο, κοντού, τούρ, μπαγιέρα, στεφάνι—κινῶ γιὰ δύο κτλ.*). Διάφοροι ἄλλαι σφαιρίσεις.

2. Διάφοροι σκοπεύσεις: *στό σημάδι, πλόκος ἢ κούτσινας* κτλ.

3. Οἱ βῶλοι. Διάφορα παιγνίδια μὲ βόλους ἢ καρύδια, βαλμένα σὲ μιὰ

γραμμή, μέσα σὲ κύκλο (ρόδα), στὸν κοῦκκο, στὴ γούβα ἢ στὶς γουβίτσες, στὴν κεραμίδα κλπ. Μὲ ποίους τρόπους ὀρίζεται, ποῖος θὰ ρίψη πρῶτος; (Λουκοπ. 59-63. 87).

4. Τὰ λακκάκια ἢ λακκουδάκια (Λουκοπ. 46)· τὰ φυσιά (αὐτ. 49)· ζῖν-ζῖν-τόπ (Ἄρρη Κόρακα, Ἄναμνήσεις ἐξ Ἄγχιάλου).

5. Οἱ ἀμάδες· παλλέτια (Κρήτη), πλάκες (Κύπρος), λάμπαζα (Πόντος), (Λουκοπ. 64), ὁ μπούτης (αὐτ. σ. 66).

6. Τὰ τσούνια (μὲ 9 ξύλα ὄρθια) (ἀρχ. πασσαλισμός).

7. Τὰ κότσια ἢ οἱ βασιλιάδες (ἄστράγαλοι) (Λουκοπ. 99-109).

8. Τὰ πεντόβολα, τὸ δεκάγονιο, οἱ ἐννιάδες (Λουκοπ. 82. 85. 86).

9. Κορόνα-γραμμата, Μᾶρκος ἢ κοπέλλα, τὸ ψηλὸ (Λουκοπ. 110, 111).

10. Τὸ τοιχάκι ἢ ὁ τοίτος (Λουκοπ. 115).

11. Τὸ στριφτὸ ἢ τὸ τσίκ ἢ βαρετούλι ἢ ἡ χτυπητὴ (ἀρχ. στρεπτίνδα).

12. Τὰ καρφιά, τὰ παλούκια ἢ καζίκια (ἀρχ. κυνδαλισμός).

13. Ψωμάκια ἢ πιτάκια, πεταλῖδια ἢ κονταλάκια, δεκαλίτρες κτλ. (ἀρχ. ἔποστρακισμός).

14. Καλόγερος, καραμάνα ἢ κουτσόγιδο, καραμπάνα, φεγγαράκι ἢ πετροφέγγαρο, ζυγός, κουτσονήλιος, σάλιακας ἢ χοχλῖος. Τὸ κουτσάκι (Λουκοπ. 88-98).

15. Ἄτριβίτσα - βίτσα.

16. Ἡ πρέζα (πωλητὴς καὶ ἀγοραστής).

17. Τὸ λουρὶ (ἀρχ. ἱμαντελισμός).

18. Τὸ δαχτυλίδι.

3) διὰ τὸν ἔλεγχο τῆς ἱκανότητος τῆς λαλιᾶς:

1. Καβούκι (δταν μετροῦν ἀπνευστὶ ἕως τὰ ἑκατόν).

2. Ἡ πάπια (αὐτὸ καὶ πάλι αὐτὸ καὶ πάλι κίρκινο αὐτὸ).

3. Σκουλήκομερομηγκότροπα καὶ ἄλλα καθαρογλωσσήματα.

β) Ἀνταγωνισμοὶ εἰς ἐνεργείας διανοητικᾶς. Παραδείγματα:

1. Τριῶδι, τρίλια, τρίτσα, τριῶτα (Λουκοπ. 139).

2. Τεσσερώτα (Λουκοπ. 143).

3. Ἐννιάρα ἢ ἐννιάπετρο, δεκάρα, δωδεκάρα (Λουκοπ. 141 καὶ 144).

4. Οἱ λάκκοι (Λουκοπ. 137). Τὰ κῖοσια (αὐτ. 146).

5. Ὁ μικρὰ ἢ οἱ κολοκύνθες (Λουκοπ. 152).

6. Ἀριθμοὶ ἢ γράμματα.

7. Ἡ κολοκυνθιά ἢ τὸ δέντρο, (Καστελλόρ.). Ἀρίτης-παρίτης (Σάμος-Χίος), τὰ καντηλέρια (Κωνσταντινούπολις), ὁ φωτωμένος (Λουκοπ. 201).

8. Ἡ χήνα.

9. Τὸ πουλάκι ἢ ὁ κορδομπάις.
10. Πουλάδες καὶ πετεινοί.
11. Γιάντες, τὸ ζινάπιν (Κύπρος), τὸ φιλιπὶ (Κίος).
12. Τὸ μπίζ! (Λουκοπ. 168).
13. Τίνος εἶναι ἐπάνω - κάτω; ἢ Πόσα φύλλα ἔχει τὸ δεντρί (Λουκοπ. 203).— Πίττα - πίττα καὶ λουκάνικα. — Μέλι ἢ ξύδι;
14. - Αἰνίγματα.

γ) Ἐνταγωνισμοὶ εἰς ἐνεργείας βουλευτικᾶς.

1) Ἐποχρεωτικὴ μίμησις τῶν κινήσεων τοῦ ἄλλου:

1. Πεταεὶ - πεταεὶ! (Λουκοπ. 195).

2. Ἐμπρός - ὀπίσω.

3. Κροῦσις χειρῶν.

4. Τοῦ διαβόλου τὸ τραγοῦδι.

2) Ἐποχρεωτικὴ ἀκινήσις:

1. Τ' ἀγκούτς.

2. Βουβοί.

3. Ἀγέλαστοι.

4. Τὸ δειλίασμα (Μάνη). Συντηρηχτὸ (Κρήτη).

II. Ἐνταγωνισμὸς οὐμάδος πρὸς ἄτομον ἢ οὐμάδος πρὸς οὐμάδα

α) χωρὶς νὰ ὑπάρχη κοινὸν οὐμαδικὸν συμφέρον.

Μερικὰ παραδείγματα μὲ τὰ κοινότερα ὀνόματά των:

1. Τὸ κρυφτὸ ἢ τὸ κρυφτούλι, τὸ χωστὸ κλπ. (Λουκοπ. 165 καὶ 167).

2. Τὸ κνηγητὸ (αὐτόθι 21).

3. Τὸ κοντσό, κοντσαμινὰ ἢ ἀμολνσιὰ ἢ κακὴ καβούρα (αὐτόθι 22).

4. Κάθουμαι - δὲν κάθουμαι, φανεροφάναρο ἢ κωλοκαθιστός.

5. Λύκε, λύκε, εἰς' ἐδῶ;

6. Ἐ Γρίτσα (Γρίτσα, γρίτσα, ποῦ πάς; ...).

7. Ζύμη ἢ προζύμι (Λουκοπ. 28).

8. Τὸ πονλί - τὸ πουλί. Τὸ λουρί. Μίρμιλλος (Κύπρος) (Λουκ. 206. 207).

9. Ἐ τυφλόμυγα (φλομνῖα, φλομύδα, τυφλοπάνα, τυφλίτης, ὁ στραβός, ὁ Τυφλογιάννης, ἢ βαβούλα, ἢ μαμίτσα, ἢ ταιντσιλεπία (Πόντος) (Λουκοπ. 163).

10. Ἐ Αναφέ μου τὸ κεράκι ἢ ἡ φωτιά (Μάνη) ἢ τὸ φαλιδάκι (Τήλος).

Πέτρα, γῆς. Πίτουρα μία! Πιάνουμε τὸ ξύλο (Λουκοπ. 170 καὶ 171).

11. Γάτα καὶ ποντίκι ἢ ἡ γαίτσα (Λαογρ. 6, 152).

12. Ἐ κουρούνα ἢ κρακουράνα (Λουκοπ. 26), τὸ μοίρασμα (αὐτόθι 24).

13. Τὸ *μαντηλάκι* ἢ *ἀκονάκι* (Λουκοπ. 34 καὶ 35).
14. Ἐγρήθη ἢ ψήθηκε! (ἀρχ. χυτρίνδα).
15. Ἡ γουρούνα ἢ γουρουνίτσα (Λουκοπ. 132).
16. Ὁ παπᾶς ἢ ἡ παπαδιά (Λουκ. 173), ὁ φεσᾶς (Σύμη), ὁ τουρᾶς (Χιμάρα).
17. Ἡ τσοκαρία ἢ ἔλευθερία, τὰ κουραδέλια, ὁ τρίντζελας (Λουκοπ. 72 καὶ 74).
18. Τὸ κλωτσοσκοῦφι (φεσλεμέ, Πόντος).
19. Τὸ τριπόδι, καμάκα ἢ κατσαμάκα ἢ δράνια (Σάμος) (Λουκοπ. 79).
20. Τὸ δαχτυλιδάκι.

β) Ἀνταγωνισμὸς ομάδος πρὸς ἄτομον ἢ ομάδος πρὸς ομάδα με κοινὸν ὀμαδικὸν συμφέρον.

1. Ἡ σκλάβα ἢ τὰ σκλαβάκια ἢ ἀμπάριζα ἢ ἀμπάρες, ἡ φωτιά (Ἄρτα) (Λουκοπ. 29).
2. Κουτσαλωνάκι (κουτσὸ κυνηγητὸ καθ' ομάδας).
3. Τ' ἀηδόνη, τ' ἀηδόνη ἢ τὸ μέλι - μέλι ἢ ὁ Μάης.
4. Περνᾶ - περνᾶ ἢ μέλισσα ἢ τρανηχτήρα (Μάνη) (Λουκοπ. 180).
5. Ἡ καμῖλα ἢ ξυλογαῖδάρα. (Ὁρθοπουλιά (Παρνασσίς), ἀπάν' καβάλλα (Ἄκαρον.), καμπλίτσα (Μακεδ.), ὀρθομηλιά (Καλαβρ.), ἀμπάρι (Βέροια), τὸ λουτροῦ (40 Ἐκκλ.) (Λουκοπ. 160) κλπ.
6. Σάνταλα - μάνταλα, λέντσε (Μάνη), σάμι - σάμι τὸ λουρὶ (Κάρπαθ).
7. Τὸ μανροσιᾶφνλο (Κορώνη), οἱ κοκκάλες (Σύμη) σιγάλα-σιγάλα (Λιβήσιον).
8. Τόπα - γύρα ἢ ζόπ - ζόπ - τριζόπ (Αἰτωλ.) τὸ μέσα ἀλώνι (Ἄμφισ.) τὸ λεμονάκι (Βιθυν.) (Λουκοπ. 53 καὶ 55).
9. Τόπα μία (Ἄπειρ.) ἢ βαρετὸ τόπι (Καράβροντα). Ἀμπάριζα (Αἰτωλ.) (Λουκοπ. 37). Τὸ μπαλόνη (Λουκοπ. 40).
10. Ἡ πυροσιά (Μακεδ.), (ἀπάλα Ἄπειρ.) ἢ ἀγάλα (Αἰτωλ.) (Λουκοπ. 51).
11. Ἡ σκλέντζα ἢ κλέντζα, ἀτσελέγκι (Κρήτη) (Λουκοπ. 123 καὶ 127).
12. Τὸ τσελέκι ἢ ξυλίμι ἢ σουλικά, ἡ λέγγα (Λουκοπ. 129 καὶ 131).
13. Τὰ καστέλλια, τὸ καστρί, ἡ τσιούκα (Λουκοπ. 70).
14. Τὰ ροῦμπαλα (Ἄκαρον.), οἱ καλόργιες (Παρνασσίς) (Λουκοπ. 67).
15. Τὰ σημάδια ἢ σημαδάκια (Λουκ. 69).
16. Ὁ τόκας (Λουκ. 76), ὁ τόκλας ἢ πίτσιος (Λουκ. 77).
17. Οἱ κλέφτες (Λουκ. 174).
18. Πόλεμος, πετροπόλεμος κλπ.